

قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی

فهرست مندرجات

صفحه	عنوان
۶	باب اول - کلیات .....
۶	فصل اول- تشکیل مجلس و تشکیلات آن .....
۶	مبحث اول- افتتاحیه و استقرار مجلس .....
۶	اول - محل تشکیل .....
۶	دوم - افتتاح مجلس .....
۷	سوم - تشریفات سوگند .....
۷	چهارم - جایگاه‌ها .....
۸	پنجم- انتظام مجلس .....
۹	مبحث دوم - تشکیلات قانونگذاری مجلس .....
۹	اول - هیأت‌های رئیسه مجلس .....
۹	الف - هیأت رئیسه سنی .....
۱۰	ب - هیأت رئیسه .....
۱۵	ج - مسئولیت مشترک هیأت رئیسه در برابر مجلس .....
۱۶	دوم- شعب و کمیسیون‌ها .....
۱۶	الف- شعب .....
۲۳	ب - کمیسیون‌ها .....
۳۴	مبحث سوم - تشکیلات اداری و پشتیبانی مجلس .....
۳۷	فصل دوم- نمایندگان .....
۳۷	مبحث اول - مصونیت نمایندگان .....
۳۸	مبحث دوم - تعهدات نمایندگان .....

۳۹	مبحث سوم - حقوق نمایندگان.....
۳۹	مبحث چهارم - مأموریت‌ها.....
۳۹	مبحث پنجم - تعطیلات و مرخصی‌ها.....
۴۰	مبحث ششم - غیبت نمایندگان.....
۴۱	مبحث هفتم - استعفای نماینده و نحوه بررسی آن.....
۴۲	فصل سوم - گردش کار مجلس.....
۴۲	مبحث اول - جلسات مجلس.....
۴۶	مبحث دوم - نطق‌ها و مذاکرات.....
۴۶	اول - نطق‌ها.....
۵۰	دوم - مذاکرات.....
۵۲	مبحث سوم - آراء.....
۵۲	اول - کمیت آراء.....
۵۵	دوم - کیفیت آراء.....
۵۷	سوم - اعلام نتیجه رأی.....
۵۸	باب دوم - وظایف و اختیارات مجلس شورای اسلامی.....
۵۸	فصل اول - قانونگذاری.....
۵۸	مبحث اول - طرح‌ها و لوایح قانونی.....
۵۸	اول - طرح‌های قانونی.....
۵۹	دوم - لوایح قانونی.....
۶۰	سوم - طرح‌های شورای عالی استان‌ها.....
۶۱	چهارم - مقررات مشترک طرح‌ها و لوایح.....
۶۱	مبحث دوم - مراحل بررسی و تصویب طرح‌ها و لوایح عادی.....
۶۲	اول - بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون‌ها.....

- دوم- بررسی و تصویب طرح‌ها و لوایح در مجلس ۶۷
- مبحث سوم - مراحل بررسی و تصویب طرح‌ها و لوایح فوری ۷۰
- اول- کلیات ۷۰
- دوم - طرح‌ها و لوایح یک فوریتی ۷۲
- سوم- طرح‌ها و لوایح دوفوریتی ۷۲
- چهارم - طرح‌ها و لوایح سه فوریتی ۷۳
- مبحث چهارم- بررسی طرح‌ها و لوایح طبق اصل هشتاد و پنجم (۸۵)..... ۷۳
- مبحث پنجم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم ۷۵
- اول - نحوه تصویب معاهدات و قراردادهای بین‌المللی ۷۵
- دوم - اصلاح جزئی در خطوط مرزها ۷۷
- سوم - محدودیت‌های ضروری ۷۷
- چهارم- سایر موارد ۷۸
- مبحث ششم- نحوه بررسی برنامه و بودجه سالانه کل کشور..... ۷۹
- اول - تصویب برنامه توسعه ۷۹
- دوم - تصویب بودجه سالانه کل کشور ۸۱
- مبحث هفتم - تفسیر قوانین..... ۸۷
- مبحث هشتم - طرح‌های تنقیحی..... ۸۸
- مبحث نهم - نکات مشترک مربوط به بررسی طرح‌ها و لوایح ۸۸
- مبحث دهم- ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی به آنها..... ۹۰
- مبحث یازدهم- تقاضای همه‌پرسی..... ۹۲
- فصل دوم - نحوه بررسی و رأی اعتماد به هیأت وزیران ۹۳

فصل سوم- نظارت..... ۹۶

مبحث اول- نحوه بررسی اصول هشتاد و هشتم (۸۸) و هفتاد و

ششم (۷۶) قانون اساسی..... ۹۶

اول - تذکر و سؤال ۹۶

الف - تذکر ۹۶

ب - سؤال ۹۶

دوم- تحقیق و تفحص ۱۰۱

مبحث دوم - نمایندگان ناظر در مجامع، هیأت‌ها و شوراها ۱۰۴

مبحث سوم- نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه

سالانه کل کشور..... ۱۰۶

مبحث چهارم- استیضاح..... ۱۰۸

اول - استیضاح وزیران ۱۰۸

دوم - استیضاح و عدم کفایت رئیس جمهور ۱۱۰

مبحث پنجم- گزارش رئیس جمهور و وزرا به مجلس شورای

اسلامی..... ۱۱۲

مبحث ششم- سایر مقررات..... ۱۱۳

قوانین مرتبط..... ۱۱۶

۱- قانون اجازه مکاتبه و تحقیق مستقیم به کمیسیون اصل (۹۰) با دستگاه‌های

دولتی جهت رسیدگی به شکایات مردم..... ۱۱۷

۲- قانون نحوه اجرای اصل نودم (۹۰) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ۱۱۸

۳- قانون تدوین و تمیح قوانین و مقررات کشور..... ۱۲۰

۴- قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان..... ۱۲۵

۵- قانون عضویت و لغو عضویت نمایندگان مجلس شورای اسلامی در برخی

از شوراهای عالی، شوراها، مجامع و سایر هیأتها..... ۱۳۰

قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی

باب اول - کلیات

فصل اول- تشکیل مجلس و تشکیلات آن

مبحث اول- افتتاحیه و استقرار مجلس

اول - محل تشکیل

ماده ۱- محل دائمی مجلس شورای اسلامی ساختمان بهارستان است و جلسات مجلس در این محل، رسمیت دارد. تعیین هر محل دیگر با پیشنهاد هیأت رئیسه و رأی موافق دوسوم نمایندگان حاضر در جلسه رسمی مجلس است.

تبصره ۱- در مواقع اضطرار که تشخیص آن بر عهده هیأت رئیسه مجلس است اگر تشکیل جلسات رسمی در محل‌های موضوع این ماده ممکن نشود، از طرف هیأت رئیسه، محل دیگری تعیین می‌شود و به اطلاع نمایندگان می‌رسد. ادامه تشکیل جلسات در این محل نیز با رأی اکثریت نمایندگان حاضر در جلسه رسمی است.

تبصره ۲- رأی‌گیری موضوع این ماده بعد از صحبت یک مخالف و یک موافق هرکدام حداکثر به مدت پنج دقیقه انجام می‌شود.

دوم - افتتاح مجلس

ماده ۲- نخستین جلسه هر دوره مجلس شورای اسلامی طبق اصل شصت و پنجم (۶۵) قانون اساسی با حضور حداقل دوسوم مجموع نمایندگان رسمیت می‌یابد. در آغاز جلسه آیات (۳۵) تا (۴۲) سوره شوری تلاوت می‌شود.

پس از قرائت پیام مقام معظم رهبری مراسم سوگند انجام و در پایان جلسه، نمایندگان به منظور بزرگداشت بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران حضرت امام خمینی (ره) و شهیدان انقلاب اسلامی و ادای احترام و تجدید عهد با آنان در مرقد مطهر آن حضرت و بهشت زهرا حضور خواهند یافت.

سوم - تشریفات سوگند

ماده ۳- نمایندگان حاضر در مجلس طبق اصل شصت و هفتم (۶۷) قانون اساسی سوگند یاد می‌کنند. متن سوگندنامه توسط رئیس قرائت می‌شود و نمایندگان به حالت اجتماع در حال قیام آن را تکرار و پس از انجام مراسم تحلیف، سوگندنامه را امضاء می‌کنند. نمایندگان اقلیت‌های دینی این سوگند را با ذکر کتاب آسمانی خود یاد خواهند کرد.

نمایندگانی که در جلسه نخست شرکت ندارند باید در اولین جلسه رسمی که حضور پیدا می‌کنند سوگند را به‌جا آورند و ذیل سوگندنامه را امضاء کنند.

چهارم - جایگاه‌ها

ماده ۴- جایگاه نمایندگان، پس از ارائه اعتبارنامه نمایندگان به مجلس به حکم قرعه تعیین می‌شود و در دفتر مخصوص ثبت خواهد شد. قرعه‌کشی هر شش ماه^۱ تجدید می‌شود. نمایندگانی که در قرعه قبل در قسمت جلو مجلس بوده‌اند به حکم قرعه در قسمت دوم مجلس استقرار خواهند یافت. در دو ردیف اول رئیس‌جمهور، معاونان و مشاوران او، اعضای شورای نگهبان و هیأت وزیران و معاونان امور مجلس و دیگر افراد مجاز طبق این آیین‌نامه خواهند نشست و افراد مذکور به‌هیچ‌وجه مجاز به نشستن در صندلی نمایندگان و یا تردد در محل استقرار نمایندگان نمی‌باشند.^۲

ماده ۵- خبرنگاران و تماشاچیان با داشتن کارت مخصوص همان جلسه و نیز مأمورین انتظامات مجلس در محل‌های مخصوص، حق حضور خواهند داشت و باید در تمام مدت جلسه ساکت باشند و از هرگونه بی‌نظمی خودداری کنند. درغیراین‌صورت با دستور رئیس جلسه، صحن را ترک می‌نمایند. در صورتی که عمل آنان مستوجب تعقیبات کیفری بشود فرد خاطی با رعایت مقررات توسط

۱- به موجب اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸ در ماده (۴) کلمه «سال» به عبارت «شش‌ماه» تغییر یافت.

۲- ماده (۴) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

مأمورین انتظامات مجلس توقیف و به مراجع صالحه تحویل خواهد شد.^۱

تبصره ۱- هریک از نمایندگان می‌تواند در هر جلسه برای حداکثر سه نفر که به آنها اعتماد دارد، درخواست صدور کارت ورود به محل تماشاچیان را بنماید. انتظامات مجلس موظف به صدور کارت برای آنان می‌باشد.

تبصره ۲- معاونت اجرایی مجلس با رعایت موازین تعیین شده از طرف هیأت رئیسه، برای خبرنگاران جرائد داخلی که طبق قانون مطبوعات اجازه انتشار دارند و برای خبرنگاران خارجی با معرفی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی کارت موقت غیرقابل انتقال صادر می‌نماید.^۲

پنجم - انتظام مجلس

ماده ۶- حفظ انتظام و امنیت محوطه مجلس به عهده رئیس مجلس و در غیاب او به عهده نواب رئیس است. هیچ مقام و قوه‌ای بدون اجازه رئیس، حق مداخله در محوطه و امور مجلس را ندارد.

ماده ۷- حمل هر نوع اسلحه برای کسانی که وارد ساختمان اصلی مجلس می‌شوند مطلقاً ممنوع است.

ماده ۸- رئیس جمهور و معاونان او، وزیران به اجتماع یا به افراد حق شرکت در جلسات علنی مجلس را دارند و می‌توانند مشاوران خود را نیز همراه داشته باشند و رئیس قوه قضائیه برای شرکت در مراسم تحلیف رئیس جمهور در مجلس شرکت می‌کند و همچنین اعضای شورای نگهبان حق حضور در کلیه جلسات رسمی مجلس را دارند و چنانچه طرح یا لایحه‌ای با قید دو یا سه فوریت در دستور مجلس قرار گیرد اعضای شورای نگهبان باید در آن جلسه شرکت نمایند.

۱- ماده (۵) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- تبصره (۲) ماده (۵) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره ۱- سایر مسئولین دستگاه‌های اجرایی و قضائی اعم از دولتی یا غیردولتی که از طرف هیأت رئیسه برای دفاع و توضیح طرح یا لایحه دعوت شده‌اند می‌توانند در جلسات مجلس شرکت نمایند.

تبصره ۲- رئیس و دادستان دیوان محاسبات، معاون امور مجلس هریک از وزیران و آن عده از کارکنان مجلس که حضور آنان در صحن مجلس ضروری باشد و معاونین امور مجلس دیگر دستگاه‌ها و نهادها با اجازه هیأت رئیسه حق حضور در جلسات را دارند. این افراد می‌توانند در جلساتی که موضوع دستور مجلس مرتبط با وزارتخانه و سازمان آنها باشد شرکت نمایند.^۱

ماده ۹- رؤسای جمهور، نخست‌وزیران، رؤسای مجلس و مقامات عالی‌رتبه کشورهای دیگر که به دعوت مقامات جمهوری اسلامی ایران به ایران می‌آیند و بنا به صلاحدید همتای آنان و تصویب هیأت رئیسه مجلس حضورشان در جلسه رسمی و علنی به مصلحت باشد می‌توانند در جلسه حاضر و عنداللزوم سخنرانی نمایند. این موضوع قبل از شروع جلسه باید به اطلاع نمایندگان برسد.^۲

مبحث دوم - تشکیلات قانونگذاری مجلس

اول - هیأت‌های رئیسه مجلس

الف - هیأت رئیسه سنی

ماده ۱۰- مسن‌ترین فرد از نمایندگان حاضر به عنوان رئیس سنی و فرد بعدی به عنوان نائبرئیس و دو نفر از جوان‌ترین نمایندگان حاضر به سمت دبیر معین می‌شوند و در جایگاه هیأت رئیسه قرار می‌گیرند. در صورت تساوی سن، هیأت رئیسه سنی با قید قرعه از بین مسن‌ترین و جوان‌ترین نمایندگان حاضر تعیین خواهد شد.

---

۱ - تبصره‌های (۱) و (۲) ماده (۸) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲ - ماده (۹) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

- اعلام هیأت رئیسه سنی با معاونت قوانین مجلس است.^۱
- ماده ۱۱- وظایف هیأت رئیسه سنی عبارت است از:
- ۱- اداره جلسه افتتاحیه و جلسات بعدی تا زمان انتخاب هیأت رئیسه
  - ۲- انجام مراسم تحلیف
  - ۳- قرعه کشی برای تعیین اعضای شعب
  - ۴- توزیع اعتبارنامه‌ها بین شعب
  - ۵- برگزاری انتخابات هیأت رئیسه
  - ۶- تمشیت امور اداری مجلس تا زمان انتخاب هیأت رئیسه.^۲

ب - هیأت رئیسه^۳

ماده ۱۲- هیأت رئیسه سنی در اولین جلسه پس از افتتاح مجلس اقدام به برگزاری انتخابات هیأت رئیسه می‌نماید. اعضای هیأت رئیسه برای مدت یک‌سال انتخاب می‌شوند. انتخابات بعدی در سالروز انتخابات هیأت رئیسه می‌باشد و در صورتی که با تعطیلات مصادف گردد در جلسه قبل از آن انجام می‌شود. مسؤولیت هیأت رئیسه جدید از سالروز انتخابات قبل آغاز می‌شود.^۴

تبصره ۱- نمایندگانی که داوطلب عضویت در هیأت رئیسه هستند، باید حداکثر تا پایان وقت اداری روز افتتاحیه مجلس برای ثبت‌نام به هیأت رئیسه سنی مراجعه کنند و این موضوع قبلاً باید به اطلاع نمایندگان برسد. هیأت رئیسه سنی موظف است شرح حال و سوابق داوطلبان را به همراه تصاویر آنان تهیه کند و در دومین جلسه

-
- ۱- در کلیه مواد و تبصره‌های این قانون، به موجب مصوبه ۱۳۸۷/۹/۲۶ کلمه «منشی» به کلمه «دبیر» و به موجب مصوبه ۱۳۹۱/۲/۳۰ عبارت «اداره کل قوانین» به عبارت «معاونت قوانین» تغییر یافت.
  - ۲- ماده (۱۱) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۷/۵/۲۸
  - ۳- در کلیه مواد و تبصره‌های این قانون، به موجب مصوبه ۱۳۹۷/۵/۲۸ عبارت «هیأت رئیسه دائم» به عبارت «هیأت رئیسه» تغییر یافت.
  - ۴- ماده (۱۲) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۷/۵/۲۸

علنی و قبل از برگزاری انتخابات هیأت رئیسه در اختیار نمایندگان قرار دهد.

تبصره ۲- چنانچه اعتبارنامه نماینده‌ای که برای هیأت رئیسه انتخاب شده است به تصویب مجلس نرسد، برای تعیین جایگزین وی مجدد رأی‌گیری به عمل می‌آید.

تبصره ۳- پس از تشکیل هیأت رئیسه، گزارش شعب پانزده‌گانه در مجلس قرائت و تصویب اعتبارنامه‌ها اعلام می‌شود.^۱
ماده ۱۳- هیأت رئیسه مرکب از رئیس، دو نایب‌رئیس، شش دبیر و سه ناظر می‌باشد.^۲

ماده ۱۴- انتخاب رئیس در نوبت اول با اکثریت مطلق آراء نمایندگان و انتخاب نواب‌رئیس، دبیران و ناظران هر کدام جداگانه و با اکثریت نسبی و رأی مخفی و با ورقه خواهد بود. در صورتی که در انتخاب رئیس در نوبت اول اکثریت مطلق حاصل نشود، در نوبت دوم اکثریت نسبی کافی خواهد بود.^۳

تبصره ۱- چنانچه آراء برای رئیس، نواب رئیس، دبیران، ناظران با یکدیگر برابر باشد، حسب مورد به قید قرعه تعیین می‌شوند.

تبصره ۲- در صورتی به فرد غائب در جلسه می‌توان رأی داد که قبل از تشکیل جلسه مربوط به انتخابات هیأت رئیسه، کتباً نامزدی خود را به معاونت قوانین مجلس اعلام کرده باشد.

ماده ۱۵- قبل از أخذ رأی برای هیأت رئیسه، اسامی داوطلبان به ترتیب وصول به هیأت رئیسه بدون بحث در جلسه علنی اعلام خواهد شد.

۱- تبصره‌های (۱)، (۲) و (۳) ماده (۱۲) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- در کلیه مواد و تبصره‌های این قانون به موجب مصوبه ۱۳۸۷/۹/۲۶ کلمه «کارپرداز» به کلمه «ناظر» تغییر یافت.

۳- ماده (۱۴) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

ماده ۱۶- اعضای هیأت رئیسه، پس از انتخاب، در حضور نمایندگان با قرائت متن زیر سوگند یاد می‌کنند و موظف به رعایت دقیق مفاد آن می‌باشند.^۱

بسم الله الرحمن الرحيم

«من به عنوان عضو هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی در برابر قرآن مجید به خداوند قادر متعال سوگند یاد می‌کنم که حداکثر توان خود را برای اجرای آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی با مراعات بی‌طرفی کامل در انجام وظایف به کارگیرم و از هرگونه اقدام مخالف آیین‌نامه اجتناب نمایم.»

ماده ۱۷- نواب رئیس به ترتیب تعداد آراء به عنوان نایب رئیس اول و نایب رئیس دوم و در صورت تساوی آراء با قید قرعه انتخاب می‌شوند و در غیاب رئیس مجلس به ترتیب، وظایف و اختیارات او را بر عهده خواهند داشت.

تبصره- رئیس مجلس می‌تواند حتی هنگام حضور خود، اداره جلسه رسمی را به ترتیب به عهده نواب رئیس بگذارد.

ماده ۱۸- اگر رئیس مجلس پیش از انقضای مدت از ریاست استعفاء دهد یا فوت شود نواب رئیس به ترتیب تقدم، جلسه را منعقد می‌سازند و متن استعفاءنامه را قرائت یا فوت را اعلام می‌دارند. در مورد فوت به احترام متوفی جلسه ختم می‌شود و در هر صورت در جلسه بعد نایب رئیس جلسه را تشکیل می‌دهد و رئیس جدید طبق آیین‌نامه داخلی مجلس انتخاب می‌شود.

در مورد استعفاء بعد از اعلام و قرائت متن استعفاءنامه در مجلس و استماع توضیحات رئیس مستعفی و مذاکراتی که نمایندگان لازم بدانند، چنانچه استعفاء پس گرفته نشود، انتخاب رئیس جدید در جلسه بعد به عمل می‌آید، حداکثر توضیحات رئیس، سی دقیقه و سه نفر نماینده هر کدام ده دقیقه است.^۲

۱- ماده (۱۶) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۱۸) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره ۱- در مورد فوت یا استعفاء سایر اعضای هیأت رئیسه نیز باید بدون تشریفات در جلسه بعد انتخاب فرد یا افراد جدید به عمل آید.

تبصره ۲- انتخاب رئیس و هریک از اعضای هیأت رئیسه جدید برای مدت باقیمانده از یکسال خواهد بود.

ماده ۱۹- هیچیک از اعضای هیأت رئیسه مجلس نمی تواند به عضویت کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات مجلس انتخاب شود و در صورتی که هریک از اعضای این کمیسیون به عضویت هیأت رئیسه انتخاب گردند از کمیسیون مستعفی شناخته شده و مطابق مراتب منظور در این آیین نامه نسبت به تعیین کمیسیون جدید اقدام خواهند نمود و همچنین نمی توانند به عنوان رئیس یا سخنگوی کمیسیون های مجلس انتخاب گردند و در صورتی که رئیس یا سخنگوی کمیسیون ها به عضویت هیأت رئیسه انتخاب گردند از سمت خود در کمیسیون مستعفی شناخته می شوند.^۱

ماده ۲۰- وظایف و اختیارات رئیس مجلس عبارتند از:

- ۱- اداره جلسات مجلس به شرح مواد این آیین نامه
- ۲- اداره کلیه امور اداری، مالی، استخدامی و سازمانی مجلس^۲
- ۳- امضای کلیه احکام استخدامی براساس آیین نامه استخدامی کارکنان مجلس و سایر قوانین و مقررات
- ۴- امضای کلیه نامه های مربوط به امور قانونگذاری و پارلمانی مجلس

- ۵- حضور در نهادهای قانونی که رئیس مجلس عضو آنها است.
- ۶- ارائه گزارش کامل از تصمیمات و اقدامات هیأت رئیسه در رابطه با مسائل مختلف مربوط به مجلس و واحدهای تابعه آن هر سه ماه یکبار به نمایندگان

۷- سایر موارد مذکور در قانون اساسی و دیگر مقررات

ماده ۲۱- وظایف دبیران عبارتند از:

۱- در کلیه مواد و تبصره های این قانون، به موجب مصوبه ۱۳۸۷/۹/۲۶ کلمه «مخبر» به کلمه «سخنگو» تغییر یافت.

۲- بند (۲) ماده (۲۰) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

- ۱- مراقبت در ضبط و تحریر صورت مذاکرات و چاپ و توزیع آنها
- ۲- قرائت طرح‌ها و لوایح، پیشنهادها، نوشته‌ها و مطالبی که باید به اطلاع مجلس برسد.
- ۳- تنظیم پیشنهادهای واصله از طرف نمایندگان به ترتیب وصول با قید شماره
- ۴- تعیین نمایندگانی که در جلسه برای نطق، وقت می‌خواهند به قید قرعه^۱

ماده ۲۲- وظایف و اختیارات هیأت رئیسه عبارتند از:

- ۱- نظارت بر کلیه امور اداری، مالی، استخدامی و سازمانی مجلس
- ۲- تصویب بودجه پیشنهادی سالانه مجلس و ارجاع آن به کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات مجلس جهت طی مراحل قانونی
- ۳- تصویب حقوق مالی نمایندگان طبق این آیین‌نامه
- ۴- انتظام و حفظ انضباط جلسات مجلس
- ۵- نظارت بر انجام امور مربوط به گزارش‌ها و چاپ و توزیع آنها
- ۶- تهیه و تنظیم برنامه هفتگی مجلس
- ۷- مسئولیت و نظارت بر رعایت اوقات و مهلت‌های قانونی مذکور در این آیین‌نامه
- ۸- تصمیم‌گیری در خصوص دعوت از اشخاص حقیقی و حقوقی و موافقت با حضور اشخاص متقاضی جهت شرکت و یا اظهارنظر در مجلس
- ۹- اعلام مراتب رد اعتبارنامه یا استعفای نمایندگان به وزارت کشور
- ۱۰- بررسی و حل و فصل مسائل و مشکلات کمیسیون‌ها و شعب و اتخاذ تصمیم در موارد اختلافی یا عدم رعایت آیین‌نامه
- ۱۱- حفظ شأن و منزلت و اقتدار مجلس و دفاع از حقوق و جایگاه قانونی نمایندگان
- ۱۲- تصویب سازوکار لازم جهت بهبود روش‌های نظارتی و ساماندهی امور ناظرین منتخب مجلس و کمیسیون‌ها در مجامع و شوراها و دریافت گزارش آنان^۲

۱- بند (۴) ماده (۲۱) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- بندهای (۱)، (۳)، (۸)، (۱۰) و (۱۲) ماده (۲۲) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

تبصره- جلسات هیأت رئیسه با حضور حداقل دوسوم اعضا که رئیس یا یکی از نواب رئیس جزء آنان باشد رسمیت می‌یابد و مصوبات آن با رأی اکثریت مطلق عده حاضر معتبر خواهد بود.

ج - مسئولیت مشترک هیأت رئیسه در برابر مجلس
ماده ۲۳- رئیس مجلس و سایر اعضای هیأت رئیسه در مورد انجام وظایف محوله در این آیین‌نامه در برابر مجلس مسئولیت مشترک دارند.

ماده ۲۴- هرگاه نمایندگان به کیفیت اداره جلسات یا سایر امور مجلس و نحوه ایفای وظایف رئیس یا سایر اعضای هیأت رئیسه معترض باشند، می‌توانند طی تقاضای کتبی با امضای حداقل بیست و پنج نفر و یا به درخواست کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس^۱، تشکیل هیأت رسیدگی به اعتراضات، مرکب از رؤسای کمیسیون‌های تخصصی و اعضای کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس را درخواست نمایند. کمیسیون آیین‌نامه داخلی مکلف است ظرف سه روز نسبت به تشکیل هیأت رسیدگی به اعتراضات، اقدام نماید. هیأت اخیر مکلف است ظرف ده روز با حضور سه نفر از منتخبین معترضین، به موضوع رسیدگی نماید. در صورتی که اکثریت اعضای هیأت رأی بر عدم صلاحیت فرد مورد اعتراض دادند عضویت وی در هیأت رئیسه تعلیق می‌گردد. گزارش هیأت در این باره در جلسه غیرعلنی مورد بررسی قرار می‌گیرد و در اولین جلسه علنی مجلس بدون بحث به رأی‌گیری گذاشته می‌شود. در صورت رد عدم صلاحیت، عضو مزبور به کار خود ادامه خواهد داد و در غیراین صورت از سمت خود مستعفی شناخته می‌شود و حق شرکت در انتخابات مجدد آن دوره را ندارد.^۲

۱- در کلیه مواد و تبصره‌های این قانون، به موجب مصوبه ۱۳۹۷/۵/۲۸ عبارت «کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی مجلس» به عبارت «کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس» تغییر یافت.

۲- ماده (۲۴) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

تبصره ۱- هیأت رسیدگی کننده به اعتراض، در ابتدای نخستین جلسه خود هیأت رئیسه‌ای را وفق مقررات مربوط به انتخاب هیأت رئیسه کمیسیون‌ها، انتخاب می‌نمایند. جلسات هیأت با حضور سه‌چهارم اعضاء رسمیت می‌یابد و مناط اعتبار تصمیمات آن، رأی اکثریت مطلق حاضرین می‌باشد.

تبصره ۲- نمایندگان معترض و اعضای مورد اعتراض هیأت رئیسه مجلس، حق رأی در جلسه هیأت رسیدگی کننده به اعتراضات را ندارند.

تبصره ۳- رسیدگی فوق مانع از انجام وظایف قانونی کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون اساسی نسبت به طرز کار مجلس نخواهد بود و نمایندگان می‌توانند از آن طریق نیز نسبت به عملکرد هیأت رئیسه نظارت و پیگیری نمایند.

تبصره ۴- نحوه رسیدگی به اعتراض در مورد ایفای وظایف رئیس کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون اساسی و نیز رئیس و دادستان دیوان محاسبات و همچنین سایر نمایندگان مجلس که با رأی مجلس انتخاب می‌شوند ولی در این آیین‌نامه برای رسیدگی به اعتراض در مورد ایفای وظایف آنان روشی مشخص نشده است طبق این ماده است.

تبصره ۵- چنانچه ده نفر از نمایندگان به عملکرد هریک از نمایندگان منتخب مجلس در هیأت‌ها، مجامع و شوراها، غیراستانی و غیرشهرستانی معترض باشند، طبق این ماده به عملکرد آنان رسیدگی می‌شود.^۱

دوم- شعب و کمیسیون‌ها

الف- شعب

ماده ۲۵- پس از انجام مراسم تحلیف، نمایندگان به حکم قرعه به‌طور مساوی به پانزده شعبه تقسیم می‌شوند و افراد باقیمانده به ترتیب از شعبه اول به بعد، یک‌یک به شعب افزوده می‌شوند.

۱- تبصره‌های (۴) و (۵) ماده (۲۴) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

نمایندگانی که بعداً سوگند یاد می‌کنند به حکم قرعه به عضویت شعبی که کسری دارند پذیرفته می‌شوند.

هر شعبه دارای یک رئیس، دو نایب‌رئیس، یک سخنگو و دو دبیر خواهد بود که جداگانه با رأی مخفی با ورقه و با اکثریت نسبی بیش از یک‌سوم کل اعضای شعبه، انتخاب می‌شوند و در صورت تساوی به حکم قرعه عمل خواهد شد.

نتیجه انتخابات با ذکر آراء طی گزارشی به وسیله سخنگو به اطلاع مجلس می‌رسد. مناط اعتبار برای رسمیت جلسات شعب، حضور حداقل دوسوم اعضاء می‌باشد و تصمیمات شعب، به‌جز در مورد انتخاب افراد، با اکثریت مطلق آراء عده حاضر خواهد بود.

ماده ۲۶- هریک از شعب برای تمام دوره نمایندگی رسمیت دارند و وظایف و اختیارات آنها عبارتند از:

۱- رسیدگی به اعتبارنامه‌ها

۲- تعیین اعضای کمیسیون تحقیق

۳- تعیین اعضای کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس

۴- بررسی و تشخیص صلاحیت نامزدهای عضویت در کمیسیون‌های تخصصی مجلس

ماده ۲۷- هریک از شعب موظفند صورت‌جلسات خود را با قید اسامی حاضرین و غائبین و تأخیرکنندگان به وسیله دبیر شعبه تنظیم و تقدیم هیأت رئیسه مجلس نمایند.

۱- رسیدگی به اعتبارنامه نمایندگان

ماده ۲۸- اعتبارنامه‌ها به‌همراه ضمائم آن به‌موجب جدول حوزه‌های انتخاباتی مجلس شورای اسلامی که براساس حروف الفبا از طرف معاونت قوانین مجلس با نظارت هیأت رئیسه سنی تنظیم شده است، به‌ترتیب به شعب پانزده‌گانه جهت رسیدگی ارجاع می‌شود. هیأت رئیسه موظف است فهرست اعتبارنامه‌های ارجاعی را قبل از آغاز رسیدگی، تکثیر کند و در اختیار نمایندگان قرار دهد. چنانچه هر یک از نمایندگان به اعتبارنامه‌ای معترض باشد، ظرف مدت سه‌روز از تاریخ انتشار فهرست مذکور حداکثر تا پایان وقت

اداری روز سوم، موظف است اعتراض کتبی خود را امضاء و به انضمام مدارک و اسناد مربوط به شعبه ذی ربط تقدیم کند.^۱ تبصره ۱- شعبه موظف است عدم رسیدگی شورای نگهبان به موضوع مورد اعتراض یا حادث شدن آن بعد از اعلام صحت انتخابات را احراز کند.

تبصره ۲- گزارش هر شعبه توسط سخنگو در مجلس قرائت می شود و در صورت عدم امکان، به ترتیب رئیس و یا یکی از نواب رئیس یا دبیران وظیفه او را انجام می دهد.^۲

ماده ۲۹- شعبه موظف است حداکثر ظرف مدت سه روز کاری گزارش تأیید آن دسته از اعتبارنامه های اصله را که معترض ندارند، به صورت یکجا به هیأت رئیسه ارسال کند تا برای تصمیم گیری مجلس در دستور کار قرار گیرد.

اعتبارنامه هایی که مورد اعتراض نمایندگان قرار گرفته است، حداکثر ظرف مدت پنج روز کاری توسط شعبه رسیدگی می شود. در صورتی که نظر شعبه تأیید اعتبارنامه باشد، گزارش تأیید آن برای تصمیم گیری به مجلس ارائه می شود. چنانچه نظر شعبه رد اعتبارنامه باشد، از طریق هیأت رئیسه مجلس به کمیسیون تحقیق ارجاع خواهد شد تا پس از رسیدگی و ارائه گزارش، برای تصمیم گیری مجلس در دستور کار قرار گیرد.

تبصره- شعبه موظف است حداقل بیست و چهار ساعت قبل از بررسی اعتبارنامه از معترض یا معترضان جهت توضیح اعتراض و از نماینده ای که اعتبارنامه اش مورد اعتراض قرار گرفته جهت دفاع دعوت به عمل آورد. عدم حضور هر یک از آنان مانع رسیدگی نیست. معترض یا معترضان در صورت عدم حضور غیرموجه در شعبه، در جلسه علنی حق اعتراض ندارند. موجه بودن عدم حضور باید به تأیید هیأت رئیسه مجلس برسد. اگر عدم حضور، موجه بود

۱- ماده (۲۸) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- تبصره (۱) و (۲) ماده (۲۸) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

فقط یک بار دیگر جلسه شعبه ظرف مدت پنج روز مجدداً تشکیل می‌شود و نظر خود را اعلام می‌کند.^۱

ماده ۳۰- هیچ شعبه‌ای نمی‌تواند تقدیم گزارش خود را بیش از پنج روز کاری از تاریخ دریافت پرونده به تعویق اندازد. در صورتی که تأخیر به حکم ضرورت پیش آمده باشد، رئیس و در غیاب او نایب‌رئیس شعبه مکلف است هیأت رئیسه مجلس را مطلع سازد. هرگاه هیأت رئیسه علت را موجه دانست، موضوع را دوباره به همان شعبه و در غیر این صورت به شعبه بعد ارجاع می‌نماید که ظرف پنج روز کاری پس از دریافت پرونده، گزارش دهد.^۲

ماده ۳۱- کمیسیون تحقیق حداکثر ظرف مدت پانزده روز به دلایل و توضیحات کتبی شعب و معترض یا معترضان رسیدگی می‌کند و پس از استماع و بررسی توضیحات معترض یا معترضان و دفاعیات کتبی یا حضوری نماینده مورد اعتراض، نظر خود را به مجلس ارسال می‌کند.^۳

تبصره ۱- در صورتی که تعداد معترضان بیش از سه نفر باشد، می‌تواند سه نفر را به صورت مکتوب معرفی کنند تا در شعبه و کمیسیون تحقیق جهت ارائه توضیحات لازم حضور یابند.

تبصره ۲- کمیسیون تحقیق موظف است حداقل بیست و چهار ساعت قبل از رسیدگی به اعتبارنامه از معترض یا معترضان و نماینده‌ای که اعتبارنامه‌اش مورد اعتراض واقع شده است دعوت به عمل آورد.^۴

ماده ۳۲- چنانچه کمیسیون تحقیق، اعتبارنامه رد شده از سوی شعبه را رسیدگی کند و نظر به تأیید اعتبارنامه داشته باشد، گزارش آن برای تصمیم‌گیری مجلس در دستور کار قرار می‌گیرد و در صورتی که نظر کمیسیون مبنی بر رد اعتبارنامه باشد گزارش آن حداکثر به مدت پانزده دقیقه در مجلس مطرح و ادله رد اعتبارنامه

۱- ماده (۲۹) و تبصره آن اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- ماده (۳۰) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۳- ماده (۳۱) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۴- تبصره (۱) و (۲) ماده (۳۱) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

ارائه می‌شود. نماینده‌ای که اعتبارنامه‌اش توسط کمیسیون رد شده است حداکثر به مدت سی دقیقه فرصت دارد تا از خود دفاع کند، ضمن اینکه می‌تواند بخشی از وقت خود را حداکثر به دو نفر از نمایندگان واگذار کند، سپس گزارش کمیسیون تحقیق به رأی گذاشته می‌شود، چنانچه رد اعتبارنامه به تصویب مجلس نرسد، رئیس جلسه تصویب آن را اعلام می‌کند.^۱

تبصره- در صورتی که کمیسیون تحقیق ظرف مدت پانزده روز نظر خود را به مجلس اعلام نکند، نماینده‌ای که اعتبارنامه‌اش مورد اعتراض واقع شده است یا پانزده نفر از نمایندگان می‌توانند طرح اعتبارنامه را در صحن مجلس از هیأت رئیسه درخواست کنند و هیأت رئیسه موظف است در اولین فرصت گزارش شعبه را در دستور کار مجلس قرار دهد تا مطابق این ماده مورد رسیدگی قرار گیرد. به جای نظر کمیسیون، نظر شعبه به مدت پانزده دقیقه مطرح می‌شود.^۲

ماده ۳۳- چنانچه نماینده بدون عذر موجه (به تشخیص هیأت رئیسه) تا ده روز پس از ابلاغ به وی برای دفاع از صحت اعتبارنامه خود در جلسه حاضر نشود، مجلس با استماع گزارش کمیسیون تحقیق و صحبت معترض وارد رأی‌گیری می‌شود.

تبصره- در صورتی که نماینده یا نمایندگان معترض به دلایل موجه در جلسه حضور نداشته باشند می‌توانند با اطلاع قبلی هیأت رئیسه، دلایل اعتراض خود را کتباً به نماینده دیگری تحویل تا توسط او در مجلس قرائت گردد.

ماده ۳۴- در هر مرحله، رأی‌گیری برای اعتبارنامه مورد اعتراض، مخفی و با ورقه مخصوص انجام می‌شود.^۳

ماده ۳۵- نماینده‌ای که به اعتبارنامه‌اش اعتراض شده مانند سایر نمایندگان، از کلیه حقوق اعم از اعلام رأی و نامزدشدن برای عضویت در هیأت رئیسه و سایرانتخابات برخوردار است، لیکن در

۱- ماده (۳۲) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- تبصره ماده (۳۲) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۳- ماده (۳۴) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

زمان بررسی اعتبارنامه خود در شعبه، کمیسیون تحقیق و مجلس حق رأی ندارد.^۱

۲- تعیین اعضای کمیسیون‌ها

ماده ۳۶- هریک از نمایندگان برای تعیین کمیسیون تخصصی خود فرمهای امتیازبندی را از شعبه مربوط دریافت می‌کند و پس از تکمیل فرم به همراه تعیین دو اولویت پیشنهادی، حداکثر تا سه روز پس از افتتاح دوره به هیأت رئیسه مجلس تحویل می‌دهد.^۲

تبصره ۱- فرم امتیازبندی و دستورالعمل اجرایی این ماده بر اساس شاخص‌های: تحصیلات، سوابق اجرایی مرتبط و نمایندگی مجلس و سابقه عضویت در کمیسیون، ظرف مدت سه‌ماه از تاریخ تصویب این قانون توسط هیأت رئیسه مجلس تهیه می‌شود و به تصویب جلسه مشترک هیأت رئیسه و کمیسیون آیین‌نامه داخلی می‌رسد.

تبصره ۲- به منظور آشنایی نمایندگان با سوابق یکدیگر، معاونت قوانین موظف است همزمان با شروع فعالیت شعب، اسامی نمایندگان را به همراه تحصیلات، سوابق اجرایی و سابقه عضویت در کمیسیون‌ها (در صورت برخورداری از سابقه نمایندگی) تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار دهد.^۳

ماده ۳۷- هیأت رئیسه پس از دریافت نظر شعب و تعیین امتیاز و رتبه‌بندی، نسبت به تکثیر و توزیع گزارش آن اقدام می‌کند. نمایندگان معترض می‌توانند ظرف مدت چهار و هشت ساعت پس از توزیع گزارش، اعتراض خود را نسبت به امتیازها به هیأت رئیسه تقدیم کنند تا هیأتی مشترک، متشکل از هیأت رئیسه مجلس و رؤسای شعب با دعوت از نماینده معترض به امتیاز خود، ظرف مدت چهار و هشت ساعت پس از انقضای مهلت فوق، به اعتراضات

۱- ماده (۳۵) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- ماده (۳۶) اصلاحی ۱۳۹۵/۹/۱۶

۳- تبصره‌های (۱) و (۲) ماده (۳۶) الحاقی ۱۳۹۵/۹/۱۶

رسیدگی و اعلام نظر نماید. پس از اتمام این مراحل هیأت رئیسه نسبت به تعیین و اعلام فهرست اعضای کمیسیون‌های تخصصی بر مبنای امتیازات هر فرد، اقدام می‌کند.^۱

تبصره ۱- پس از اعلام اسامی اعضای کمیسیون‌های تخصصی، در صورتی که هر یک از نمایندگان به کمیسیون انتخاب شده اعتراض داشته باشد، می‌تواند ظرف مدت بیست و چهار ساعت اعتراض خود را مکتوب به هیأت رئیسه مجلس تقدیم کند تا هیأت مشترک فوق‌الذکر با استماع نظرات معترضان و بررسی اعتراض‌های واصله نسبت به تعیین نهائی اعضای کمیسیون‌های تخصصی تا چهل و هشت ساعت پس از انقضای مهلت اعتراض، اقدام کند.^۲

تبصره ۲- بین افرادی که رأی مساوی آورده و احتساب آنان به عنوان عضو یک کمیسیون باعث افزایش سقف آن کمیسیون می‌شود قرعه‌کشی انجام می‌گیرد.

تبصره ۳- امتیازبندی و تعیین اعضای هر کمیسیون به ترتیب از کمیسیون‌هایی که بیشترین متقاضی دارد، انجام می‌شود و پس از تکمیل اعضای کمیسیون‌های مذکور، نمایندگان بازمانده از اولویت اول انتخابی خود، با متقاضیان اولویت اول کمیسیون بعدی امتیازبندی و تعیین کمیسیون می‌شوند.^۳

تبصره ۴- نمایندگانی که در هیچ‌یک از اولویت‌های خود انتخاب نشده‌اند موظفند از دیگر کمیسیون‌های تکمیل نشده دو اولویت دیگر را تعیین نمایند.^۴

تبصره ۵- پس از تعیین اعضای کمیسیون‌های تخصصی، چنانچه به هر دلیل در حین دوره، نماینده جدیدی به مجلس راه یابد، برای تعیین کمیسیون تخصصی وی مطابق فرآیند مذکور اقدام می‌شود، چنانچه ظرفیت کمیسیون مورد تقاضا تکمیل باشد، در صورتی که امتیاز مکتسبه وی برای کمیسیون مورد درخواست، از میانگین امتیاز مکتسبه سه

۱- ماده (۳۷) اصلاحی ۱۳۹۵/۹/۱۶

۲- تبصره (۱) ماده (۳۷) اصلاحی ۱۳۹۵/۹/۱۶

۳- تبصره (۳) ماده (۳۷) اصلاحی ۱۳۹۵/۹/۱۶

۴- تبصره (۴) ماده (۳۷) الحاقی ۱۳۹۵/۹/۱۶

نماینده آخر پذیرفته شده در همان کمیسیون بیشتر باشد، رعایت سقف مقرر در ماده (۳۸) این قانون الزامی نیست و حداکثر دو نماینده به سقف تعداد اعضای کمیسیون می‌تواند اضافه گردد.

در صورت ایجاد ظرفیت جدید در کمیسیون‌ها به دلیل استعفاء، فوت و یا امثال آن تعیین عضو جدید مطابق این تبصره با کسب امتیازات لازم صورت می‌گیرد.^۱

ب - کمیسیون‌ها

ماده ۳۸- مجلس دارای کمیسیون‌های تخصصی و کمیسیون‌های خاص با محدوده وظایف مشخص به شرح مذکور در آیین‌نامه داخلی مجلس می‌باشد. تعداد اعضای کمیسیون‌های تخصصی، حداقل نوزده و حداکثر بیست‌وسه نفر است و تعداد اعضای کمیسیون‌های خاص طبق مواد (۳۹) تا (۴۴) آیین‌نامه داخلی تعیین می‌شود.^۲

تبصره ۱- پس از تعیین اعضای کمیسیون‌های تخصصی مطابق فرآیند مقرر در این قانون، چنانچه اعضای کمیسیون تخصصی به حداقل نصاب مذکور در این ماده نرسد، هیأت مشترک متشکل از اعضای کمیسیون آیین‌نامه داخلی و هیأت‌رئیس مجلس مکلف است، ظرف حداکثر یک هفته پس از اجرای تبصره (۳) ماده (۳۷) این قانون، حداقل اعضای آن کمیسیون را که نمی‌تواند کمتر از ده نفر باشد، برای یک بار در همان دوره تعیین نماید.^۳

تبصره ۲- تعیین مصادیق و تهیه شرح وظایف و اختیارات کمیسیون‌ها با رعایت کلیت آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی توسط هیأت‌رئیس مجلس یا هریک از کمیسیون‌ها و یا حداقل پنجاه نفر از نمایندگان پیشنهاد می‌شود و پس از تصویب در جلسه مشترک هیأت‌رئیس مجلس، اعضای کمیسیون آیین‌نامه داخلی و رؤسای کمیسیون‌های تخصصی اجراء می‌شود.

۱- تبصره (۵) ماده (۳۷) الحاقی ۱۴۰۱/۴/۸

۲- ماده (۳۸) اصلاحی ۱۳۹۵/۹/۱۶

۳- تبصره (۱) ماده (۳۸) اصلاحی ۱۴۰۳/۵/۱۴

جلسه مشترک فوق‌الذکر به ریاست رئیس یا یکی از نواب رئیس مجلس و با حضور حداقل دوسوم اعضاء رسمیت می‌یابد و مصوبات آن با رأی حداقل دوسوم اعضای حاضر معتبر خواهد بود و مصوبات به اطلاع نمایندگان خواهد رسید.^۱

۱- کمیسیون‌های خاص

۱-۱- کمیسیون مشترک

ماده ۳۹- در مورد طرح‌ها و لوایحی که به تشخیص هیأت رئیسه به دو یا چند کمیسیون ارتباط اساسی داشته باشند، کمیسیون مشترک تشکیل می‌گردد. تعداد اعضای کمیسیون مشترک بیست و سه نفر می‌باشد. تعیین سهم هر کمیسیون به وسیله هیأت رئیسه مجلس و انتخاب آنان توسط کمیسیون ذی‌ربط می‌باشد. کمیسیون مشترک در انتخاب هیأت رئیسه و ارائه گزارش و سایر مقررات مانند دیگر کمیسیون‌ها اقدام می‌نماید.^۲

۱-۲- کمیسیون ویژه

ماده ۴۰- در مسائل مهم و استثنائی که برای کشور پیش می‌آید و دراین خصوص تشکیل کمیسیون ویژه‌ای برای رسیدگی و تهیه گزارش ضرورت پیدا می‌کند، به پیشنهاد حداقل پانزده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس، این کمیسیون تشکیل می‌شود. اعضای کمیسیون ویژه که پانزده نفر خواهند بود، مستقیماً در جلسه علنی توسط نمایندگان با رأی مخفی و اکثریت نسبی انتخاب خواهند شد. هیأت رئیسه کمیسیون ویژه همانند دیگر کمیسیون‌ها انتخاب خواهد شد.^۳

تبصره- هیأت رئیسه مجلس می‌تواند طرح‌ها و لوایحی را که در حوزه مسائل مربوط به کمیسیون ویژه تشخیص دهد به آن کمیسیون ارجاع نماید.^۴

۱- تبصره (۲) ماده (۳۸) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و اصلاحی ۱۳۹۵/۹/۱۶

۲- ماده (۳۹) اصلاحی ۱۳۸۰/۳/۲۷

۳- ماده (۴۰) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۴- تبصره ماده (۴۰) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۳-۱- کمیسیون تلفیق

ماده ۴۱- به منظور تنظیم اصول و مفاد برنامه‌های توسعه و لوایح بودجه کل کشور و ایجاد هماهنگی بین کمیسیون‌های تخصصی مجلس شورای اسلامی، پس از تقدیم لایحه مربوط توسط دولت به مجلس، کمیسیون تلفیق مرکب از اعضای ذیل تشکیل می‌گردد:

۱- از کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات نه نفر

۲- از هر کمیسیون تخصصی دیگر سه نفر

اعضای مذکور در بندهای فوق توسط کمیسیون‌های مربوطه انتخاب و به هیأت رئیسه مجلس معرفی می‌شوند.

مأموریت این کمیسیون تا تصویب نهائی قانون برنامه توسعه و یا لایحه بودجه سالانه کل کشور ادامه می‌یابد.^۱

تبصره ۱- کمیسیون تلفیق با حضور اکثریت مطلق اعضاء رسمیت می‌یابد.^۲

تبصره ۲- پیشنهادات مربوط به حوزه‌های انتخابیه اعضای کمیسیون تلفیق جهت ایجاد ردیف جدید یا افزایش اعتبارات یا تغییر عنوان طرح‌ها در کمیسیون تلفیق بودجه ممنوع است.

در صورتی که معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی رئیس‌جمهور در حین رسیدگی به لایحه بودجه به صورت کتبی و رسمی اشتباه یا از قلم‌افتادگی موارد مربوط به حوزه‌های انتخابیه را تأیید کند، موضوع با دوسوم رأی کمیسیون تلفیق قابل تصویب است.^۳

۴-۱- کمیسیون تحقیق

ماده ۴۲- به منظور بررسی اعتبارنامه‌هایی که توسط شعب مورد تأیید قرار نگرفته و یا از سوی نمایندگان مورد اعتراض واقع شده است هریک از شعب موظفند پس از تعیین هیأت رئیسه خود،

۱- بندهای (۱) و (۲) ماده (۴۱) اصلاحی ۱۳۹۲/۱۲/۲۴

۲- تبصره (۱) ماده (۴۱) الحاقی ۱۳۸۲/۱۰/۲۴

۳- تبصره (۲) ماده (۴۱) الحاقی ۱۳۹۲/۱۲/۲۴

بلافاصله دو نفر از اعضای خود را که آگاهی بیشتری به مسائل حقوقی داشته و از صلاحیت لازم برخوردار باشند به عنوان اعضای اصلی و علی‌البدل کمیسیون تحقیق انتخاب نمایند و نتیجه را به هیأت رئیسه گزارش تا در جلسه علنی قرائت گردد.

۱-۵- کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس

ماده ۴۳- هر شعبه یک نفر دیگر از اعضای خود را که واجد صلاحیت باشد برای تشکیل کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس معین و نتیجه را به مجلس گزارش خواهد کرد. این کمیسیون علاوه بر انجام وظایف مقرر در این آیین‌نامه طرح‌های مربوط به اصلاح آیین‌نامه داخلی مجلس را رسیدگی کرده و نظر خود را به مجلس گزارش می‌نماید تا مطابق آیین‌نامه مورد بررسی قرار گیرد.^۱

۱-۶- کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون اساسی

ماده ۴۴- به منظور سامان دادن و کارآمد سازی مجلس و نمایندگان، خصوصاً نسبت به طرز کار قوای مجریه و قضائیه و مجلس مبتنی بر اصول متعدد قانون اساسی بالاخص اصل نودم (۹۰)، کمیسیونی به نام اصل نودم (۹۰) قانون اساسی تشکیل می‌گردد تا طبق قوانین مصوب مربوط به خود اداره و انجام وظیفه نماید. اعضای این کمیسیون به شرح ذیل است:

۱- از هر کمیسیون تخصصی یک نفر با معرفی کمیسیون مربوطه
۲- هشت نفر از نمایندگان که توسط رؤسای شعب و هیأت رئیسه به عنوان اعضای ثابت انتخاب می‌شوند.

تبصره ۱- رئیس کمیسیون با پیشنهاد حداقل دو نفر توسط^۲ هیأت رئیسه مجلس از بین اعضای ثابت کمیسیون و با رأی مجلس برای مدت یکسال انتخاب می‌گردد.^۳

تبصره ۲- اعضای ثابت کمیسیون نباید عضو کمیسیون‌های تخصصی مجلس باشند.^۱

۱- ماده (۴۳) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- تبصره (۱) ماده (۴۴) اصلاحی ۱۳۹۸/۱۰/۲

۳- تبصره (۱) ماده (۴۴) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- کمیسیون‌های تخصصی

ماده ۴۵- هریک از کمیسیون‌های تخصصی مجلس که مطابق

این آیین‌نامه تشکیل می‌گردند در محدوده تخصصی خود دارای وظایف و اختیاراتی به شرح زیر می‌باشند:

۱- بررسی طرح‌ها و لوایح ارجاعی و گزارش آن به مجلس شورای اسلامی.

۲- بررسی و تصویب آزمایشی طرح‌ها و لوایح و همچنین تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت طبق اصل هشتاد و پنجم (۸۵) قانون اساسی.

۳- رسیدگی به درخواست‌های تحقیق و تفحص.

۴- رسیدگی به سؤال نمایندگان از رئیس‌جمهور و وزیران.

۵- بررسی موارد ارجاعی از لوایح برنامه توسعه و بودجه سالانه و گزارش آن به کمیسیون تلفیق.

۶- کسب اطلاع از کم و کیف اداره امور کشور، دریافت و بررسی گزارش‌های عملکردی و نظارتی از اجرای قوانین مربوط به دستگاه‌های ذی‌ربط^۲

۷- تهیه گزارش موردی و سالانه در خصوص امور اجرایی دستگاه‌ها و نحوه اجرای قوانین به خصوص قانون برنامه توسعه و بودجه سالانه و ارائه نکات مثبت، منفی و پیشنهاد نحوه اصلاح آن و تقدیم گزارش به مجلس جهت قرائت.^۳

تبصره ۱- کمیسیون‌ها رأساً یا با تقاضای حداقل ده نفر از نمایندگان می‌توانند در موارد مهم و حساس و در مواجهه با تخلفات یا سوء مدیریت، با دعوت از مسئولان ذی‌ربط موضوع را بررسی نموده و گزارش آن را به هیأت رئیسه ارائه نمایند. در صورتی که درخواست بررسی از سوی نمایندگان باشد حداکثر پنج نفر از آنها می‌توانند در تهیه گزارش با کمیسیون مشارکت نمایند. هیأت رئیسه می‌تواند گزارش مذکور را در دستور کار مجلس قرار دهد.

۱- ماده (۴۴) و تبصره (۲) آن اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- بندهای (۱) و (۳) الی (۶) ماده (۴۵) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۳- بندهای (۲) و (۷) ماده (۴۵) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

در این صورت سخنگوی کمیسیون و نماینده دولت هر کدام به میزان پانزده دقیقه و شش نفر از نمایندگان به قید قرعه از بین متقاضیان هر کدام به میزان پنج دقیقه، نظرات خود را بیان می نمایند.

هرگاه کمیسیون همراه با گزارش پیشنهادهایی برای تصویب به مجلس ارائه نماید با رعایت مفاد آیین نامه داخلی در دستور حداکثر دو هفته بعد مجلس قرار خواهد گرفت و مطابق آیین نامه داخلی رسیدگی می شود. نمایندگان می توانند پیشنهادهای خود را تا چهل و هشت ساعت پس از پایان قرائت گزارش به کمیسیون تحویل نمایند. کمیسیون تا یک هفته گزارش نهائی خود را به مجلس ارائه می دهد. در صورتی که کمیسیون در گزارش خود، در مورد ناکارآمدی مسئول ذی ربط دلایلی ارائه نماید، مراتب توسط هیأت رئیسه به بالاترین مقام مسئول مذکور برای اقدام مقتضی اعلام می گردد.^۱

تبصره ۲- پاسخ دولت راجع به گزارش های کمیسیون های تخصصی در دستور کار مجلس قرار گرفته و قرائت خواهد شد. پس از آن حسب درخواست کمیسیون های تخصصی، موضوع گزارش های یاد شده جهت بررسی به کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون اساسی ارسال و کمیسیون مذکور نتایج بررسی خود را به مجلس ارائه خواهد کرد.

تبصره ۳- کمیسیون های تخصصی مجلس می توانند به تعداد کافی مشاور ذی صلاح به ویژه از میان نمایندگان ادوار گذشته که در مسائل کمیسیون صاحب تخصص و تجربه باشند از طریق هیأت رئیسه به خدمت بگیرند.^۲

۱-۲- کمیسیون آموزش، تحقیقات و فناوری

ماده ۴۶- کمیسیون آموزش، تحقیقات و فناوری برای انجام وظایف محوله در محدوده آموزش و پرورش عمومی، آموزش فنی

۱- تبصره (۱) ماده (۴۵) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- تبصره (۳) ماده (۴۵) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و تبصره های (۲) و (۳) ماده

(۴۵) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

و حرفه‌ای، آموزش عالی، تحقیقات و فناوری، مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.^۱

۲-۲- کمیسیون اجتماعی

ماده ۴۷- کمیسیون اجتماعی برای انجام وظایف محوله در محدوده امور اداری و استخدامی، کار، اشتغال، روابط کار و تعاون مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

۲-۳- کمیسیون اقتصادی

ماده ۴۸- کمیسیون اقتصادی برای انجام وظایف محوله در محدوده اقتصاد و دارایی، بازرگانی داخلی، بازرگانی خارجی مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

۲-۴- کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی

ماده ۴۹- کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست و روابط خارجی، دفاع، اطلاعات و امنیت مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.^۲

۲-۵- کمیسیون انرژی

ماده ۵۰- کمیسیون انرژی برای انجام وظایف محوله در محدوده نفت، گاز، برق، سدها و نیروگاه‌های آبی و برقی، انرژی اتمی و انرژی‌های نو مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

۲-۶- کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات

ماده ۵۱- کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات برای انجام وظایف محوله در محدوده برنامه، بودجه، نظارت برنامه و بودجه و دیوان محاسبات و امور مالی مجلس و آمار و خدمات عمومی فنی مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

۱- ماده (۴۶) اصلاحی ۱۳۹۲/۳/۸

۲- ماده (۴۹) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

تبصره ۱- کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات علاوه بر انجام وظایف تخصصی در ماده (۴۵) و این ماده موظف است نسبت به امور زیر اقدام نماید:^۱

۱- نظارت و مراقبت بر اجرای مقررات بودجه و امور مالی مجلس و نحوه هزینه کردن آن

۲- رسیدگی به عملکرد بودجه سالیانه مجلس و ارائه گزارش آن حداکثر تا پایان شهریور ماه سال بعد. این گزارش جهت اطلاع نمایندگان چاپ می‌گردد.

۳- بازرسی و رسیدگی دقیق و نظارت در مورد کلیه اموال و اشیاء منقول و غیرمنقول مجلس شورای اسلامی و ارائه گزارش سالیانه جهت چاپ و توزیع بین نمایندگان

۴- معرفی دو نامزد به‌عنوان رئیس دیوان محاسبات و دو نامزد به‌عنوان دادستان دیوان محاسبات جهت انتخاب یکی از آنها توسط مجلس شورای اسلامی^۲

تبصره ۲- برخورداری از مدرک تحصیلی کارشناسی ارشد و بالاتر، سابقه خدمت در مقامهای مدیریتی موضوع ماده (۷۱) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶/۷/۸ و هم‌مطرازان آنان و حداقل بیست سال سابقه کار، از شرایط احراز سمت رئیس و دادستان دیوان محاسبات است.

تبصره ۳- نحوه انتخاب نامزدهای ریاست و دادستان دیوان محاسبات در کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات طبق آیین‌نامه‌ای است که توسط کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات تهیه می‌شود و به تصویب کمیسیون آیین‌نامه داخلی می‌رسد.^۳

۱- به موجب مصوبه مورخ ۱۳۹۷/۵/۲۸ تبصره ماده (۵۱) به تبصره (۱) تغییر یافت.

۲- بند (۴) تبصره (۱) ماده (۵۱) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۳- تبصره (۲) و (۳) ماده (۵۱) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲-۷- کمیسیون بهداشت و درمان

ماده ۵۲- کمیسیون بهداشت و درمان برای انجام وظایف محوله در محدوده بهداشت، درمان، امداد، بهزیستی، تأمین اجتماعی و بیمه‌های اجتماعی و هلال احمر مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

۲-۸- کمیسیون امور داخلی کشور و شوراها^۱

ماده ۵۳- کمیسیون امور داخلی کشور و شوراها برای انجام وظایف محوله در محدوده سیاست داخلی، شوراها، امور غیرعمرانی شهرداری‌ها و ثبت احوال مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.^۲

۲-۹- کمیسیون صنایع و معادن

ماده ۵۴- کمیسیون صنایع و معادن برای انجام وظایف محوله در محدوده صنایع، پست، مخابرات، معادن، پتروشیمی، صنایع هوافضا و ارتباطات مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

۲-۱۰- کمیسیون عمران

ماده ۵۵- کمیسیون عمران برای انجام وظایف محوله در محدوده راه و ترابری، مسکن، عمران شهری و عمران روستایی و امور عمرانی شهرداری‌ها و دهیاری‌ها مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.^۳

۲-۱۱- کمیسیون فرهنگی

ماده ۵۶- کمیسیون فرهنگی برای انجام وظایف محوله در محدوده فرهنگ و هنر، ارشاد و تبلیغات، صدا و سیما و ارتباطات جمعی، تربیت بدنی و جوانان و زنان و خانواده مطابق ضوابط این آیین‌نامه تشکیل می‌شود.

۱- اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- ماده (۵۳) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۳- ماده (۵۵) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۱۲-۲- کمیسیون قضائی و حقوقی

ماده ۵۷- کمیسیون قضائی و حقوقی برای انجام وظایف محوله در محدوده قضائی و حقوقی مطابق ضوابط این آیین نامه تشکیل می شود.

۱۳-۲- کمیسیون کشاورزی، آب، منابع طبیعی و محیط زیست^۱

ماده ۵۸- کمیسیون کشاورزی، آب، منابع طبیعی و محیط زیست برای انجام وظایف محوله در محدوده کشاورزی، منابع آب، دام و طیور، شیلات، محیط زیست و هواشناسی مطابق ضوابط این آیین نامه تشکیل می شود.^۲

۳- مقررات مشترک کمیسیون ها

ماده ۵۹- هریک از کمیسیون های تخصصی مجلس موظف است از میان اعضای خود کمیته و یا کمیته های فرعی متناسب با موضوعات مربوط تشکیل دهد. کمیته های فرعی دارای یک رئیس، یک نایب رئیس و یک دبیر خواهند بود که توسط اعضای همان کمیته انتخاب می گردند. مصوبات کمیته های فرعی بعد از تصویب در کمیسیون رسمیت خواهد داشت.

ماده ۶۰- پس از انتخاب اعضای کمیسیون ها، هر کمیسیون به ریاست مسن ترین عضو و با حضور حداقل دوسوم اعضای خود منعقد و فوراً یک رئیس، دو نایب رئیس، یک سخنگو و دو دبیر با رأی مخفی با ورقه با اکثریت نسبی به مدت یک سال انتخاب می نماید.

تبصره- معاونت قوانین موظف است در شروع کار هر دوره مجلس سوابق کاری و میزان تحصیلات اعضای هر کمیسیون را قبل از انتخاب هیأت رئیسه آن کمیسیون در اختیار اعضاء قرار دهد.

۱- اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- ماده (۵۸) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

ماده ۶۱- مناط اعتبار برای رسمیت جلسه کمیسیون‌ها حضور حداقل دوسوم اعضا می‌باشد. مصوبات کمیسیون با اکثریت مطلق آراء عده حاضر خواهد بود.

ماده ۶۲- هر نماینده شش ماه یکبار می‌تواند تقاضای تغییر کمیسیون خود را به هیأت رئیسه مجلس ارائه کند. انتقال به کمیسیون دیگر با رعایت نصاب مقرر در این آیین‌نامه و با موافقت اکثریت اعضای کمیسیون‌های ذی‌ربط امکان‌پذیر است.^۱

ماده ۶۳- رئیس مجلس حداقل یک نفر از کارشناسان با تجربه و مناسب مجلس را به عنوان دبیر در اختیار هر کمیسیون قرار می‌دهد تا نسبت به امور کارشناسی و اداری مربوطه از قبیل ارتباط با هیأت رئیسه و ادارات مجلس و کمیسیون‌ها و تنظیم و توزیع مراسلات، ضبط مذاکرات، بایگانی اوراق و پرونده‌ها، تسریع جریان امور دفتری و تهیه صورت‌جلسات و سایر امور اداری اقدام نماید.^۲

ماده ۶۴- گزارش عملکرد کمیسیون‌ها بایستی هر ماه یکبار به هیأت رئیسه مجلس داده شود تا به نحو مقتضی به اطلاع نمایندگان برسد.

ماده ۶۵- در صورتی که نمایندگان از طرف کمیسیون برای ادای توضیح در زمینه سؤال و یا پیشنهاد خود دعوت شوند موظف به شرکت خواهند بود و عدم شرکت بدون عذر موجه به منزله انصراف از طرح سؤال و یا پیشنهاد خواهد بود.

ماده ۶۶- تمام اسناد و اوراق مربوط به اموری که باید در کمیسیون‌ها بررسی شود از طرف هیأت رئیسه به آن کمیسیون ارجاع می‌شود. نمایندگان می‌توانند آن اسناد را ملاحظه کنند، اسناد مزبور نباید از کمیسیون خارج گردد. این اسناد به انضمام اسناد مذاکرات و اقدامات جاری کمیسیون در محل کمیسیون بایگانی و در پایان هر دوره به بایگانی مجلس منتقل می‌شود.

ماده ۶۷- پس از آنکه مجلس یا کمیسیون‌ها (درخصوص قوانین آزمایشی) درباره طرح یا لایحه‌ای رأی نهائی داد، اسناد و

۱- ماده (۶۲) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- ماده (۶۳) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

اوراق و صورت‌جلسات مربوط به آن، در معاونت قوانین مجلس بایگانی می‌شود.^۱

ماده ۶۸- هر نماینده به‌جز رئیس مجلس، ملزم است عضویت یکی از کمیسیون‌های تخصصی را بپذیرد و در صورت تمایل می‌تواند در کمیسیون‌های دیگر مجلس، با حق اظهارنظر و بدون حق رأی شرکت کند.

تبصره ۱- عضویت در کمیسیون‌های تحقیق و آیین‌نامه داخلی مجلس مانع از عضویت در کمیسیون دیگر نخواهد بود.

تبصره ۲- چنانچه نمایندگان عضو کمیسیون‌های خاص در سال سی‌ساعت غیبت اعم از موجه و غیرموجه داشته باشند ادامه عضویت آنها در کمیسیون منوط به موافقت اکثریت اعضای آن کمیسیون خاص است. این موافقت با رأی‌گیری با ورقه انجام می‌شود.^۲

مبحث سوم - تشکیلات اداری و پشتیبانی مجلس

ماده ۶۹- مسئولیت و اختیار کلیه امور اجرایی مجلس اعم از تشکیلاتی، مالی، معاملاتی، اداری، استخدامی، حقوقی، فنی، پشتیبانی، ارتباطات داخلی و بین‌المللی، حفاظت، حراست و نظایر آن به عهده رئیس مجلس شورای اسلامی است.^۳

تبصره ۱- رئیس مجلس می‌تواند بخشی از وظایف و اختیارات خود را به بعضی از اعضای هیأت رئیسه، معاونین قوانین، نظارت و اجرایی یا مسئولین ذی‌ربط تفویض نماید.^۴

تبصره ۲- اساسنامه سازمان‌ها، نظام مالی و ساختار تشکیلات مربوط به مجلس شورای اسلامی به‌جز امور قانونگذاری و همچنین ضوابط اجرایی و دستورالعمل‌های کلیه اختیارات موضوع این ماده به

۱- ماده (۶۷) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- تبصره (۲) ماده (۶۸) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- ماده (۶۹) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۴- تبصره (۱) ماده (۶۹) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۲/۳/۸

تصویب کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی خواهد رسید.^۱

ماده ۷۰- وظایف ناظران عبارتند از:

۱- تنظیم برنامه‌ها و سیاست‌های مالی، استخدامی، خدماتی، تبلیغی و انتظامات مجلس و ارائه آن به رئیس مجلس جهت طی مراحل بعدی

۲- نظارت و اتخاذ تصمیم لازم در خصوص عملکرد کلیه واحدهای ساختار تشکیلات اداری مجلس، نحوه اجرای مصوبات هیأت رئیسه و کمیسیون آیین‌نامه داخلی درخصوص تبصره (۲) ماده (۶۹)^۲

۳- نظارت بر روند تهیه و پیشنهاد بودجه سالیانه مجلس و پیگیری مراحل بعدی آن

۴- نظارت بر حفظ اداره و ثبت ابنیه و اموال و مؤسسات مجلس

۵- نظارت بر عملکرد مرکز پژوهش‌ها، مرکز اسناد، کتابخانه و موزه مجلس که طبق قوانین مربوط به خود تشکیل گردیده‌اند.

۶- پیگیری مشکلات نمایندگان و ارائه راه‌حل مناسب به هیأت رئیسه

۷- نظارت بر سایر امور اداری و مالی و خدماتی مجلس

ماده ۷۱- هیأت رئیسه می‌تواند در چهارچوب امکانات موجود

و بودجه مصوب تشکیلات مناسبی را جهت تدوین، نگارش، ویرایش حقوقی و ادبی طرح‌ها و لوایح ایجاد نماید. نظرات این تشکیلات قبل از تصویب نهائی طرح یا لایحه در مجلس، با موافقت کمیسیون ذی‌ربط انجام می‌شود.^۳

ماده ۷۲- در راستای ایفای هرچه بهتر وظیفه نمایندگی،

همچنین حفظ شأن و منزلت مجلس و جایگاه حقیقی نمایندگان، هیأت رئیسه می‌تواند به منظور برقراری ارتباط مؤثر (دیداری، شنیداری، مکتوب) نمایندگان با موکلین و نمایندگان دستگاه‌های اجرایی و نهادهای رسمی و غیررسمی در مرکز و حوزه انتخابیه با

۱- تبصره (۲) ماده (۶۹) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- بند (۲) ماده (۷۰) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۲/۳/۸

۳- ماده (۷۱) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

اختصاص فضای فیزیکی مناسب (دفاتر کار و ملاقات عمومی) هرگونه امکانات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری مورد نیاز را در شأن نظام جمهوری اسلامی فراهم نماید. اعتبارات مورد نیاز در بودجه سالانه مجلس پیش‌بینی می‌شود.^۱

تبصره - در هر دوره مجلس، نمایندگان می‌توانند حداکثر پنج نفر از کارکنان یا کارشناسان دستگاه‌های مشمول ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری را برای به‌کارگیری در دفتر ارتباطات مردمی جهت امور مشاوره‌ای، اداری و خدماتی از دستگاه ذی‌ربط درخواست نمایند. در این صورت با هماهنگی دستگاه مبدأ، درخواست مأموریت افراد مورد نظر معمول و شخص یا اشخاص مزبور به دفتر ارتباط مردمی نماینده، مأمور می‌شوند

حقوق، مزایا، حق مأموریت و اضافه‌کار این مأموران طبق قوانین و مقررات مربوطه برعهده دستگاه مأمورکننده می‌باشد و میزان اضافه‌کار تا سقف مصوب اداره مربوطه و مأموریت ماهیانه و مرخصی استفاده شده توسط رئیس دفتر نماینده به دستگاه ذی‌ربط اعلام می‌شود. افزایش کلیه حقوق قانونی این مأموران از جمله ارتقاء، افزایش حقوق سنواتی، افزایش گروه و رتبه و سایر موارد مشابه در دوران مأموریت این افراد همانند سایر کارکنان دستگاه ذی‌ربط می‌باشد.

تعداد افراد مورد نیاز هر حوزه انتخابیه با توجه به تعداد نمایندگان، تعداد شهر و روستا، جمعیت و وسعت، شرایط اقلیمی و جغرافیایی و سایر قابلیت‌های هر حوزه توسط کمیسیون آیین‌نامه داخلی مجلس تعیین می‌شود.

پس از اعلام پایان مأموریت، دستگاه ذی‌ربط موظف است این افراد را حداقل در پست سازمانی قبل از مأموریت و یا پست هم‌تراز به کار گیرد.

این مصوبه نافذ تبصره (۳) ماده (۲) قانون استخدامی کارکنان مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۷۲/۸/۲۳ مجلس شورای اسلامی نمی‌باشد.^۲

۱- ماده (۷۲) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲-:

فصل دوم - نمایندگان

مبحث اول - مصونیت نمایندگان

ماده ۷۳- بر طبق اصل هشتاد و ششم (۸۶) قانون اساسی نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهارنظر خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا آرائی که در مقام ایفای وظایف خود داده‌اند تعقیب یا توقیف کرد و یا از حقوق اجتماعی محروم نمود.

تبصره - وظایف نمایندگی شامل نطق، بحث‌های داخل دستور، بحث‌های جلسات کمیسیون‌ها، اظهارنظراتی که برای اعمال اصل هشتاد و چهارم (۸۴) قانون اساسی انجام می‌شود و سایر موارد نظارتی و قانونی است.^۱

ماده ۷۴- چنانچه به تشخیص هیأت رئیسه نماینده‌ای در سخنان خود در جلسه علنی به کسی نسبت ناروا داده و یا هتک حرمت نماید فرد مزبور می‌تواند در دفاع از خود، به صورت مکتوب به اتهام وارده پاسخ گوید. پاسخ ارسالی در صورتی که بیش از دو

الف - تبصره ماده (۷۲) الحاقی ۱۳۹۲/۳/۸

ب - قانون تفسیر تبصره ماده (۷۲) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی
مصوب ۱۳۹۳/۱/۲۴

موضوع استفساریه: آیا منظور از کارکنان یا کارشناسان دستگاههای مشمول ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری مصرح در تبصره ماده (۷۲) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، اعضای هیأت علمی دانشگاهها نیز می‌باشد یا خیر؟

پاسخ: بلی، کارکنان یا کارشناسان دستگاههای مشمول ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری موضوع تبصره ماده (۷۲) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی شامل اعضای هیأت علمی دانشگاهها و کلیه افرادی که از دستگاههای مذکور حقوق دریافت می‌کنند نیز می‌باشد.

۱- در کلیه مواد آیین‌نامه به موجب مصوبه ۱۳۸۷/۹/۲۶ عبارت «قبل از دستور» بعد از کلمه «نطق» حذف شد.

برابر اصل مطلب اظهار شده نبوده و متضمن توهین و افتراء نباشد، در اولین فرصت در جلسه علنی قرائت خواهد شد.

ماده ۷۵- اگر در جلسه رسمی ضمن نطق یا مذاکره صریحاً یا تلویحاً نسبت سوئی به یکی از نمایندگان داده شود یا عقیده و اظهار را بر خلاف جلوه دهند و نماینده مذکور برای رد آن نسبت به رفع اشتباه در همان جلسه یا در جلسه بعد اجازه نطق بخواهد بدون رعایت نوبت تا پنج دقیقه اجازه نطق داده می‌شود.^۱

مبحث دوم - تعهدات نمایندگان

ماده ۷۶- نمایندگان براساس مسئولیت نمایندگی، متعهد و ملتزم به حفظ حیثیات مجلس و نمایندگان و رعایت نظم و نوبت و اجرای آیین‌نامه داخلی می‌باشند. در مواردی که نماینده‌ای رعایت تعهدات فوق را ننماید اقدامات ذیل به ترتیب از طرف رئیس به عمل خواهد آمد:

۱- تذکر شفاهی در جلسه علنی

۲- اخطار در جلسه علنی

۳- احضار و توبیخ متخلف در جلسه هیأت رئیس

ماده ۷۷- رئیس جلسه نسبت به نمایندگانی که از موضوع مذاکره خارج می‌شوند و یا بدون اجازه صحبت می‌کنند و همچنین نسبت به نمایندگانی که به واسطه عدم رعایت آیین‌نامه داخلی یا به انحاء دیگر رعایت نظامات مجلس را نمی‌نمایند تذکر می‌دهد.

ماده ۷۸- در صورتی که رئیس به یکی از نمایندگان دو بار تذکر داد و نماینده مجدداً از حدود نظم خارج گردید، رئیس به او اخطار می‌کند.

ماده ۷۹- توبیخ که سبب درج در پرونده و گزارش در مجلس می‌شود در موارد ذیل اجراء می‌گردد:

۱- در صورتی که نماینده‌ای پس از اخطار در همان جلسه از حدود نظم خارج شود.

۱- ماده (۷۵) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- در صورتی که نماینده‌ای ظرف مدت یک‌ماه چهار مرتبه در جلسات متوالی یا شش مرتبه در مجموع مورد تذکر واقع شده باشد.
۳- کسانی که بیش از سه جلسه متوالی یا در مجموع پنج جلسه در یک‌ماه تأخیر غیرمجاز داشته باشند.

مبحث سوم - حقوق نمایندگان

ماده ۸۰- بودجه سالانه مجلس به پیشنهاد هیأت رئیسه پس از مشورت با کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات و در موعد مقرر برای دولت ارسال می‌شود تا با رعایت اصل پنجاه و دوم (۵۲) قانون اساسی در بودجه سالانه کل کشور درج شود.
تبصره- مقرر و هزینه‌های نمایندگی در هر سال در جلسه مشترک هیأت رئیسه با کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات مجلس شورای اسلامی با رعایت مقررات مالی مجلس به تصویب می‌رسد. نمایندگان مجلس می‌توانند حقوق و مزایای خود را از مجلس دریافت نمایند. قبل از تصمیم مجدد در هر دوره به صورت علی‌الحساب مطابق مصوبه دوره قبل عمل می‌شود.^۱

مبحث چهارم - مأموریت‌ها

ماده ۸۱- مأموریت‌های رسمی فردی و جمعی نمایندگان برای شرکت در سمینارها، اجلاس‌ها و بازدیدهای فنی و تخصصی در داخل و یا خارج از کشور با تصویب کمیسیون ذی‌ربط و تأیید هیأت رئیسه انجام خواهد شد. نتایج حاصل از مأموریت به آن کمیسیون و هیأت رئیسه مجلس تسلیم می‌گردد.

مبحث پنجم - تعطیلات و مرخصی‌ها

ماده ۸۲- تعطیلات تابستانی مجلس در هر سال سی روز است که زمان آن با تشخیص مجلس تعیین می‌شود. هیأت رئیسه می‌تواند در تنظیم برنامه جلسات علنی و کمیسیون‌ها به گونه‌ای عمل کند که نمایندگان در هر ماه یک هفته کاری هم برای رسیدگی به وظایف نمایندگی فرصت داشته باشند.

۱- ماده (۸۰) و تبصره آن اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

تبصره- در صورت ضرورت، رئیس مجلس می تواند با تقاضای حداقل پنجاه نفر از نمایندگان و یا درخواست دولت، با ذکر دلیل، در اوقات تعطیل، مجلس را به طور فوق العاده دعوت به انعقاد نماید.

ماده ۸۳- نمایندگان یک ماه در هر سال حق استفاده از مرخصی با حقوق را دارند. استفاده از مرخصی ضروری بدون حقوق نیز، با موافقت هیأت رئیسه، حداکثر یک ماه در سال خواهد بود و در صورت عدم استفاده می توانند در سال های بعد استفاده نمایند.

ماده ۸۴- اجازه مرخصی تمام مدت یک جلسه یا قسمتی از جلسات مجلس با موافقت هیأت رئیسه مجلس و در کمیسیون ها و شعب با رؤسای کمیسیون ها و شعب خواهد بود.

ماده ۸۵- هیچ یک از نمایندگان قبل از تحصیل مرخصی نمی تواند غیبت نماید مگر با عذر موجه از قبیل بیماری یا حوادث غیر مترقبه.

مبحث ششم - غیبت نمایندگان

ماده ۸۶- نماینده ای که بیش از یکصد ساعت متوالی یا دویست و پنجاه ساعت غیر متوالی از اوقات رسمی جلسات مجلس و کمیسیون را بدون عذر موجه در یک سال غیبت نماید، مستعفی شناخته خواهد شد. همچنین نماینده ای که به علت ناتوانی جسمی و یا بیماری بیش از چهار ماه در یک سال غیبت موجه داشته باشد بنا به درخواست سی نفر از نمایندگان و تصویب دوسوم نمایندگان حاضر مبنی بر عجز وی از ایفای وظایف نمایندگی، سمت نمایندگی خود را از دست می دهد.

تبصره ۱- تا یک هفته پس از اعلام رسمی مستعفی شناخته شدن نماینده، در صورتی که خود وی یا نماینده دیگری به غیر موجه بودن غیبت اعتراض کند و آن را تسلیم هیأت رئیسه نماید، این اعتراض در اولین فرصت در مجلس مطرح می شود و پس از صحبت حداکثر دو مخالف و دو موافق (هریک به مدت پانزده دقیقه) در صورتی که مجلس به موجه بودن غیبت نماینده مورد بحث رأی داد، غیبت موجه شناخته خواهد شد.

یک نفر از هیأت رئیسه به عنوان موافق و نماینده مورد بحث به عنوان مخالف برای صحبت، حق تقدم خواهند داشت.

تبصره ۲- در صورتی که نماینده مستعفی شناخته شده به غیرموجه بودن غیبت خود اعتراض کرده باشد ولی در موقع طرح نتواند و یا نخواهد در مجلس حضور یابد، می تواند لایحه دفاعیه خود را برای طرح در مجلس حداکثر تا موقع طرح، تحویل مجلس نماید. در این صورت این لایحه با حق تقدم در فرصت مقرر برای صحبت مخالفین توسط یکی از دبیران قرائت خواهد شد. مدت قرائت لایحه حداکثر نیم ساعت خواهد بود.

ماده ۸۷- به غیبت و تأخیر غیرموجه حقوق تعلق نمی گیرد.

ماده ۸۸- محاسبه ساعات غیبت در کمیسیون ها با رؤسای کمیسیون ها و در جلسات رسمی مجلس با هیأت رئیسه می باشد و در هر دو صورت، اعلان رسمی غیبت با هیأت رئیسه مجلس خواهد بود. هیأت رئیسه موظف است غیبت و تأخیر غیرموجه نمایندگان در کمیسیون ها را هر ماه به اطلاع نمایندگان برساند.

ماده ۸۹- غیبت، تأخیر غیرموجه نمایندگان پیش از پایان جلسه مجلس اعلان و در صورت مذاکرات مجلس ثبت خواهد شد. تبصره- غیبت غیرموجه از دو جلسه کمیسیون در حکم غیبت از یک جلسه رسمی مجلس می باشد.

مبحث هفتم - استعفای نماینده و نحوه بررسی آن

ماده ۹۰- هر نماینده که اعتبارنامه او به تصویب رسیده است می تواند از مقام نمایندگی استعفاء دهد. پذیرش استعفاء موکول به تصویب مجلس است.

ماده ۹۱- نماینده تقاضای استعفای مدلل خود را به عنوان رئیس مجلس می نویسد و رئیس مجلس آن را در اولین جلسه علنی و بدون قرائت متن، اعلام و در دستور کار هفته بعد می گذارد. نماینده می تواند قبل از شروع بررسی در مجلس تقاضای استعفای خویش را مسترد دارد.

ماده ۹۲- بررسی تقاضای استعفاء بدین ترتیب خواهد بود که ابتداء تقاضای استعفاء قرائت شده و سپس شخص متقاضی استعفاء یا نماینده دیگری به تعیین او تقاضای دفاع خواهد نمود. مدت قرائت تقاضای استعفاء و توضیح نماینده متقاضی استعفاء حداکثر نیم ساعت است. مخالف یا مخالفین نیز حداکثر نیم ساعت می‌توانند صحبت کنند و پس از آن رأی‌گیری به عمل می‌آید. در صورت تصویب تقاضای استعفاء مراتب از طریق رئیس مجلس به وزارت کشور اعلام می‌شود تا طبق قانون انتخابات اقدام نماید.^۱

تبصره- هرگاه نماینده متقاضی استعفاء برای طرح تقاضای استعفاءی خود در مجلس حاضر نشود و کسی را هم برای دفاع از خود تعیین ننماید متن تقاضای استعفاء قرائت و در صورت وجود مخالف حداکثر به مدت پانزده دقیقه صحبت خواهد کرد و سپس رأی‌گیری به عمل می‌آید.

ماده ۹۳- هرگاه تقاضای استعفاء تعدادی از نمایندگان به نحوی باشد که مانع از تشکیل جلسه رسمی گردد قابل طرح در مجلس نیست.

فصل سوم - گردش کار مجلس

مبحث اول - جلسات مجلس

ماده ۹۴- انعقاد رسمی جلسات و اعتبار أخذ رأی منوط به حضور حداقل دوسوم مجموع نمایندگان می‌باشد.^۲

تبصره ۱- برای ادامه مذاکراتی که منجر به اتخاذ تصمیم و یا أخذ رأی نمی‌شود حضور حداقل نصف نمایندگان کافی است.

تبصره ۲- جلسات رسمی با تلاوت آیاتی چند از قرآن مجید به تشخیص هیأت رئیسه که حتی‌الامکان متناسب با جلسه آن روز باشد آغاز خواهد شد.

۱- ماده (۹۲) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۹۴) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

ماده ۹۵- نمایندگان باید در روزی که قبلاً برای تشکیل جلسه رسمی معین می‌شود در مجلس حاضر شوند. در صورت تأخیر بدون عذر موجه از طرف هیأت رئیسه توبیخ خواهند شد. همچنین، هریک از نمایندگان که در موقع أخذ رأی با اعلام قبلی رئیس مجلس مبنی بر منع خروج از جلسه بدون عذر موجه خارج شود، مستحق توبیخ خواهد بود و در صورت تکرار تأخیر و غیبت، مقررات آیین‌نامه از طرف هیأت رئیسه درباره او اجراء خواهد شد. اسامی نمایندگان که سه بار غیبت غیرموجه در یک ماه داشته باشند در روزنامه‌ها درج خواهد شد.

ماده ۹۶- تشخیص عده حضار با استفاده از تابلو است که در اول هر جلسه و قبل از أخذ آراء به وسیله رئیس جلسه باید اعلام شود.

تبصره- در صورتی که تابلو خراب شود، حداکثر تا پایان همان جلسه تشخیص عده حاضر با دبیران خواهد بود و هیأت رئیسه موظف است قبل از انعقاد جلسه بعد به تعمیر و اصلاح تابلو اقدام نماید.

ماده ۹۷- حداکثر مدت برای هر جلسه رسمی چهار ساعت است که یکسره و یا با فاصله تنفس می‌باشد، مگر در موارد ضروری که به تشخیص رئیس و تصویب مجلس خواهد رسید. غایبین بعد از تنفس نیز مشمول مقررات مربوط به غیبت و تأخیر خواهند بود.

تبصره ۱- وقت دستور جلسات رسمی مجلس چنان تنظیم خواهد شد که جز در موارد اضطراری با اول وقت ادای نماز برخورد نداشته باشد.

تبصره ۲- مجلس برای رسیدگی به طرح‌ها و لوایحی که در شش جلسه به اتمام نرسد از جلسه هفتم همه روزه به جز روزهای تعطیل تشکیل می‌شود و افزایش ساعت هر جلسه با رأی مجلس است.^۱

ماده ۹۸- اعضای هیأت رئیسه مجلس باید در ساعتی که قبلاً برای تشکیل جلسات تعیین می‌شود، حاضر شوند و در صورت

۱- تبصره (۲) ماده (۹۷) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تأخیر یا غیبت بدون عذر موجه با تشخیص رئیس برطبق این آیین‌نامه جریمه می‌شوند.

ماده ۹۹- تشکیل جلسات و رعایت ترتیب مذاکرات و اجرای آیین‌نامه و حفظ نظم جلسه طبق این آیین‌نامه به عهده رئیس جلسه است.

ماده ۱۰۰- دستور هفتگی مجلس باید به ترتیب وصول طرح‌ها و لوایح از کمیسیون‌ها و سایر موضوعات طبق این آیین‌نامه توسط هیأت رئیسه مجلس تهیه و پس از چاپ و توزیع بر تابلو مخصوص نصب شود. رعایت ترتیب مذکور الزامی است. طرح‌ها و لوایحی که دارای اولویت باشند ممکن است بنا به تقاضای دولت و یا پانزده نفر از نمایندگان و با موافقت هیأت رئیسه خارج از ترتیب وصول، در دستور هفتگی مجلس قرارگیرد. در صورتی که پنجاه نفر از نمایندگان برای طرح یا لایحه‌ای تقاضای اولویت کنند هیأت رئیسه موظف است آن را در دستور هفتگی مجلس قرار دهد.^۱

تبصره ۱- حداقل پنجاه نفر از نمایندگان می‌توانند از رئیس جلسه مجلس تقاضا نمایند گزارش چاپ شده کمیسیون خارج از نوبت در دستور کار جلسه علنی قرار گیرد و رئیس درخواست متقاضیان را پس از صحبت یکی از متقاضیان و یک مخالف و یک موافق هرکدام به مدت پنج دقیقه، به رأی می‌گذارد. در صورت تصویب، رسیدگی به گزارش مورد تقاضا در همان جلسه یا جلسه بعد شروع می‌شود و با اعمال مجدد این تبصره نمی‌توان آن را متوقف نمود.

تبصره ۲- گزارش‌های تحقیق و تفحص، تفریغ بودجه و کمیسیون‌ها به جز گزارش طرح‌ها و لوایح، خارج از نوبت در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد. این گزارش‌ها باید حداقل چهل و هشت ساعت قبل از طرح در مجلس چاپ و در اختیار نمایندگان قرارگیرد و خلاصه آن حداکثر به مدت نیم ساعت در جلسه قرائت و متن کامل گزارش در مشروح مذاکرات چاپ شود.^۲

۱- ماده (۱۰۰) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- تبصره (۲) ماده (۱۰۰) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره ۳- هیأت رئیسه می‌تواند تمام یا بخشی از گزارش‌های
واصله از دستگاه‌ها و سازمان‌هایی که طبق قانون موظف به ارائه
گزارش به مجلس شورای اسلامی هستند را جهت قرائت در دستور
کار جلسه علنی قرار دهد و گزارش کامل آن را به کمیسیون‌های
ذی‌ربط ارجاع نماید.

تبصره ۴- کلیه گزارش‌هایی که در جلسه علنی مطرح می‌شود
باید حداقل بیست و چهار ساعت قبل از طرح، تکثیر و بین نمایندگان
توزیع شود مگر مواردی که در این آیین‌نامه به صراحت برای آن زمان
دیگری تعیین شده باشد.^۱

ماده ۱۰۱- گزارش نهائی کمیسیون اصل نودم (۹۰) قانون
اساسی پس از ارائه به هیأت رئیسه مجلس، در صورتی که مربوط به
عموم باشد، بدون رعایت نوبت در دستور کار قرار می‌گیرد و در
اولین جلسه علنی قرائت خواهد شد.

ماده ۱۰۲- در صورت اضطرار که رعایت امنیت کشور ایجاب
کند، به تقاضای کتبی رئیس‌جمهور یا یکی از وزرا یا ده نفر از
نمایندگان، جلسه غیرعلنی تشکیل می‌شود. در این صورت،
تقاضاکنندگان ادله خویش را مبنی بر وجود شرایط اضطرار و
اقتضای امنیت کشور و در نتیجه لزوم برگزاری غیرعلنی جلسه
رسمی مجلس، حداکثر تا مدت پانزده دقیقه، متوالیاً و یا متناوباً در دو
نوبت، ارائه و سپس یک نفر به عنوان مخالف حداکثر تا پانزده دقیقه
صحبت می‌کند، در صورت تصویب دوسوم حاضران، کار رسیدگی
در جلسه غیرعلنی ادامه می‌یابد، در غیر این صورت، جلسه به حالت
علنی بازگشته و به روال عادی عمل خواهد کرد.

تبصره ۱- مصوبات جلسه غیرعلنی در صورتی معتبر است که
با حضور شورای نگهبان به تصویب سه‌چهارم مجموع نمایندگان
برسد.

تبصره ۲- تشخیص رفع شرایط اضطراری برای انتشار
مذاکرات و مصوبات جلسات غیرعلنی برای اطلاع عموم با مجلس
است که با پیشنهاد حداقل ده نفر از نمایندگان و مذاکره به نحو مقرر

۱- تبصره‌های (۱)، (۳) و (۴) ماده (۱۰۰) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

در همین ماده، در جلسه غیرعلنی و تصویب اکثریت حاضرین در مجلس عملی می‌گردد.

ماده ۱۰۳- رئیس هر جلسه قبل از ختم هر جلسه، روز و ساعت تشکیل و دستور جلسه بعد را اعلام می‌کند که در صورت مذاکرات درج شود، مگر در موارد اضطراری (به تشخیص هیأت رئیسه) که حداقل بیست و چهار ساعت قبل از تشکیل جلسه، باید به‌طور رسمی اعلام شود.

ماده ۱۰۴- در صورتی که در مجلس بی‌نظمی و تشنج به وجود آید که مانع ادامه کار مجلس باشد و رئیس نتواند از آن جلوگیری کند، در جای خود قیام می‌نماید. هرگاه برخاستن رئیس موجب آرامش نشود جلسه را به مدت پانزده دقیقه به عنوان تنفس تعطیل می‌کند و نمایندگان از جلسه خارج می‌شوند و پس از انقضای پانزده دقیقه مجدداً جلسه تشکیل می‌شود. هرگاه بی‌نظمی و تشنج تجدید شود رئیس، جلسه را ختم و آن را به روز دیگری موکول می‌نماید.

مبحث دوم - نطق‌ها و مذاکرات

اول - نطق‌ها

ماده ۱۰۵- در هر جلسه رسمی به‌جز جلسات بررسی لوایح برنامه توسعه، بودجه سالانه و استیضاح یا رأی اعتماد به وزیران، سه نفر از نمایندگان می‌توانند به نوبت و طبق فهرستی که از قبل به قید قرعه توسط هیأت رئیسه تنظیم شده است، حداکثر به مدت هفت دقیقه نطق نمایند. همچنین دو نفر از نمایندگانی که در آن جلسه نوبت نطق نداشته باشند به جهت مسائل ضروری می‌توانند یک ساعت قبل از شروع جلسه در لوح یا دستگاه الکترونیک مخصوص^۱ ثبت‌نام کرده و حداکثر به مدت پنج دقیقه نطق نمایند. در صورتی که

۱- در کلیه مواد آیین‌نامه به موجب مصوبه ۱۳۸۷/۹/۲۶ بعد از کلمه «لوح» عبارت «یا دستگاه الکترونیک» اضافه شد.

بیش از دو نفر از نمایندگان متقاضی این نطق باشند، هیأت رئیسه به قید قرعه به دو نفر وقت خواهد داد.

هیچ یک از نمایندگان نمی‌توانند در مدت دو ماه بیش از یک بار نطق پنج دقیقه‌ای نمایند.

نماینده حق واگذاری تمام وقت خود را به نماینده دیگر دارد.^۱

ماده ۱۰۶- در هر جلسه، قبل از ورود در دستور، رئیس می‌تواند در مورد گزارش حوادث مهم و مسائل فوری روز مطالبی را که آگاهی مجلس از آن ضروری باشد به اطلاع نمایندگان برساند. حداکثر مدت برای این مطالب پانزده دقیقه خواهد بود.^۲

تبصره- رؤسای قوای مجریه و قضائیه می‌توانند خارج از موضوع دستور جلسه در صحن علنی مجلس نطق نمایند. این نطق پس از وصول تقاضای آنان و اعلام موضوع نطق به رئیس مجلس پس از موافقت هیأت رئیسه در اولین فرصت انجام می‌شود. ساعت و مدت نطق قبل از شروع جلسه باید به اطلاع نمایندگان برسد.^۳

ماده ۱۰۷- در صورتی که نمایندگان لازم بدانند بنا به پیشنهاد رئیس مجلس و یا پانزده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس شورای اسلامی، وزرا مکلف به حضور در مجلس می‌باشند و هرگاه تقاضا کنند و مطلبی داشته باشند، مطالب آنان استماع می‌شود.

تبصره ۱- هیأت رئیسه مجلس می‌تواند تمام یا بخشی از یک جلسه مجلس را برای رسیدگی به امور مهم و اساسی کشور اختصاص دهد.

تبصره ۲- دستور این جلسات و چگونگی اداره آن توسط هیأت رئیسه تعیین خواهد شد.^۴

ماده ۱۰۸- ترتیب و مدت نطق بدین شرح است:

الف- مدت نطق در جلسه علنی به شرح زیر خواهد بود:

۱- ماده (۱۰۵) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- ماده (۱۰۶) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- تبصره ماده (۱۰۶) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۴- تبصره‌های (۱) و (۲) ماده (۱۰۷) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۱- برای استیضاح یک وزیر دو ساعت و برای استیضاح دولت یا بیش از یک وزیر چهار ساعت. استیضاح کنندگان می‌توانند از بین خود یک یا چند نفر را برای بحث در موضوع استیضاح معرفی نمایند، ولی در هر حال مجموع نطق‌های استیضاح کنندگان نباید از مدت فوق تجاوز نماید.

۲- در مورد کلیات هر طرح یا لایحه، ابتداء سخنگوی کمیسیون اصلی حداکثر ده دقیقه^۱ گزارش می‌دهد، پس از آن حداکثر سه نفر مخالف و سه نفر موافق به ترتیب یک نفر مخالف و یک نفر موافق و سپس نماینده دولت و پس از آن سخنگوی کمیسیون هرکدام حداکثر پنج دقیقه صحبت می‌کنند.

تبصره - در بررسی کلیات طرح‌های دو یا سه فوریتی و طرح‌هایی که کمیسیون اصلی در موعد مقرر گزارش نداده است یکی از طراحان می‌تواند به جای سخنگو در ابتداء و انتهای رسیدگی در مجلس صحبت کند.^۲

۳- برای موارد ذیل هریک پنج دقیقه:

- دفاع در برابر توهین و تحریف نطق
- مخالفت و موافقت نسبت به هریک از مواد طرح‌ها و لوایح
- توضیح پیشنهاد اصلاحی نسبت به مواد طرح‌ها و لوایح اعم از فردی و جمعی
- توضیح نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون در مورد پیشنهادها

- توضیح پیشنهاد فوریت و یا سلب فوریت و مخالفت با آن

- پیشنهاد مسکوت ماندن طرح و یا لایحه و مخالفت با آن

- پیشنهاد تنفس

- پیشنهاد أخذ رأی مخفی

---

۱ - عبارت «حداکثر ده دقیقه» اصلاحی ۱۳۹۴/۱۱/۴

۲- به موجب قانون اصلاح موادی از قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۴/۱۱/۴ تبصره (۱) ماده (۱۰۸) حذف و تبصره فوق که تحت عنوان تبصره (۲) بود به تبصره تبدیل شد.

- پیشنهاد انواع رأی در مورد استیضاح^۱

۴- برای تذکر آیین‌نامه‌ای و یا اخطار قانون اساسی حداکثر سه دقیقه^۲

ب- در تمام موارد مذکور در بند (الف)، در صورتی که ضرورت اقتضاء کند ممکن است استثنائاً بدون مذاکره و با پیشنهاد رئیس یا ده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس، مدت نطق و شور اضافه شود.

ج- در کلیات لایحه بودجه سالانه کل کشور پس از نطق رئیس‌جمهور، سخنگوی کمیسیون گزارش خود را ارائه می‌دهد سپس حداکثر پنج نفر از نمایندگان به عنوان مخالف گزارش کمیسیون و پنج نفر به عنوان موافق گزارش کمیسیون به ترتیب یک نفر مخالف و یک نفر موافق هر کدام حداکثر ده دقیقه صحبت می‌کنند. پس از آن نماینده دولت به مدت بیست دقیقه و در پایان، سخنگوی کمیسیون صحبت می‌کند. مجموع زمان صحبت سخنگوی کمیسیون سی دقیقه خواهد بود.^۳

تبصره- در کلیات متمم و یک یا چند دوازدهم بودجه، اظهارات به میزان نصف مدت‌های مقرر در بند فوق است.^۴

د- مدت نطق برای مسائل مهم مربوط به سیاست خارجی از قبیل عهدنامه‌ها و مقاوله‌نامه‌ها و موافقتنامه‌های بین‌المللی حداکثر سه ساعت و برای هر ناطق حداکثر پانزده دقیقه خواهد بود.

ه- پیش از أخذ رأی برای انتخاب حقوقدانان شورای نگهبان و همچنین رئیس و دادستان دیوان محاسبات، هر نامزد می‌تواند حداکثر ده دقیقه در جلسه علنی مجلس مشخصات، سوابق کاری، تحصیلات و برنامه‌های خود را به اطلاع نمایندگان برساند.^۵

۱- جزء (۳) بند (الف) ماده (۱۰۸) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- جزء (۴) بند (الف) ماده (۱۰۸) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۳- بند (ج) ماده (۱۰۸) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و ۱۳۹۷/۵/۲۸

۴- تبصره بند (ج) ماده (۱۰۸) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۵- بند (ه) ماده (۱۰۸) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

تبصره- در کلیه مواردی که در این آیین‌نامه نمایندگان می‌توانند به‌عنوان موافق یا مخالف صحبت کنند و به‌موقع در لوح یا دستگاه الکترونیک ثبت‌نام کرده‌اند، اسامی آنان توسط یکی از اعضای هیأت رئیسه به قید قرعه انتخاب و اعلام می‌شود. افراد تعیین‌شده حق واگذاری نوبت خود به نماینده دیگر را دارند.^۱

ماده ۱۰۹- ناطق نباید از موضوع مورد بحث خارج شود. هرگاه رئیس تشخیص دهد که ناطق از موضوع خارج شده و در ضمن یک نطق، دو نوبت به وی تذکر خروج از موضوع را بدهد و باز ادامه دهد، دفعه سوم می‌تواند وی را از ادامه نطق در آن موضوع در تمام جلسه منع نماید، مگر این‌که مجلس ادامه صحبت را تأیید کند.

ماده ۱۱۰- قطع کلام ناطق و عدم مراعات سکوت از طرف نمایندگان و هرگونه تهمت و توهین و ایرادگیری‌های شخصی و حرکات و تظاهراتی که موجب بی‌نظمی مجلس باشد ممنوع است و مرتکب مشمول مجازات‌های مندرج در این آیین‌نامه خواهد گردید. رئیس جلسه مسئول جلوگیری از این تخلفات است.^۲

دوم - مذاکرات

ماده ۱۱۱- موضوعاتی که طبق دستور در مجلس مطرح می‌شود باید یک ساعت قبل از موقع انعقاد جلسه در ورقه مخصوصی که خارج از جلسه نصب می‌گردد یا دستگاه الکترونیک، ثبت شود تا مخالف و موافق، در صورت تمایل، با تفکیک کلیات و هریک از مواد، در آن ورقه یا دستگاه الکترونیک در ستون مخصوص، شخصاً ثبت نام نمایند. حق تقدم نطق با کسانی است که ثبت‌نام کرده باشند که در این صورت، یک مخالف و یک موافق به‌ترتیب نطق خواهند کرد. در صورتی که مخالف یا موافقی ثبت‌نام نکرده باشد، نمایندگان مخالف و موافق در مجلس می‌توانند کتباً نوبت بگیرند و به تناوب صحبت کنند. اگر هیچ موافقی وجود

۱- تبصره ماده (۱۰۸) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- ماده (۱۱۰) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

نداشته باشد، مخالفان می‌توانند به نوبت صحبت کنند و اگر مخالفی موجود نباشد غیر از نماینده دولت و یا سخنگو به عنوان موافق کسی صحبت نخواهد کرد.

تبصره- در صورتی که موضوعی در دستور کار مجلس قرار گیرد و به دلایلی مطرح نشود و همان موضوع در جلسه بعد مجلس مطرح شود برگ ثبت نام مخالف و موافق اولیه معتبر است.

ماده ۱۱۲- مذاکرات کامل هر جلسه همراه با مصوبات ضبط و ثبت و حداکثر چهل و هشت ساعت پس از آن، بین نمایندگان توزیع می‌شود. نماینده‌ای که در صورت مشروح مذاکرات مطلبی برخلاف اظهارات او ثبت شده باشد، به‌طور اختصار می‌تواند فقط نسبت به همان مورد در جلسه رسمی تذکر دهد و بعداً اصلاح آن قسمت از مذاکرات، در مجموعه مذاکرات مجلس درج می‌شود. صورت مذاکرات جلسات باید به امضای رئیس یا نائب‌رئیس مجلس که آن جلسه را اداره نموده است برسد.

ماده ۱۱۳- هرگاه هنگام بحث درباره طرح‌ها و لوایح، رئیس‌جمهور و معاونان او، وزیران و معاونان آنان و همچنین سخنگویان کمیسیون‌های مربوطه لازم بدانند در موضوع مورد بحث با رعایت مواد طرح شده صحبت کنند، برابر ضوابط و مدت تعیین شده در آیین‌نامه به آنان اجازه داده خواهد شد.^۱

ماده ۱۱۴- نمایندگان می‌توانند درباره مسائل مهم مملکتی یا بین‌المللی یا مناسبت‌های خاص بیانیه صادر نموده و به رئیس جلسه تحویل نمایند. چنانچه بیانیه صادره به امضای حداقل بیش از نصف مجموع نمایندگان برسد متن آن بدون ذکر اسامی نمایندگان در پایان جلسه علنی مجلس قرائت و طی نامه رسمی به مراجع ذی‌ربط ارسال خواهد شد و اسامی نمایندگان امضاءکننده بیانیه در مشروح مذاکرات چاپ می‌شود.^۲

۱- ماده (۱۱۳) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۱۱۴) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

تبصره- توزیع هرگونه نامه، گزارش، بروشور و امثال آن در صحن مجلس طبق دستورالعملی خواهد بود که توسط هیأت رئیسه تصویب و به اطلاع نمایندگان خواهد رسید.^۱

مبحث سوم - آراء

اول - کمیت آراء

ماده ۱۱۵- مصوبات مجلس در جلسه رسمی و با رأی موافق اکثریت مطلق حاضران که بیش از نصف نمایندگان حاضر است، معتبر می‌باشد مگر در مواردی که در قانون اساسی یا این آیین‌نامه نصاب دیگری تعیین شده باشد.^۲

ماده ۱۱۶- کلیه انتخاباتی که در مجلس و کمیسیون‌ها و شعب به عمل می‌آید، اعم از اینکه فردی یا جمعی باشد به استثنای انتخاب رئیس، که با اکثریت مطلق عده حاضر انتخاب می‌شود و موارد دیگری که در این آیین‌نامه حد و نصاب دیگری برای آن تعیین شده است با رأی اکثریت نسبی است و در صورت تساوی آراء، به تعداد مورد نیاز از متخین به حکم قرعه تعیین می‌شود. اسامی کلیه نامزدها با تعداد آراء آنان توسط رئیس جلسه اعلام می‌شود.

ماده ۱۱۷- نصاب رأی‌گیری در مجلس، کمیسیون، کمیته و شعبه در موارد مختلف به شرح زیر می‌باشد:

الف- اکثریت چهارپنجم مجموع نمایندگان:

- اصلاحات جزئی خطوط مرزی کشور (اصل هفتاد و هشتم قانون اساسی)

ب - اکثریت سه‌چهارم مجموع نمایندگان:

۱- توقف انتخابات و ادامه کار مجلس سابق در زمان جنگ و اشغال نظامی (اصل شصت و هشتم قانون اساسی)

۲- مصوبات جلسه رسمی غیرعلنی (اصل شصت و نهم قانون اساسی)

۱- تبصره ماده (۱۱۴) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- ماده (۱۱۵) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

ج - اکثریت دوسوم مجموع نمایندگان:

۱- تصویب درخواست مراجعه به آراء عمومی (اصل پنجاه و نهم قانون اساسی)

۲- تصویب عدم کفایت رئیس جمهور (اصل هشتاد و نهم قانون اساسی)

۳- تصویب تقاضای سه فوریت طرح‌ها و لوایح

د - اکثریت دوسوم نمایندگان حاضر:

۱- تصویب آیین‌نامه داخلی مجلس و تفسیر آن

۲- تصویب تشکیل جلسه رسمی غیرعلنی مجلس با رعایت ماده (۱۰۲) این آیین‌نامه

۳- تصویب تقاضای دو فوریت طرح‌ها و لوایح

۴- تصویب موضوع اصل هفتاد و نهم قانون اساسی

۵- اصلاح قانون برنامه توسعه درضمن لایحه بودجه و سایر طرح‌ها و لوایح

ه- اکثریت مطلق نمایندگان حاضر:

۱- انتخاب رئیس مجلس (مرحله اول)

۲- رأی اعتماد به وزیران

۳- رأی عدم اعتماد به وزیران

۴- طرح‌ها و لوایح و تفسیر قوانین

۵- تصویب انجام تحقیق و تفحص

۶- تصویب تقاضای یک فوریت طرح‌ها و لوایح

۷- تغییر دستور هفتگی مجلس

۸- رأی به وارد بودن سؤال نمایندگان از وزیر

۹- تصویب موضوعات اصول (هفتاد و هفتم)، (هشتادم)، (هشتاد و دوم) و (هشتاد و سوم) قانون اساسی

۱۰- تصویب وضع قوانین آزمایشی و تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها توسط کمیسیون‌های مجلس و دولت طبق اصل هشتاد و پنجم (۸۵) قانون اساسی

۱۱- تعیین تعداد اعضای کمیته‌ها در کمیسیون‌ها

۱۲- تصویب اعتبارنامه نمایندگانی که پرونده آنان به کمیسیون تحقیق ارجاع شده است.

۱۳- حذف مواد، تبصره‌ها و بندها از گزارش کمیسیون‌ها در جلسه علنی

۱۴- تصویب افزایش تعداد مخالف و موافق یا وقت مذاکرات طرح‌ها و لوایح مهم موضوع تبصره (۱) ماده (۱۰۸)^۱

۱۵- سایر مواردی که در این آیین‌نامه و سایر قوانین برای آنها کلمات «تصویب» یا «موافقت مجلس» آورده شده و در این آیین‌نامه نصاب آن مشخص نشده است.^۲

و- اکثریت نسبی با حداقل رأی بیش از یک‌سوم نمایندگان حاضر:

۱- انتخاب اعضای هیأت رئیسه شعبه

۲- انتخاب نمایندگان جهت عضویت در کمیسیون تلفیق، مشترک و هیأت تحقیق و تفحص

۳- انتخاب اعضای کمیسیون تخصصی، تحقیق و آیین‌نامه داخلی در شعبه

۴- تصویب تغییر کمیسیون نمایندگان

۵- انتخاب اعضای کمیسیون ویژه در مجلس

۶- انتخاب رئیس و دادستان دیوان محاسبات کشور^۳
ز- اکثریت نسبی:

۱- انتخاب رئیس مجلس (مرحله دوم) و سایر اعضای هیأت رئیسه مجلس

۲- انتخاب اعضای حقوقدان شورای نگهبان

۳- انتخاب رئیس و اعضای هیأت رئیسه کمیسیون و کمیته

۴- انتخاب نمایندگان جهت نظارت در مجامع، شوراها و سازمان‌ها

۵- انتخاب اعضای کمیته‌های هر کمیسیون

۱- اجزای (۱۳) و (۱۴) بند (ه) ماده (۱۱۷) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- جزء (۱۵) بند (ه) ماده (۱۱۷) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰ و تغییر شماره‌های

اجزای (۲) الی (۱۵) بند (ه) ماده (۱۱۷) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۳- به موجب مصوبه مورخ ۱۳۹۷/۵/۲۸ جزء (۲) بند (ه) ماده (۱۱۷) به جزء (۶) بند (و) انتقال یافت.

۶- انتخاب ده نفر از نمایندگان در اجرای اصل یکصد و هفتاد و هفتم (۱۷۷) قانون اساسی^۱
تبصره- نصاب رأی برای نسخ، حذف، لغو و اصلاح قوانین، نصاب تصویب آن است مگر مواردی که در این آیین‌نامه به صراحت نصاب دیگری تعیین شده باشد.^۲

دوم- کیفیت آراء

ماده ۱۱۸- رأی‌گیری در مجلس به یکی از روش‌های ذیل

انجام می‌گیرد:

۱- با دستگاه الکترونیکی

۲- علنی با ورقه

۳- مخفی با ورقه

۴- قیام و قعود^۳

تبصره- قبل از شروع رأی‌گیری باید متن یا موضوع مورد بحث برای نمایندگان قرائت و یا اعلام و بلافاصله رأی‌گیری انجام شود. در صورتی که متن اعلام شود و نیاز به قرائت نباشد باید متن رأی‌گیری شده در پاورقی مشروح مذاکرات به‌طور کامل آورده شود. رئیس جلسه موظف است با اعلام شروع رأی‌گیری از انجام اخطار، تذکر، نطق یا توضیح جلوگیری کند و پس از سی ثانیه از زمان شروع رأی‌گیری به فوریت نتیجه رأی‌گیری را اعلام نماید.^۴

ماده ۱۱۹- هیأت رئیسه مجلس موظف است مجلس را به وسایل پیشرفته الکترونیکی مجهز نماید تا شمارش عده حاضران در مجلس و اعلام رأی مخالف، موافق و ممتنع با وسایل مذکور ممکن و میسر گردد و نتیجه آراء را در معرض دید نمایندگان قرار دهد. در موارد نقص فنی دستگاه‌ها حداکثر برای یک هفته رأی‌گیری با قیام و

۱- جزء (۶) بند (ز) ماده (۱۱۷) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- تبصره ماده (۱۱۷) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- بند (۴) ماده (۱۱۸) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۴- تبصره ماده (۱۱۸) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

قعود یا طرق دیگر انجام خواهد شد. تمدید این مهلت با تصویب مجلس خواهد بود.

ماده ۱۲۰- در مورد ذیل أخذ رأی علنی با ورقه خواهد بود:
هرگاه حداقل ده نفر از نمایندگان به جای استفاده از دستگاه الکترونیکی و یا قیام و قعود رأی علنی با ورقه را تقاضا نمایند. ابتدائاً بدون بحث نسبت به درخواست، رأی گیری به عمل می آید و در صورت تصویب درخواست، اصل موضوع با ورقه و به طور علنی به رأی گذاشته می شود.

ماده ۱۲۱- در رأی علنی با ورقه، هر نماینده دارای سه نوع کارت سفید، کبود و زرد است که اسم آن نماینده روی کارت‌ها چاپ شده است. کارت سفید علامت قبول، کارت کبود علامت رد و کارت زرد علامت امتناع است. هنگام اخذ رأی علنی با ورقه، نمایندگان کارت سفید یا کبود یا زرد خودشان را با نظارت دبیران در گلدان‌ها می ریزند. نمایندگانی که رأی ندهند و یا بعد از اعلام اخذ رأی از تالار جلسه خارج شوند، ممتنع محسوب می شوند.

تبصره- اسامی موافقین، مخالفین و ممتنعین و کسانی که در رأی گیری شرکت نکرده و یا بعد از اعلام أخذ رأی از تالار خارج شده‌اند، بدون اینکه در جلسه قرائت شود، در صورت مشروح مذاکرات مجلس ثبت می گردد.

ماده ۱۲۲- در موارد ذیل أخذ رأی مخفی با ورقه الزامی است:

- ۱- انتخاب اعضای هیأت رئیسه، حقوقدانان شورای نگهبان و سایر انتخابات راجع به اشخاص^۱
- ۲- انتخابات داخلی شعب و کمیسیون‌ها
- ۳- رأی اعتماد و عدم اعتماد به وزیران و هیأت وزیران و رأی عدم کفایت به رئیس جمهور
- ۴- رأی نسبت به اعتبارنامه نمایندگانی که مورد اعتراض واقع شده‌اند.^۲

۱- بند (۱) ماده (۱۲۲) اصلاحی ۱۴۰۱/۶/۳۰

۲- بند (۴) ماده (۱۲۲) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره ۱- هیأت رئیسه موظف است کارت‌های مخصوصی برای رأی‌گیری مخفی تهیه و در اختیار نمایندگان قرار دهد. رأی‌گیری به وسیله هرگونه ورقه و کارتی غیر از این اوراق معتبر نخواهد بود.^۱

تبصره ۲- هیأت رئیسه می‌تواند انتخاب نمایندگان برای عضویت در نهادهای، هیأت‌ها، مجامع و شوراها را با دستگاه الکترونیکی انجام دهد. در این صورت، هیأت رئیسه موظف است اقدامات لازم برای عدم امکان دسترسی به آرای نمایندگان را به عمل آورد.^۲

ماده ۱۲۳- در مواردی که نتیجه أخذ رأی با قیام و قعود بلافاصله توسط دو نفر از دبیران هیأت رئیسه و یا ظرف پانزده دقیقه بعد از اعلام رأی مذکور توسط بیست و پنج نفر از نمایندگان حاضر در مجلس مورد تردید باشد بدون بحث با ورقه نسبت به تردید به عمل آمده رأی‌گیری خواهد شد. در صورتی که درخواست تردیدکنندگان به تصویب نصف به علاوه یک نمایندگان حاضر در جلسه برسد نتیجه آن ملاک عمل قرار خواهد گرفت. چنانچه تردید در پانزده دقیقه آخر جلسه باشد، می‌توان در جلسه بعد نسبت به تردید رأی‌گیری نمود.

تبصره ۱- تردیدکنندگان باید اسامی خود را شخصاً در برگه مخصوصی در جایگاه هیأت رئیسه ثبت و امضاء نمایند.

تبصره ۲- تردیدکنندگان پس از گذشت مدت پانزده دقیقه از زمان رأی‌گیری نمی‌توانند از درخواست خود انصراف بدهند.^۳

سوم - اعلام نتیجه رأی

ماده ۱۲۴- به مجرد اعلام أخذ رأی، توسط رئیس جلسه تعداد نمایندگان حاضر در جلسه به استناد دستگاه شمارشگر اعلام و

۱- به موجب مصوبه مورخ ۱۴۰۱/۶/۳۰ تبصره ماده (۱۲۲) به تبصره (۱) تغییر یافته است.

۲- تبصره (۲) ماده (۱۲۲) الحاقی ۱۴۰۱/۶/۳۰

۳- ماده (۱۲۳) و تبصره‌های آن اصلاحی ۱۳۸۲/۱۰/۲۴

بلافاصله أخذ رأی به عمل می‌آید. در موارد نقص فنی دستگاه شمارشگر عده حاضران مستند به شمارش اکثریت دبیران خواهد بود.

ماده ۱۲۵- در کلیه موارد، نتیجه رأی مجلس باید صریحاً به وسیله رئیس اعلام گردد.

ماده ۱۲۶- اسامی کلیه تقاضاکنندگان رأی مخفی یا رأی علنی با ورقه در صورت مشروع مذاکرات مجلس ثبت خواهد شد.

باب دوم - وظایف و اختیارات مجلس شورای اسلامی

فصل اول - قانونگذاری

مبحث اول - طرح‌ها و لوایح قانونی

اول - طرح‌های قانونی

ماده ۱۲۷- طرح‌های قانونی با امضاء و ذکر نام حداقل پانزده نفر از نمایندگان در مجلس به رئیس جلسه تسلیم می‌شود و پس از اعلام وصول و قرائت عنوان آن توسط رئیس یا یکی از دبیران، در همان جلسه به کمیسیون‌های مربوط ارجاع می‌شود. این طرح‌ها پس از ارجاع به کمیسیون‌های ذی‌ربط چاپ و توزیع و نسخه‌ای از آن توسط رئیس برای وزیر یا وزیران مربوط ارسال می‌گردد. طرح‌ها نیز همانند لوایح، باید دارای موضوع و عنوان مشخص باشند و دلایل لزوم تهیه و پیشنهاد آن در مقدمه به وضوح درج شود و همچنین دارای موادی متناسب با اصل موضوع و عنوان طرح نیز باشد.^۱

ماده ۱۲۸- امضاءکنندگان طرح‌های قانونی حق دارند در کمیسیون مربوط که طرح آنها مطرح است، برای ادای توضیح حاضر شوند و کمیسیون تاریخ بحث پیرامون طرح را کتباً به آنان اعلام می‌نماید.

ماده ۱۲۹- پس از اعلام وصول طرح قانونی، چنانچه جمعی از امضاءکنندگان تقاضای کتبی استرداد آن را بنمایند به طوری که امضاءکنندگان باقی مانده کمتر از پانزده نفر گردند، در صورتی که

۱- ماده (۱۲۷) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تقاضای استرداد قبل از تصویب کلیات باشد طرح مسترد و گزارش آن به مجلس داده خواهد شد و در صورتی که کلیات به تصویب رسیده باشد پس از توضیح یک نفر از تقاضاکنندگان و صحبت یک نفر مخالف، هریک به مدت ده دقیقه با تصویب مجلس، طرح قابل استرداد می‌باشد.^۱

ماده ۱۳۰- اگر طرحی مورد تصویب مجلس یا کمیسیون‌های موضوع اصل هشتاد و پنجم (۸۵) قانون اساسی واقع نشد بدون تغییر اساسی تا شش ماه دیگر نمی‌توان آن را مجدداً به مجلس پیشنهاد نمود مگر با تقاضای کتبی پنجاه نفر نماینده و تصویب مجلس.

دوم - لوایح قانونی

ماده ۱۳۱- لوایح قانونی که از طرف دولت به مجلس پیشنهاد می‌شود، باید:

- ۱- دارای موضوع و عنوان مشخص باشد.
- ۲- دلایل لزوم تهیه و پیشنهاد آن در مقدمه لایحه به وضوح درج شود.
- ۳- دارای موادی متناسب با اصل موضوع و عنوان لایحه باشد.

ماده ۱۳۲- طبق اصل هفتاد و چهارم (۷۴) قانون اساسی کلیه لوایح قانونی تقدیمی به مجلس باید به امضای رئیس‌جمهور و وزیر یا وزرای مسئول رسیده باشد. در صورت نداشتن وزیر مسئول، امضای رئیس‌جمهور کافی است.

ماده ۱۳۳- لوایح قانونی باید در جلسه علنی مجلس توسط وزیر مربوط و یا نماینده دولت تقدیم گردد و در موقع طرح آن نیز باید وزیر مربوط یا یکی از وزرا به تناسب موضوع حاضر باشد. معاونان رئیس‌جمهور و وزرا، رئیس یا نایب‌رئیس شورای عالی استان‌ها که به صورت رسمی به مجلس معرفی شده باشند، می‌توانند حسب مورد در جلسات مجلس و کمیسیون‌ها برای توضیح و دفاع لازم حضور یابند.^۲

۱- ماده (۱۲۹) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۱۳۳) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

ماده ۱۳۴- استرداد لوایح قانونی با تصویب هیأت وزیران

به ترتیب ذیل امکانپذیر خواهد بود:

۱- در صورتی که استرداد پیش از تصویب کلیات لایحه در مجلس باشد رئیس‌جمهور کتباً با ذکر دلیل آن را مسترد می‌نماید و گزارش آن در جلسه علنی اعلام می‌شود.

۲- در صورتی که استرداد پس از تصویب کلیات لایحه و در هر مرحله تا پیش از تصویب نهائی باشد، وزیر مربوط یا یکی از معاونان رئیس‌جمهور به تناسب موضوع ضمن ارائه درخواست رئیس‌جمهور می‌تواند با ذکر دلیل در جلسه علنی مجلس و صحبت یک نفر مخالف هریک به مدت ده دقیقه و تصویب مجلس آن را مسترد نماید.^۱

ماده ۱۳۵- یک نسخه از کلیه طرح‌ها و لوایحی که تقدیم

مجلس می‌شود پس از اعلام وصول، از طریق رسانه‌ها در اختیار عموم قرار می‌گیرد.^۲

سوم- طرح‌های شورای عالی استان‌ها

ماده ۱۳۶- طرح‌های مصوب شورای عالی استان‌ها که باید

دارای عنوان و مقدمه توجیهی مشخص و مواد متناسب باشد، مستقیماً یا توسط دولت به مجلس تقدیم می‌شود. وصول این طرح‌ها توسط رئیس‌جلسه یا یکی از دبیران اعلام و برای بررسی به کمیسیون ذی‌ربط ارجاع و سپس چاپ و بین نمایندگان توزیع و نسخه‌ای از آن نیز برای هیأت وزیران به منظور حضور و دفاع از مواضع خود ارسال می‌شود.^۳

تبصره- نحوه رسیدگی به این طرح‌ها و نیز تقاضای استرداد آنها مشابه لوایح دولت خواهد بود.

۱- بندهای (۱) و (۲) ماده (۱۳۴) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۱۳۵) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۳- ماده (۱۳۶) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

چهارم- مقررات مشترک طرح‌ها و لوایح

ماده ۱۳۷- در ابتدای هر دوره قانونگذاری، هیأت رئیسه صورتی از طرح‌ها و لوایحی را که معوق مانده به وسیله معاونت قوانین تهیه می‌کند و در اختیار نمایندگان می‌گذارد و صورتی نیز برای دولت ارسال می‌دارد. هریک از طرح‌ها و لوایح معوقه که لزوم رسیدگی به آن به وسیله بیست و پنج نفر از نمایندگان یا از طرف دولت تقاضا شود، طبق آیین‌نامه به کمیسیون‌های مربوطه ارجاع می‌شود و کمیسیون‌ها رسیدگی را به ترتیب مندرج در این آیین‌نامه انجام می‌دهند. هرگاه شور اول آن طرح‌ها یا لوایح قبلاً خاتمه یافته باشد رسیدگی به طرح یا لایحه با پیشنهاد کمیسیون و تصویب مجلس یک شوری انجام خواهد شد. در صورت تغییر دولت، چنانچه دولت جدید رسماً استرداد لوایحی را اعلام کرده باشد، آن لوایح از جریان خارج خواهد شد.

ماده ۱۳۸- نمایندگان مجلس و دولت نمی‌توانند یک طرح یا لایحه قانونی را که بیش از یک موضوع دارد به عنوان ماده واحده پیشنهاد و تقاضای تصویب نمایند. در صورتی که طرح یا لایحه مشتمل بر بیش از یک موضوع باشد، باید مواد و تبصره‌ها جزء به جزء طرح و مورد شور قرار گیرد. هیأت رئیسه موظف است قبل از اعلام وصول طرح‌ها و لوایح مفاد این ماده را رعایت نماید. لایحه بودجه سالانه کل کشور و متمم آن از این قاعده مستثنی است.^۱

مبحث دوم - مراحل بررسی و تصویب طرح‌ها و لوایح عادی

ماده ۱۳۹- بررسی و تصویب کلیه طرح‌ها و لوایح عادی یک شوری خواهد بود به جز مواردی که در این آیین‌نامه نحوه رسیدگی مشخص شده و یا به تشخیص هیأت رئیسه بررسی آنها به صورت دوشوری ضرورت داشته باشد.

تبصره- چنانچه نظر کمیسیون مبنی بر رد یا مسکوت ماندن طرح یا لایحه موضوع این ماده باشد و در جلسه علنی، کلیات آن

۱- ماده (۱۳۸) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

طرح یا لایحه به تصویب برسد این گونه طرح‌ها و لوایح به کمیسیون برای رسیدگی شور دوم ارجاع می‌شود.^۱

ماده ۱۴۰- رئیس جلسه مکلف است وصول کلیه طرح‌ها و لوایح عادی را که به مجلس تقدیم می‌شود با رعایت اصل هفتاد و پنجم (۷۵) قانون اساسی در همان جلسه و یا حداکثر دو جلسه بعد مجلس اعلام و همزمان به کمیسیون‌های مربوطه ارجاع نماید و به دستور وی فوراً تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار گیرد.

اول- بررسی طرح‌ها و لوایح در کمیسیون‌ها

ماده ۱۴۱- رئیس مجلس شورای اسلامی موظف است یک نسخه از طرح‌ها و لوایح عادی و یک فوریتی را پس از اعلام وصول به کمیسیون اصلی و کمیسیون‌های فرعی جهت رسیدگی به مواد مرتبط و همچنین به مرکز پژوهش‌های مجلس جهت رسیدگی و اظهار نظر کارشناسی ارجاع کند.

کمیسیون‌های فرعی موظفند حداکثر ظرف مدت پانزده روز از تاریخ ارجاع طرح یا لایحه عادی و ظرف مدت ده روز برای طرح‌ها و لوایح یک‌فوریتی نتیجه رسیدگی خود را طی گزارشی در مواد ارجاعی به کمیسیون اصلی ارائه کنند. هر یک از نمایندگان نیز می‌توانند پیشنهاد‌های خود را در مورد کلیات و جزئیات طرح‌ها و لوایح عادی ظرف مدت ده روز و در طرح‌ها و لوایح یک‌فوریتی ظرف مدت پنج روز از تاریخ توزیع طرح یا لایحه به کمیسیون اصلی و کمیسیون‌های فرعی ارائه کنند.

مهلت کمیسیون اصلی برای رسیدگی به کلیات و جزئیات طرح یا لایحه عادی حداکثر سه ماه و در طرح‌ها و لوایح یک‌فوریتی حداکثر یک‌ماه و نیم پس از تاریخ ارجاع است. چنانچه طرح یا لایحه با برگزاری جلسات عادی و فوق‌العاده در مهلت‌های مذکور قابل رسیدگی نباشد با درخواست کمیسیون و موافقت هیأت رئیسه

۱- ماده (۱۳۹) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

مجلس این فرصت حداکثر تا دو برابر مدت‌های مذکور قابل تمدید است.^۱

تبصره ۱- در مواردی که کمیسیون یا کمیسیون‌هایی به نحوه ارجاع طرح یا لایحه معترض باشند مراتب اعتراض خود را به هیأت رئیسه اعلام می‌کنند، هیأت رئیسه موظف است در اولین فرصت به موضوع رسیدگی و اتخاذ تصمیم نماید.

تبصره ۲- در پایان مهلت‌های تعیین شده چنانچه گزارش کمیسیون اصلی ارائه نشود، هیأت رئیسه مجلس موظف است طرح یا لایحه را طبق نوبت در دستور هفتگی مجلس قرار دهد. در این صورت پیشنهاد‌های موضوع این ماده در جلسه علنی مطرح می‌شود. در صورتی که گزارش کمیسیون اصلی تا سه روز قبل از شروع رسیدگی به طرح یا لایحه در جلسه رسمی مجلس بین نمایندگان توزیع گردد گزارش کمیسیون جایگزین طرح یا لایحه می‌شود. در این صورت نمایندگان می‌توانند تا چهل و هشت ساعت پس از توزیع گزارش کمیسیون، پیشنهاد‌های خود را شامل اصلاح، برگشت به طرح یا لایحه در هر مورد، حذف کل ماده یا تبصره یا بند یا جزء به هیأت رئیسه مجلس ارائه کنند تا با توزیع پیشنهاد، در جلسه رسمی مجلس مورد رسیدگی قرار گیرد.

تبصره ۳- چنانچه در کلیات، نظر کمیسیون‌های فرعی با نظر کمیسیون اصلی متفاوت باشد، در جلسه رسمی مجلس قبل از رأی‌گیری برای کلیات، سخنگو یا یکی از اعضای آن کمیسیون‌ها می‌توانند نظر کمیسیون خود را توضیح دهند.

تبصره ۴- در مواردی که طرح یا لایحه طبق آیین‌نامه به صورت دوشوری رسیدگی می‌شود در شور اول کلیات و در شور دوم جزئیات طبق این آیین‌نامه رسیدگی می‌شود.^۲

ماده ۱۴۲- همزمان با وصول طرح‌ها و لوایح توسط کمیسیون‌ها در صورت ضرورت و با تصویب کمیسیون اصلی، طرح یا لایحه به کارگروه کارشناسی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای

۱- ماده (۱۴۱) اصلاحی ۱۳۹۴/۱۱/۴

۲- تبصره‌های (۲، ۳ و ۴) ماده (۱۴۱) الحاقی ۱۳۹۴/۱۱/۴

اسلامی ارجاع می‌شود. رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس موظف است متناسب با موضوع و مواد طرح یا لایحه کارگروهی جهت بررسی طرح یا لایحه ارجاعی، متشکل از کارشناسان آن مرکز و اشخاص حقیقی و حقوقی صاحب‌نظر اعم از نمایندگان فعلی و ادوار مجلس، کارشناس معاونت قوانین مجلس، دیوان محاسبات، مراکز علمی و پژوهشی حوزه و دانشگاه، دستگاه‌های اجرایی، بخش خصوصی و دستگاه‌های مرتبط با طرح یا لایحه، تشکیل دهد و در بدو کار رئیس و دبیر آن را تعیین کند. رئیس کارگروه موظف است پس از بحث و بررسی کارشناسی در کارگروه و در صورت لزوم پس از مطالعه تطبیقی قوانین و مقررات و تجربیات سایر کشورها و با بررسی سوابق قانونگذاری و پیشنهادهای کمیسیون‌های فرعی و نمایندگان، گزارش کارگروه را با رعایت اسناد بالادستی از جمله قانون اساسی، سند چشم‌انداز، سیاست‌های کلی نظام و قانون برنامه توسعه، همراه با مشخصات اعضای کارگروه به کمیسیون اصلی ارائه کند. رئیس یا نماینده کارگروه موظف است با شرکت در جلسات کمیسیون از گزارش ارائه‌شده دفاع کند. در صورت عدم نیاز به قانونگذاری جدید در موضوع مورد بحث، رئیس کارگروه گزارش خود را با ذکر دلایل رد طرح یا لایحه به کمیسیون اصلی ارائه می‌کند.

تبصره ۱- چنانچه رئیس مرکز پژوهش‌های مجلس از مجمع تشخیص مصلحت نظام و شورای نگهبان جهت معرفی نماینده خود برای حضور در کارگروه موضوع این ماده دعوت به‌عمل آورد، مراجع مذکور در صورت تمایل می‌توانند شخص یا اشخاصی را از اعضاء یا غیراعضاء به مرکز معرفی کنند. عدم معرفی یا حضور نیافتن نمایندگان مذکور، مانع از تشکیل کارگروه نیست.

تبصره ۲- ارجاع طرح یا لایحه به کارگروه موضوع این ماده نافی مسؤولیت مرکز پژوهش‌های مجلس در ارائه نظرات کارشناسی به کمیسیون‌ها و جلسات رسمی مجلس مندرج در قانون شرح وظایف مرکز پژوهش‌های مجلس نخواهد بود.

تبصره ۳- حداکثر زمان رسیدگی به طرحها و لوایح عادی در مرکز پژوهش‌ها یک‌ماه و نیم پس از ارجاع و در طرحها و لوایح

یک فوریتی یک‌ماه پس از ارجاع می‌باشد. در صورت ضرورت این فرصتها با درخواست مرکز پژوهش‌ها و تأیید کمیسیون اصلی قابل افزایش است.^۱

ماده ۱۴۳- کمیسیون اصلی موظف است در رسیدگی به طرح‌ها و لوایح از وزرا و یا بالاترین مقام دستگاه‌های اجرایی مرتبط با موضوع، مرکز پژوهش‌ها، دیوان محاسبات، نمایندگان کمیسیون‌های فرعی و نمایندگانی که در موعد مقرر پیشنهاد خود را ارائه نموده‌اند و عندالزوم نماینده بخش خصوصی اعم از اتاق‌های بازرگانی و صنایع و معادن، کشاورزی، تعاون، اصناف، تشکلهای کارگری، انجمن‌ها و اتحادیه‌ها و مجامع صنفی، صنعتی، معدنی و کشاورزی حسب مورد دعوت نماید و پس از رسیدگی گزارش خود را در مهلت مقرر به هیأت رئیسه مجلس تقدیم کند.^۲

تبصره ۱- کمیسیون‌ها می‌توانند گزارش طرح‌ها و لوایح مشابه یا با موضوع مشترک یا نزدیک به هم را در یک گزارش به مجلس ارائه نمایند.^۳

تبصره ۲- گزارش چاپ شده کمیسیون تا زمانی که در دستور هفتگی درج نشده باشد فقط با تصویب دوسوم اعضای کمیسیون و تأیید هیأت رئیسه مجلس قابل تغییر و اصلاح است و در صورت درج در دستور هفتگی قابل تغییر و اصلاح نیست.^۴

ماده ۱۴۴- پس از توزیع گزارش نهائی کمیسیون اصلی توسط هیأت رئیسه مجلس، کمیسیون‌های فرعی در موارد ارجاعی و نمایندگان می‌توانند ظرف مدت ده روز از تاریخ توزیع گزارش، پیشنهادهای خود را درخصوص اصلاح، برگشت به طرح یا لایحه اصلی و پیشنهادهای الحاقی در هر ماده و اجزای آن، حذف کل ماده و اجزای آن به هیأت رئیسه مجلس ارائه کنند.

۱- ماده (۱۴۲) الحاقی ۱۳۹۴/۱۱/۴

۲- ماده (۱۴۳) اصلاحی ۱۳۹۴/۱۱/۴

۳- تبصره (۱) ماده (۱۴۳) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۴- تبصره (۲) ماده (۱۴۳) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره- گزارش کمیسیون اصلی همراه با گزارش کمیسیون‌های فرعی و پیشنهادهای نمایندگان موضوع این ماده و ماده (۱۴۱) در مورد هر طرح یا لایحه و همچنین در موارد ارجاعی به کمیسیون اصلی حین بررسی طرحها و لوایح حداقل چهل و هشت ساعت و در موارد اعاده شده از شورای نگهبان حداقل یک جلسه یا بیست و چهار ساعت قبل از رسیدگی در جلسه رسمی مجلس باید بین نمایندگان مجلس توزیع شده باشد. در غیر این صورت در آن جلسه قابل رسیدگی نیست.^۱

ماده ۱۴۵- گزارش رد یا مسکوت ماندن طرح یا لایحه، زمانی در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد که دولت در خصوص لایحه یا پانزده نفر از نمایندگان طراح در خصوص طرح، ظرف یک ماه پس از چاپ و توزیع گزارش کمیسیون از هیأت رئیسه مجلس تقاضا نمایند در دستور کار مجلس قرارگیرد در غیر این صورت بایگانی می‌شود مگر این‌که در گزارش کمیسیون زمان مشخصی برای مسکوت ماندن تعیین شده باشد که در این صورت پس از پایان یافتن مدت تعیین شده در دستور کار کمیسیون قرار خواهد گرفت.

ماده ۱۴۶- کمیسیون‌ها موظفند، در موقع رسیدگی به طرح‌ها و لوایح، از وزرا و بالاترین مقام دستگاه ذی‌ربط دعوت به عمل آورند.

ماده ۱۴۷- در جلسات کمیسیون‌ها نمایندگانی که عضویت در آن کمیسیون را ندارند بدون داشتن حق رأی می‌توانند حاضر شوند و در صورتی که از طرف کمیسیون برای ادای توضیح یا شرکت در مذاکرات دعوت شده باشند باید شرکت نمایند ولی حق رأی ندارند.

ماده ۱۴۸- در مواردی که موادی از طرحها و لوایح و همچنین مصوبات اعاده شده از شورای نگهبان جهت رسیدگی به کمیسیون اصلی ارجاع می‌شود، نمایندگان عضو کمیسیون‌های فرعی و سایر نمایندگان می‌توانند با حضور در کمیسیون اصلی، در زمان اعلام شده توسط کمیسیون نظرات و پیشنهادهای خود را مطرح کنند.^۲

۱- ماده (۱۴۴) و تبصره آن الحاقی ۱۳۹۴/۱۱/۴

۲- ماده (۱۴۸) اصلاحی ۱۳۹۴/۱۱/۴

تبصره ۱- ارائه پیشنهاد های نمایندگان در مواردی که در این آیین نامه به صراحت برای آن زمان دیگری تعیین شده است، مشمول حکم این ماده نیست.

تبصره ۲- اعضای هر کمیسیون می توانند هنگام رسیدگی موارد ارجاعی به آن کمیسیون، پیشنهاد های خود را طرح نمایند.

تبصره ۳- نمایندگان پیشنهاد دهنده می توانند در کمیسیون مربوط حاضر شوند و توضیحات لازم را درباره پیشنهاد خود بدهند. کمیسیون موظف است نمایندگانی را که حداقل بیست و چهار ساعت قبل از شروع رسیدگی، پیشنهاد خود را تحویل داده اند به صورت کتبی برای شرکت در کمیسیون و دفاع از پیشنهاد خود دعوت نماید.

تبصره ۴- طرح ها و لوایحی که به صورت دو شوری رسیدگی می شود پیشنهادها در شور اول درباره کلیات و در شور دوم در خصوص مواد پذیرفته می شود.^۱

تبصره ۵- معاونت قوانین موظف است به نحو مقتضی زمان رسیدگی به موضوعات ارجاعی در کمیسیون را به اطلاع نمایندگان برساند.^۲

دوم- بررسی و تصویب طرح ها و لوایح در مجلس

ماده ۱۴۹-

الف) هنگام رسیدگی به کلیات گزارش کمیسیون اصلی در جلسه رسمی مجلس، ابتداء سخنگوی کمیسیون حداکثر به مدت ده دقیقه توضیحات لازم را ارائه می کند و در صورت ثبت نام نمایندگان، حداکثر سه نفر مخالف و سه نفر موافق به ترتیب یک مخالف و یک موافق هر کدام حداکثر پنج دقیقه نظرات خود را درباره قبول یا رد کلیات بیان می نمایند و نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون

۱- تبصره های (۱، ۲، ۳ و ۴) ماده (۱۴۸) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- به موجب قانون اصلاح موادی از قانون آیین نامه داخلی مجلس مصوب ۱۳۹۴/۱۱/۴ تبصره (۵) حذف و تبصره (۶) به عنوان تبصره (۵) به شرح فوق جایگزین شد.

در صورت تمایل هر کدام حداکثر به مدت پنج دقیقه نظرات خود را بیان می‌کنند و برای کلیات رأی‌گیری می‌شود. در طرحها و لوایح مهم یا مفصل، به پیشنهاد کتبی پانزده نفر از نمایندگان یا رئیس جلسه و تصویب مجلس مدت زمانهای مذکور دوبرابر می‌شود.

ب) پس از تصویب کلیات، به جزئیات طرحها و لوایح به ترتیب زیر رسیدگی می‌شود و در صورت وجود مخالف هر ماده، یک مخالف و یک موافق و پس از آن نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون هر یک حداکثر پنج دقیقه صحبت می‌کند.

۱- در ابتداء، ماده واحده و یا هر یک از مواد یا اجزاء توسط یکی از اعضای هیأت رئیسه قرائت می‌شود. سپس پیشنهادهای چاپ‌شده کمیسیون‌های فرعی و نمایندگان به ترتیب برای بازگشت به لایحه یا طرح، حذف کل یا جزء و پیشنهاد اصلاحی به شرح فوق مطرح می‌شود و رأی‌گیری به عمل می‌آید. در این مرحله پیشنهاد حذف کل یا جزء تا قبل از ورود به ماده در صحن پذیرفته می‌شود.

۲- اگر پیشنهاد چاپ‌شده‌ای مطابق بند (۱) وجود نداشته باشد، مصوبه کمیسیون اصلی در خصوص ماده واحده، هر یک از مواد یا اجزاء به رأی گذاشته می‌شود.

۳- در صورت عدم تصویب موارد مذکور در بندهای (۱) و (۲)، مجدداً پیشنهاد حذف در مجلس پذیرفته و در مورد آن رأی‌گیری می‌شود.

۴- پس از مراحل فوق، برای ماده مورد بحث با اصلاحات انجام‌شده رأی‌گیری به عمل می‌آید و چنانچه به تصویب نرسید، پیشنهادهای جدید قابل طرح است و در صورت عدم وجود پیشنهاد جدید جهت بررسی مجدد به کمیسیون اصلی ارجاع می‌شود.

۵- در هر مرحله که پیشنهاد اصلاح، بازگشت به لایحه یا طرح و یا مصوبه کمیسیون اصلی به تصویب مجلس برسد، پیشنهاد الحاقی مرتبط و غیرمغایر با مصوبه به تشخیص رئیس جلسه، به ترتیب کمیسیون‌های فرعی و نمایندگان مطرح و رأی‌گیری به عمل می‌آید.^۱

---

۱ - بند (ب) ماده (۱۴۹) و اجزای (۱) تا (۵) آن اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۶- نسبت به آن دسته از مواد که مجدداً به کمیسیون اصلی ارجاع می‌شود، هر یک از نمایندگان می‌توانند در مهلت مقرر با حضور در کمیسیون پیشنهادهای خود را مطرح کنند. پس از چاپ و توزیع گزارش کمیسیون اصلی در موارد ارجاعی به کمیسیون، هر یک از نمایندگان می‌توانند تا دوازده ساعت پس از توزیع گزارش کمیسیون اصلی پیشنهادهای خود را جهت طرح در جلسه رسمی مجلس به هیأت رئیسه مجلس ارائه نمایند.

تبصره- در صورت عدم آمادگی یا عدم حضور سخنگوی کمیسیون، به ترتیب رئیس یا یکی از نواب رئیس یا سایر اعضای کمیسیون به جای وی از نظر کمیسیون دفاع می‌کند.^۱

ماده ۱۵۰- در شور دوم درباره اصل مواد مذاکره به عمل نمی‌آید مگر آنکه در گزارش کمیسیون مواد جدیدی اضافه شده باشد یا به تشخیص هیأت رئیسه در بعضی مواد تغییرات اساسی داده شده باشد. در این صورت مخالف و موافق از بین ثبت‌نام کنندگان در لوح یا دستگاه الکترونیک به قید قرعه تعیین می‌شوند، که هر یک می‌توانند به مدت پنج دقیقه صحبت کنند و در صورت لزوم سخنگوی کمیسیون و نماینده دولت نیز صحبت می‌کنند و آنگاه نسبت به ماده یا مواد مورد نظر رأی‌گیری می‌شود.^۲

ماده ۱۵۱- چنانچه در شور دوم، کمیسیون بعضی از مواد طرح یا لایحه را حذف و یا تغییر کلی داده باشد، هریک از نمایندگان می‌توانند همان ماده را پیشنهاد نمایند و پس از صحبت یک مخالف و یک موافق و سخنگوی کمیسیون و نماینده دولت نسبت به ماده رأی‌گیری می‌شود. چنانچه اصل ماده تصویب شد پیشنهادهای اصلاحی که قبلاً به کمیسیون داده شده، قابل طرح و بحث و رأی‌گیری خواهد بود.

ماده ۱۵۲- ارجاع طرح یا لایحه یا مواردی از آن از جلسه علنی به کمیسیون به‌جز آنچه که در این آیین‌نامه به‌طور صریح تعیین شده است با پیشنهاد رئیس جلسه و تصویب مجلس انجام می‌شود.

۱- ماده (۱۴۹) و تبصره ذیل آن اصلاحی ۱۳۹۴/۱۱/۴

۲- ماده (۱۵۰) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰ و ۱۳۹۷/۵/۲۸

ارجاع باید به همان کمیسیون گزارش دهنده صورت گیرد. کمیسیون باید فقط موارد ارجاعی را رسیدگی و گزارش خود را ظرف یک هفته به هیأت رئیسه تسلیم نماید تا با تعیین اولویت در دستور هفتگی درج شود.^۱

ماده ۱۵۳- هنگام بحث نسبت به هر ماده، چنانچه بنا به درخواست کتبی هر یک از نمایندگان به تشخیص رئیس جلسه ابهامی در ماده مطرح شده وجود داشته باشد، پیشنهاد رفع ابهام در جلسه پذیرفته و با صحبت یک مخالف و یک موافق هر کدام به مدت حداکثر پنج دقیقه به رأی گذاشته می شود و یا موضوع جهت رفع ابهام توسط رئیس جلسه به کمیسیون اصلی ارجاع می گردد.^۲

مبحث سوم - مراحل بررسی و تصویب طرح‌ها و لوایح فوری

اول- کلیات

ماده ۱۵۴- طرح‌ها و لوایح فوری عبارتند از یک فوریتی، دو فوریتی و سه فوریتی.

ماده ۱۵۵- وقتی که فوریت طرح یا لایحه‌ای تقاضا می شود، پس از توضیح پیشنهادکننده یا یکی از پیشنهادکنندگان و اظهارات مخالف و موافق، نسبت به فوریت، رأی گرفته می شود. در صورتی که تقاضای فوریت ضمن طرح یا لایحه مطرح نشده باشد، پانزده نفر از نمایندگان نیز می توانند کتباً تقاضای فوریت آن طرح یا لایحه را بنمایند. تصویب فوریت طرح‌ها و لوایح با توجه به درجه فوریت به ترتیب ذیل می باشد:

۱- یک فوریت؛ با صحبت یک مخالف و یک موافق و با رأی

اکثریت مطلق حاضران

۱- به موجب قانون اصلاح موادی از قانون آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی مصوب ۱۳۹۴/۱۱/۴ ماده فوق و تبصره (۱) آن حذف و تبصره (۲) آن به عنوان متن ماده جایگزین شده است.

۲- ماده (۱۵۳) اصلاحی ۱۳۹۴/۱۱/۴

۲- دو و سه فوریت؛ با صحبت دو مخالف و دو موافق و به ترتیب با رأی اکثریت دوسوم حاضران و دوسوم مجموع نمایندگان.^۱

تبصره- هیأت رئیسه موظف است طرح‌ها و لوایح دارای فوریت را حداقل یک ساعت قبل از طرح فوریت آنها در جلسه علنی تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار دهد.

ماده ۱۵۶- اصل بر عادی بودن رسیدگی طرح‌ها و لوایح است. بنابراین فوریت آنها باید مبین ضرورت و یا حالت استثنائی و مستند به دلایل ذیل باشد:

۱- یک فوریت؛ نیاز فوری جامعه و اولویت طرح و یا لایحه مورد نظر نسبت به سایر موارد مطروحه

۲- دو فوریت؛ ضرورت جلوگیری از وقوع خسارت احتمالی و فوت فرصت

۳- سه فوریت؛ حالت کاملاً اضطراری و حیاتی و برای مقابله سریع با خسارت حتمی

ماده ۱۵۷- در طرح‌ها و لوایحی که فوریت آنها تصویب شده باشد، ابتداء نسبت به اصل آن مذاکره می‌شود و پس از آن برای ورود به شور در ماده واحده یا مواد، رأی گرفته می‌شود و آنگاه راجع به هریک از مواد جداگانه مذاکره و أخذ رأی به عمل می‌آید.

ماده ۱۵۸- با تقاضای دولت یا پانزده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس قبل از ورود به شور در ماده واحده یا مواد طرح و یا لایحه می‌توان از آن سلب فوریت به طور مطلق، و یا سلب یک فوریت از دو فوریت، و یا یک یا دو فوریت از طرح‌ها و لوایح سه فوریتی نمود. تقاضای فوریت یا سلب فوریت برای هر طرح و یا لایحه فقط یک بار امکانپذیر است.^۲

۱- بند (۲) ماده (۱۵۵) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- ماده (۱۵۸) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

دوم - طرح‌ها و لوایح یک فوریتی

ماده ۱۵۹- طرح‌ها و لوایح یک فوریتی، پس از تصویب فوریت، به کمیسیون‌های اصلی، فرعی ارجاع می‌شود تا خارج از نوبت مورد بررسی و تصویب قرار گیرد. گزارش کمیسیون درباره این طرح‌ها و لوایح حداقل چهار و هشت ساعت قبل از موقع طرح در مجلس چاپ و بین نمایندگان توزیع می‌شود.

ماده ۱۶۰- طرح‌ها و لوایح یک فوریتی یک شوری است و پس از وصول گزارش کمیسیون، خارج از نوبت در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد و یک نوبت درباره آن شور به عمل می‌آید، بدین ترتیب که ابتداء نسبت به اصل و سپس در باب ماده واحده یا هریک از مواد مذاکره و أخذ رأی می‌شود.^۱

سوم- طرح‌ها و لوایح دوفوریتی

ماده ۱۶۱- نحوه رسیدگی به طرح‌ها و لوایح دو فوریتی به شرح زیر می‌باشد:

- ۱- حداکثر چهار ساعت پس از تصویب فوریت، طرح یا لایحه چاپ و توزیع و به کمیسیون ذی‌ربط ارجاع می‌شود.
- ۲- حداکثر بیست ساعت پس از تصویب فوریت، پیشنهاد نمایندگان به کمیسیون مربوط تسلیم می‌شود.^۲
- ۳- گزارش کمیسیون حداکثر سه روز کاری پس از تصویب فوریت، به هیأت رئیسه ارسال می‌شود تا در دستور کار مجلس قرار گیرد.^۳
- تبصره- چنانچه کمیسیون در مهلت فوق گزارش خود را ارائه ننماید طرح یا لایحه در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد.^۴
- ۴- حداقل یک ساعت قبل از شروع مذاکرات، پیشنهادهای نمایندگان چاپ و توزیع می‌شود.^۵

۱- ماده (۱۶۰) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- بندهای (۱) و (۲) ماده (۱۶۱) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- بند (۳) ماده (۱۶۱) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۴- تبصره ماده (۱۶۱) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۵- ماده (۱۶۱) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

چهارم - طرح‌ها و لوایح سه فوریتی

ماده ۱۶۲- در طرح‌ها و لوایح سه فوریتی، پس از تصویب فوریت بلافاصله کلیات و سپس در همان جلسه نسبت به ماده واحده یا هریک از مواد مذاکره و رأی‌گیری می‌شود. پیشنهاد نمایندگان قبل از ورود به ماده واحده یا هریک از مواد پذیرفته می‌شود و نسبت به آنها پس از اظهارات یک مخالف و یک موافق و نماینده دولت أخذ رأی به عمل می‌آید.^۱

مبحث چهارم - بررسی طرح‌ها و لوایح طبق اصل هشتم و پنجم (۸۵)

ماده ۱۶۳- در مواردی که مجلس ضروری تشخیص دهد، طبق اصل هشتم و پنجم (۸۵) قانون اساسی اختیار تصویب آزمایشی بعضی از قوانین را که جنبه دائمی دارند به کمیسیون‌های خود و تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها، مؤسسات دولتی یا وابسته به دولت را به کمیسیون‌های خود یا به دولت تفویض می‌کند. تبصره ۱- دولت باید حداقل شش ماه قبل از پایان مدت آزمایشی قانون مذکور جهت تمدید یا تعیین تکلیف دائمی آن، اقدام قانونی لازم را معمول دارد.

هیأت رئیسه موظف است از طریق لایحه یا طرح ترتیبی اتخاذ نماید که تا پایان زمان آزمایشی، تعیین تکلیف شده باشد.

طرح یا لایحه می‌تواند به صورت ماده واحده و بدون تغییرات یا با اصلاح موادی از قانون آزمایشی تنظیم شود.^۲

تبصره ۲- پس از انقضای زمان آزمایشی، اینگونه قوانین اعتبار قانونی نخواهند داشت.

تبصره ۳- مدت اجرای اصلاحیه‌های قانون آزمایشی و برنامه توسعه تابع مدت اجرای اصل قانون خواهد بود.^۳

۱- ماده (۱۶۲) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- تبصره (۱) ماده (۱۶۳) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۳- تبصره (۳) ماده (۱۶۳) الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

ماده ۱۶۴- هرگاه دولت یا پانزده نفر از نمایندگان قبل از شروع رسیدگی نهائی در مجلس تقاضای ارجاع طرح یا لایحه‌ای را طبق اصل هشتاد و پنجم (۸۵) قانون اساسی به کمیسیون یا کمیسیون‌های مجلس و یا دولت بنماید، این تقاضا در جلسه علنی اعلام و در دستور هفتگی بعدی مجلس قرار می‌گیرد.^۱

ماده ۱۶۵- هنگام طرح تقاضای مزبور در مجلس، نماینده دولت و یا نماینده منتخب تقاضاکنندگان، دلایل ضرورت ارجاع طرح و یا لایحه را حداکثر به مدت ده دقیقه بیان می‌نماید و سپس دو نفر مخالف و دو نفر موافق که قبلاً ثبت‌نام کرده‌اند و در صورت عدم ثبت نام، در مجلس نوبت گرفته‌اند، هریک به مدت ده دقیقه صحبت کرده و آنگاه رأی‌گیری می‌شود.

ماده ۱۶۶- پس از موافقت مجلس، طرح یا لایحه به کمیسیون فرستاده می‌شود. ترتیب رسیدگی این قبیل طرح‌ها و لوایح در کمیسیون همان ترتیب رسیدگی و تصویب طرح‌ها و لوایح در مجلس خواهد بود، اما مناط در تصویب رأی حداقل دوسوم اعضای کمیسیون می‌باشد.

ماده ۱۶۷- پس از تصویب طرح یا لایحه در کمیسیون‌ها، تعیین مدت اجرای آزمایشی آن در دستور کار مجلس قرار خواهد گرفت، به این ترتیب که مصوبه کمیسیون به همراه پیشنهاد مدت اجراء، چهل و هشت ساعت قبل از طرح در مجلس تکثیر و در اختیار نمایندگان قرار گیرد.

هنگام طرح تعیین مدت در جلسه علنی، در صورتی که پیشنهاد دیگری نباشد، نسبت به پیشنهاد کمیسیون رأی‌گیری می‌شود. درغیراین صورت، نسبت به پیشنهاد نمایندگان به ترتیب وصول در جلسه علنی پس از صحبت یک مخالف و یک موافق رأی‌گیری خواهد شد.^۲

۱- ماده (۱۶۴) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- ماده (۱۶۷) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره ۱- مسکوت ماندن اینگونه طرح‌ها و لوایح تا قبل از تصویب مدت اجرای آزمایشی آن طبق روال بررسی طرح‌ها و لوایح قابل طرح است.

تبصره ۲- چنانچه پانزده نفر از نمایندگان تقاضای لغو رسیدگی طرح یا لایحه طبق اصل هشتاد و پنجم (۸۵) قانون اساسی را تا قبل از تأیید شورای نگهبان از مجلس داشته باشند این تقاضا در همان جلسه اعلام و در جلسه بعد طبق ماده (۱۶۵) آیین‌نامه داخلی مطرح می‌گردد و در صورت تصویب این تقاضا، رسیدگی به لایحه یا طرح طبق آیین‌نامه داخلی ادامه می‌یابد.^۱

ماده ۱۶۸- در صورتی که مجلس تصویب دائمی اساسنامه سازمان‌ها، شرکت‌ها، مؤسسات دولتی و یا وابسته به دولت را به دولت واگذار کند، اساسنامه باید در جلسات هیأت وزیران مطرح شود و به تصویب برسد. ترتیب رسیدگی و تصویب اساسنامه‌های مذکور طبق آیین‌نامه داخلی هیأت وزیران خواهد بود.^۲

مبحث پنجم - نحوه بررسی موارد خاص و مهم

اول - نحوه تصویب معاهدات و قراردادهای بین‌المللی

ماده ۱۶۹- در تقدیم لوایح قانونی که در آنها، دولت تقاضای تصویب عهدنامه، مقاله‌نامه، قرارداد و یا موافقتنامه بین‌المللی و یا الحاق به پیمان‌های بین‌المللی را دارد، متن کامل آنها باید جهت بررسی ضمیمه لوایح تقدیمی مذکور باشد.

ماده ۱۷۰- موارد مذکور در ماده (۱۶۹) پس از اعلام وصول در مجلس، بلافاصله چاپ و بین نمایندگان توزیع می‌شود و به کمیسیون مربوطه ارجاع می‌گردد.

ماده ۱۷۱- در صورتی که دولت برای موارد مذکور در ماده (۱۶۹) قید مهم قائل شده باشد و یا کمیسیون مربوط تا یک هفته پس از وصول و یا پانزده نفر نمایندگان، چنین قیدی را پیشنهاد کنند،

۱- تبصره‌های (۱) و (۲) ماده (۱۶۷) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۱۶۸) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

رسیدگی به این قید بلافاصله در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد تا پس از پیشنهاد و اظهارات یک مخالف و یک موافق (هریک پنج دقیقه) به رأی گذاشته شود.

ماده ۱۷۲- در صورتی که قید اهمیت به تصویب مجلس نرسد یا در این باره از ناحیه دولت یا کمیسیون مربوط یا پانزده نفر از نمایندگان تقاضایی به عمل نیاید عهدنامه، مقاله‌نامه، قرارداد و یا موافقتنامه، عادی تلقی شده و مجلس به صورت یک شوری آن را مورد رسیدگی قرار خواهد داد، بدین ترتیب که پس از صحبت دو مخالف و دو موافق در کلیات و جزئیات (هرکدام حداکثر به مدت پانزده دقیقه) و صحبت سخنگوی کمیسیون و نماینده دولت به رأی گذاشته می‌شود.

ماده ۱۷۳- در صورتی که مجلس قید اهمیت را تصویب کند، رسیدگی به آن دو شوری و به ترتیب زیر خواهد بود:

۱- در شور اول درباره کلیات، با در نظر گرفتن مواد مربوطه، بحث و اعتراضات وارده به بعضی از شرایط و مواد قرارداد به عنوان پیشنهاد کتبی به کمیسیون ارجاع خواهد شد. این پیشنهادها باید بیست و چهار ساعت قبل از طرح در کمیسیون، چاپ و بین نمایندگان توزیع شود.

۲- در شور دوم، کمیسیون، موارد اعتراض و پیشنهادهای نمایندگان و همچنین نظر خود را درباره این موارد، همراه با تصویب و یا رد مواد، بدون وارد کردن تغییرات، در مجلس مطرح می‌کند، آنگاه درباره موارد اعتراض نمایندگان، که به طور کتبی و در مهلت مقرر به کمیسیون داده شده باشد، به ترتیب، نماینده اعتراض کننده، یک مخالف و یک موافق، هرکدام به مدت پنج دقیقه، صحبت می‌کنند و سپس درباره وارد بودن یا نبودن اعتراض رأی‌گیری به عمل می‌آید. پس از پایان یافتن رأی‌گیری نسبت به اعتراضات، در صورتی که مجلس آنها را وارد بداند، دولت موظف می‌شود در مسائل مورد اعتراض با طرف متعاقد مجدداً وارد مذاکره و گفتگو شود. در این صورت، لایحه تا پایان مذاکرات مجدد در دستور مجلس باقی خواهد بود. در صورت قبول اعتراضات و پیشنهادها متن اصلاحی تصویب شده تلقی خواهد شد و در غیر این صورت، آخرین پیشنهاد

دولت در مورد اصل قرارداد با صحبت یک مخالف و یک موافق، هریک به مدت پنج دقیقه، در مجلس به رأی گذاشته خواهد شد.^۱

دوم - اصلاح جزئی در خطوط مرزها

ماده ۱۷۴- در لایحه تقدیمی مربوط به اصلاح جزئی در خطوط مرزی، متن کامل عهدنامه بین‌المللی آن، که براساس اصل هفتاد و هشتم (۷۸) قانون اساسی تنظیم شده باشد، جهت بررسی باید ضمیمه گردد. متن این عهدنامه پس از اعلام وصول، بلافاصله چاپ و بین نمایندگان توزیع و همزمان به کمیسیون امنیت ملی و سیاست خارجی ارجاع می‌شود.

ماده ۱۷۵- کمیسیون مذکور در ماده قبل، پس از کسب نظر مشورتی کمیسیون قضائی و حقوقی و با دعوت از نماینده شورای عالی امنیت ملی و نمایندگان پیشنهاد دهنده، به بررسی همه‌جانبه موضوع می‌پردازد و ظرف یک‌ماه گزارش تفصیلی خود را مبنی بر قبول یا رد عهدنامه به ضمیمه پیشنهادهای اساسی به هیأت رئیسه ارسال می‌دارد.

ماده ۱۷۶- لوایح مربوط به عهدنامه‌های اصلاح جزئی در خطوط مرزی همانند سایر عهدنامه‌های بین‌المللی مهم دو شوری خواهد بود و به همان ترتیب نیز مورد بررسی قرار خواهد گرفت. این نوع عهدنامه‌ها، در صورتی که صرفاً برای اصلاحات جزئی، با در نظر گرفتن مصالح کشور و رعایت اصل هفتاد و هشتم (۷۸) قانون اساسی دو طرفه باشد و به استقلال و تمامیت ارضی کشور لطمه نزنند، با تصویب چهارپنجم مجموع نمایندگان مجلس معتبر خواهد بود.

سوم - محدودیت‌های ضروری

ماده ۱۷۷- براساس اصل هفتاد و نهم (۷۹) قانون اساسی، در حالت جنگ و شرایط اضطراری نظیر آن که دولت حق دارد با تصویب مجلس شورای اسلامی محدودیت‌های ضروری برقرار نماید، قبل از اعمال محدودیت، متن کامل و دقیق محدودیت‌های

۱- ماده (۱۷۳) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

ضروری با دلایل توجیهی لازم، همراه با لایحه قانونی جهت بررسی تقدیم مجلس می‌شود.

تبصره- چنانچه دولت بدون کسب مجوز مبادرت به اعمال محدودیت نماید، رئیس مجلس موظف است تقدیم لایحه محدودیت را از رئیس جمهور مطالبه کند. در این خصوص، حق سؤال یا استیضاح رئیس جمهور و وزیران برای نمایندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۱۷۸- رسیدگی به لایحه محدودیت‌های ضروری یک شوری است و در صورت تصویب مجلس، مدت اعمال آن به هرحال نمی‌تواند بیش از سی روز باشد. در صورتی که پس از انقضای این مدت ضرورت همچنان باقی باشد دولت موظف است مجدداً از مجلس کسب مجوز کند.

چهارم- سایر موارد

ماده ۱۷۹- براساس اصول هشتادم (۸۰)، هشتاد و دوم (۸۲)، هشتاد و سوم (۸۳) و یکصد و سی و نهم (۱۳۹) قانون اساسی، اقدامات دولت در موارد ذیل قبلاً باید به تصویب مجلس برسد:

- ۱- گرفتن و دادن وام یا کمک‌های بلاعوض داخلی و خارجی
- ۲- استخدام کارشناسان خارجی در موارد ضروری
- ۳- فروش بناها و اموال دولتی و نفایس ملی به استثنای نفایس ملی منحصر به فرد که در هر صورت قابل فروش نخواهد بود.
- ۴- صلح دعای راجع به اموال عمومی و دولتی یا ارجاع آن به داوری که طرف دعوی خارجی باشد و همچنین در موارد مهم داخلی

در تمام موارد مذکور، دولت موظف است متن تفصیلی آنها را همراه با لایحه قانونی تقدیم مجلس نماید تا به صورت یک شوری مورد رسیدگی قرارگیرد، بدین ترتیب که پس از گزارش کمیسیون مربوط و صحبت دو مخالف و دو موافق در کلیات و جزئیات (هرکدام به مدت پانزده دقیقه) برای تصویب به رأی گذاشته می‌شود.

مبحث ششم- نحوه بررسی برنامه و بودجه سالانه کل کشور

اول - تصویب برنامه توسعه

ماده ۱۸۰- دولت موظف است حداکثر تا پایان خردادماه سال پایانی قانون برنامه پنجساله توسعه، لایحه برنامه توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی بعدی را به مجلس تقدیم کند. این لایحه به صورت یک‌شوری و به شرح زیر رسیدگی می‌شود:^۱

الف- نمایندگان مجلس از زمان چاپ و توزیع لایحه برنامه ظرف مدت پنج روز (بدون احتساب ایام تعطیل) پیشنهادهای خود در مورد کلیات و جزئیات برنامه را به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط ارائه می‌نمایند.

ب- کمیسیون‌های تخصصی مکلفند حداکثر ده روز پس از چاپ و توزیع لایحه نسبت به بررسی مفاد برنامه شامل مواد، تبصره‌ها، جداول و ضمیمه و نیز پیشنهادهای نمایندگان اقدام و گزارش خود را به کمیسیون تلفیق رسیدگی‌کننده ارائه نمایند.

ج- کمیسیون تلفیق موظف است پس از پایان مهلت مذکور در بند (ب) به گزارش‌های کمیسیون‌های تخصصی و کلیات و جزئیات برنامه و پیشنهادهای نمایندگان حداکثر ظرف سه هفته رسیدگی و گزارش نهائی خود را به مجلس ارائه نماید و گزارش مسکوت‌ماندن پذیرفته نیست. چنانچه گزارش کمیسیون تلفیق مبنی بر رد کلیات لایحه باشد و در مجلس نیز کلیات لایحه به تصویب نرسد، موضوع به دولت اعلام می‌شود تا حداکثر ظرف مدت یک ماه لایحه را اصلاح و به مجلس ارائه کند و اگر کلیات لایحه به تصویب مجلس برسد، به کمیسیون تلفیق اعاده می‌شود تا ظرف مدت پانزده روز گزارش جدید را به مجلس تقدیم کند.^۲

د- در صحن جلسه علنی پس از ارائه گزارش کمیسیون تلفیق، ابتداء کلیات برنامه مورد بحث قرار می‌گیرد. در کلیات پنج نفر مخالف و پنج نفر موافق به ترتیب یک نفر مخالف و یک نفر موافق و

۱- ماده (۱۸۰) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- بند (ج) ماده (۱۸۰) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

حداکثر هر نفر پانزده دقیقه دیدگاه‌های خود را مطرح می‌کنند. پس از آن دولت و کمیسیون هر کدام حداکثر چهار و پنج دقیقه برای دفاع زمان خواهند داشت. سپس راجع به کلیات برنامه رأی‌گیری خواهد شد. در بررسی کلیات، کفایت مذاکرات پذیرفته نمی‌شود.^۱

ه- پس از تصویب کلیات، رسیدگی به جزئیات برنامه آغاز و به مواد و تبصره‌ها و جداول برنامه به ترتیب رسیدگی می‌شود. در این بخش جایگزین متن ماده، یا جزئی از ماده و یا تبصره لایحه دولت، حذف کل، مصوبات جایگزینی کمیسیون‌های تخصصی و پیشنهادات چاپ شده نمایندگان برای هر ماده یا تبصره یا هریک از اجزاء در صورتی که آن جزء ماهیت مستقل داشته باشد و حذف جزء و پیشنهادات چاپ شده کمیسیون‌های تخصصی به ترتیب مورد رسیدگی قرار می‌گیرند. سپس در مورد اصل ماده یا تبصره یا اجزاء در صورتی که ماهیت مستقل داشته باشند، رأی‌گیری خواهد شد.

چنانچه اصل رأی نیاورد، موضوع برای رسیدگی مجدد به کمیسیون تلفیق برگشت داده خواهد شد تا در اسرع وقت و حداکثر طبق مهلتی که هیأت رئیسه تعیین خواهد کرد، گزارش مجدد خود را به مجلس ارائه دهد. نمایندگان می‌توانند حداکثر تا پایان همان روز پیشنهادهای خود را به کمیسیون تسلیم نمایند.

و- مادام که لایحه برنامه در صحن مجلس مورد بررسی است، مجلس نطق نخواهد داشت و هیچ طرح یا لایحه‌ای جز طرح‌ها و لوایح سه فوریتی و نیز تحقیق و تفحص، استيضاح و رأی اعتماد در دستور قرار نخواهد گرفت و مجلس در تمامی ایام به جز ایام تعطیل حداقل شش و حداکثر هشت ساعت جلسه علنی خواهد داشت. در موارد استثناء با تصویب مجلس، این زمان تا ده ساعت قابل افزایش است.^۲

ز- مهلت‌های مذکور در بندهای (ب) و (ج) حسب مورد با تصویب هیأت رئیسه تا دو برابر قابل افزایش است.^۳

۱- بند (د) ماده (۱۸۰) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- بند (و) ماده (۱۸۰) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- ماده (۱۸۰) اصلاحی ۱۳۸۲/۱۰/۲۴

تبصره ۱- اعضای کمیسیون تلفیق نمی‌توانند در جریان رسیدگی پیشنهاد جدید مطرح کنند. در صورت ضرورت، هیأت‌رئیس کمیسیون تلفیق می‌تواند کارگروه‌هایی را برای بررسی موضوعات معین تشکیل دهد. پیشنهاد آن کارگروه‌ها برای بررسی به کمیسیون تلفیق ارائه می‌شود.^۱

تبصره ۲- جلسات کمیسیون تلفیق در محل صحن علنی مجلس تشکیل می‌شود و مشروح مذاکرات جلسات علنی آن کمیسیون انتشار می‌یابد. نمایندگانی که عضو کمیسیون تلفیق نیستند می‌توانند بدون حق رأی در مذاکرات کمیسیون تلفیق شرکت کنند و به‌عنوان موافق یا مخالف پیشنهادهایی که مطرح می‌شود، اظهارنظر نمایند.^۲

ماده ۱۸۱- اصلاح قانون دائمی و قانون برنامه توسعه در حین بررسی لایحه بودجه سالانه و اصلاح برنامه توسعه در زمان بررسی دیگر طرح‌ها و لوایح به دوسوم رأی نمایندگان حاضر نیاز دارد.^۳

دوم - تصویب بودجه سالانه کل کشور

ماده ۱۸۲- دولت موظف است لایحه بودجه سالانه کل کشور را در دو بخش به ترتیب زیر به مجلس تقدیم کند:

الف- ماده واحدہ مشتمل بر:

- ۱- احکام موردنیاز برای اجرای بودجه کل کشور
- ۲- سقف منابع بودجه عمومی دولت به تفکیک درآمدها و واگذاری دارایی‌های سرمایه‌ای و مالی و اجزای اصلی آنها از جمله: مالیات و حقوق و عوارض گمرکی، درآمد ناشی از فروش کالا، خدمات و حقوق مالکانه، منابع حاصل از فروش نفت، گاز، میعانات گازی و فرآورده‌های نفتی و گازی، منابع حاصل از واگذاری سهام، سهم الشرکه و اموال دولت و واگذاری اوراق مالی اسلامی
- ۳- ترازهای عملیاتی، سرمایه‌ای و مالی بودجه عمومی دولت

۱- تبصره (۱) ماده (۱۸۰) الحاقی ۱۴۰۱/۱۰/۱۴

۲- تبصره (۲) ماده (۱۸۰) الحاقی ۱۴۰۱/۱۰/۱۴

۳- ماده (۱۸۱) اصلاحی ۱۳۹۸/۱۰/۲

۴- فروض برآورد منابع و مصارف بودجه

دولت موظف است این بخش را حداکثر تا اول آبان هر سال به مجلس تقدیم کند. فقط احکامی قابل درج در ماده واحد است، که اثر مستقیم بر منابع یا مصارف بودجه دارد، یا برای تأمین مالی بخشی از وظایف قانونی دولت از جمله گسترش سرمایه‌گذاری، حمایت از اشتغال و ازدواج، ترویج فرزندآوری و تأمین مسکن نیازمندان از محل‌هایی غیر از بودجه عمومی دولت، در نظر گرفته شده‌باشد.

هیأت‌رئسه موظف است پس از وصول این بخش، بلافاصله آن را برای اطلاع نمایندگان در «سامانه قانونگذاری و نظارت مجلس»، بارگذاری و به کمیسیون تلفیق و سایر کمیسیون‌ها ارجاع نماید. کمیسیون تلفیق موظف است ظرف پنج‌روز گزارش خود را در مورد رد یا تأیید کلیات ماده‌واحد به هیأت‌رئسه مجلس ارسال کند.

رسیدگی به کلیات ماده‌واحد در صحن مجلس مطابق بند «ج» ماده (۱۰۸) این قانون انجام می‌شود. در جلسه رسیدگی به کلیات، بعد از گزارش کمیسیون تلفیق، گزارش کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات در مورد کلیات به مدت ده دقیقه استماع می‌شود. چنانچه در این مرحله، کلیات ماده‌واحد به تصویب مجلس نرسد، دولت موظف است ظرف هفت‌روز، ماده‌واحد را با اصلاحات، مجدداً به مجلس تقدیم کند. در این صورت کمیسیون تلفیق دو روز فرصت دارد تا گزارش جدید رسیدگی به کلیات را به مجلس گزارش نماید. در صورتی که کلیات ماده‌واحد به تصویب مجلس برسد، به کمیسیون‌های مربوط ارجاع می‌شود. نمایندگان از زمان تصویب کلیات، پنج روز فرصت دارند پیشنهادهای خود را در سامانه ثبت نمایند.

پس از آن هر کمیسیون موظف است ضمن اطلاع‌رسانی به نمایندگان پیشنهاددهنده حداکثر ظرف پنج روز (بدون احتساب تعطیلات رسمی) به پیشنهادهای نمایندگان رسیدگی و گزارش کمیسیون مربوط را به کمیسیون تلفیق ارسال کند. کمیسیون تلفیق موظف است حداکثر ظرف ده روز (بدون احتساب تعطیلات رسمی) به پیشنهادهای

واصله از کمیسیون‌ها رسیدگی و گزارش آن را در سامانه بارگذاری نماید.

پس از بارگذاری گزارش کمیسیون تلفیق، کمیسیون‌ها و نمایندگان می‌توانند ظرف سه روز پیشنهادهای خود را در مورد گزارش کمیسیون تلفیق ثبت کنند. در زمان مطرح شدن گزارش کمیسیون تلفیق در صحن علنی، ابتداء پیشنهادهای کمیسیون‌ها و سپس پیشنهادهای نمایندگان مورد رسیدگی قرار می‌گیرد و در مورد آن رأی‌گیری می‌شود. همچنین در کمیسیون تلفیق و در صحن، ابتداء به پیشنهادهای مربوط به منابع و سپس به سایر پیشنهادها رسیدگی می‌شود.

مهلت مجلس برای رسیدگی به بخش اول، از زمان وصول حداکثر دوماه است. پس از اتمام رسیدگی بخش اول لایحه بودجه، مصوبه مجلس به شورای نگهبان ارسال و پس از تأیید آن شورا به دولت ابلاغ می‌شود.

ب - جداول تفصیلی مشتمل بر ارقام بودجه:

دولت موظف است حداکثر ده‌روز از زمان ابلاغ بخش اول قانون بودجه، با رعایت احکام و سقفهای مصوب موضوع بند «الف» این ماده، جداول تفصیلی بودجه را به همراه نسخه الکترونیکی دارای قابلیت خوانش رایانه‌ای به‌گونه‌ای که ارقام تشکیل‌دهنده و محاسبات مربوط به هر ردیف قابل مشاهده و پیگیری باشد، به مجلس ارسال کند. سنجش‌های ارزیابی برنامه‌های قوه مقننه، قوه قضائیه، وزارتخانه‌ها، سازمان‌های مستقلی که عالی‌ترین مقام آن را رئیس‌جمهور منصوب می‌کند، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، نیروهای مسلح، نهادهای زیرنظر مقام معظم رهبری و نهادهای مصرح در قانون اساسی باید ضمیمه جداول تفصیلی باشد.

هیأت‌رئیس موظف است بلافاصله پس از وصول این بخش، آن را برای اطلاع نمایندگان در سامانه، بارگذاری و بخشهای مربوط به هر کمیسیون را ارجاع نماید. نمایندگان پنج روز فرصت دارند تا پیشنهادهای خود را در رابطه با جداول در سامانه ثبت کنند. پیشنهادهای

نمایندگان در کمیسیون‌ها، کمیسیون تلفیق و صحن مجلس با اولویت رسیدگی به جداول مربوط به منابع بودجه عمومی دولت و منابع و مصارف دستگاهها و نهادهای مذکور، به تفکیک برنامه‌های عملیاتی آنها مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

در این بخش فقط به ارقام و اعداد جداول بدون تفکیک کلیات و جزئیات رسیدگی می‌شود و هیچ حکمی در این مرحله قابل بررسی و تصویب نیست و پیشنهادها نیز نباید مغایر قوانین جاری و مصوبه بخش اول باشد. ترتیب و زمان‌بندی رسیدگی به پیشنهادهای نمایندگان در کمیسیون‌ها، کمیسیون تلفیق و صحن مجلس، مشابه ترتیب و زمان‌بندی مذکور در بند «الف» این ماده است. مهلت مجلس برای رسیدگی به بخش دوم از زمان وصول حداکثر به مدت چهل روز است.

چنانچه در هنگام رسیدگی به گزارش کمیسیون تلفیق درباره جزئیات ماده‌واحد یا جداول تفصیلی بودجه، مصوبه کمیسیون تلفیق در صحن مجلس رأی نیاورد، کمیسیون مزبور موظف است حداکثر ظرف سه روز (بدون احتساب تعطیلات رسمی) گزارش جدید خود را به مجلس ارائه کند. در این مرحله نمایندگان یک روز فرصت دارند تا پیشنهادهای خود را در مورد تغییرات کمیسیون تلفیق ثبت نمایند.^۱

تبصره ۱- اعضای کمیسیون تلفیق نمی‌توانند در جریان رسیدگی پیشنهاد جدید مطرح کنند. در صورت ضرورت، هیأت‌رئیس کمیسیون تلفیق می‌تواند کارگروههایی را برای بررسی موضوعات معین تشکیل دهد. پیشنهاد آن کارگروهها برای بررسی به کمیسیون تلفیق ارائه می‌شود.^۲

تبصره ۲- جلسات کمیسیون تلفیق در محل صحن علنی مجلس تشکیل می‌شود و مشروح مذاکرات جلسات علنی آن کمیسیون انتشار می‌یابد. نمایندگانی که عضو کمیسیون تلفیق نیستند می‌توانند بدون حق رأی

۱- ماده (۱۸۲) اصلاحی ۱۴۰۱/۱۰/۱۴

۲- تبصره (۱) ماده (۱۸۲) الحاقی ۱۴۰۱/۱۰/۱۴

در مذاکرات کمیسیون تلفیق شرکت کنند و به‌عنوان موافق یا مخالف پیشنهادهایی که مطرح می‌شود، اظهارنظر نمایند.^۱

تبصره ۳ - در جلسه علنی، تنها پیشنهادهایی که توسط نمایندگان و کمیسیون‌ها در زمان مقرر دریافت و به چاپ رسیده، مشروط به عدم مغایرت با قانون برنامه، قابل طرح می‌باشد. پیشنهادهایی که منبع درآمد مشخصی نداشته باشد قابل طرح نخواهد بود و پیشنهادهایی که مازاد بر سرجمع نباشد زمانی قابل طرح است که ردیف مشخص جایگزین را معین نماید. تشخیص موارد مذکور با رئیس جلسه خواهد بود.^۲

تبصره ۴ - نحوه رسیدگی به متمم، اصلاحیه‌های بودجه و سایر مواردی که در این ماده پیش‌بینی نشده طبق مقررات معمول در این آیین‌نامه خواهد بود.^۳

تبصره ۵ - دولت مکلف است گزارش عملکرد بودجه سال گذشته و صورتهای مالی حسابرسی شده، بودجه تفصیلی سال جاری و عملکرد بودجه مصوب شش ماهه اول سال جاری تمامی شرکتهای دولتی، بانکها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت و شرکتهای مؤسساتی که مستلزم ذکر یا تصریح نام است از قبیل: شرکتهای تابعه وزارت نفت، سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی، سازمان گسترش و نوسازی صنایع ایران، بیمه مرکزی ایران، شرکت سهامی بیمه ایران، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، بانک ملی ایران و سازمان بنادر و دریانوردی و همچنین بودجه پیشنهادی سال آینده آنها و شاخصهای کلان کل بودجه را تا پانزدهم آبان‌ماه هر سال به همراه گزارش ارزیابی بر مبنای شاخصهای مالی و عملکردی به تفکیک به مجلس شورای اسلامی تسلیم کند.

۱- تبصره (۲) ماده (۱۸۲) الحاقی ۱۴۰۱/۱۰/۱۴

۲- به موجب اصلاحیه ۱۴۰۱/۱۰/۱۴ شماره تبصره (۱) ماده (۱۸۲) به شماره تبصره (۳) تغییر یافت.

۳- به موجب اصلاحیه ۱۴۰۱/۱۰/۱۴ شماره تبصره (۲) ماده (۱۸۲) به شماره تبصره (۴) تغییر یافت.

کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات بلافاصله گزارشها را به دیوان محاسبات کشور ارجاع می‌دهد تا دیوان پس از بررسی و اظهارنظر، گزارش خود را ظرف مدت بیست روز جهت تصویب به کمیسیون مذکور ارائه کند. گزارش کمیسیون ملاک بررسی بودجه است و همزمان با لایحه بودجه کل کشور طبق مواد این قانون مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.^۱

ماده ۱۸۳- جلسات مجلس برای رسیدگی به بودجه سالانه باید بلاانقطاع در کلیه ایام هفته غیراز جمعه و تعطیلات رسمی، حداقل روزی چهار ساعت منعقد گردد و تا موقعی که شور و مذاکره پایان نیافته و رأی مجلس اخذ نشده است از دستور خارج نمی‌شود و هیچ لایحه یا طرح دیگر نمی‌تواند مطرح باشد مگر لایحه یک یا چند دوازدهم بودجه در صورت ضرورت.^۲

تبصره- اگر مطالب فوری و فوتی اعم از طرح‌ها و لوایح دو فوریتی و غیره پیش آید که به تشخیص مجلس تأخیر آن موجب زیان جبران‌ناپذیری باشد، در این صورت برای طرح و تصویب آن زمان مشخصی معین می‌شود.

ماده ۱۸۴- چنانچه لایحه بودجه سالانه کشور تا تاریخ تعیین شده در این آیین‌نامه به مجلس تسلیم نشود دولت موظف است لایحه چند دوازدهم بودجه را نیز به مجلس تسلیم نماید.

این لایحه پس از چاپ و توزیع در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد. ابتداء نماینده دولت و سپس دو مخالف و دو موافق به ترتیب هرکدام به مدت پنج دقیقه صحبت می‌کنند و سپس کلیات لایحه به رأی گذاشته می‌شود. در صورت تصویب، رسیدگی به لایحه در ردیف اول دستور جلسه علنی بعد قرار می‌گیرد. در وقت رسیدگی ابتداء پیشنهاد نمایندگان درخصوص میزان چند دوازدهم مطرح و در صورت عدم تصویب نسبت به عدد چند دوازدهم پیشنهادی دولت رأی‌گیری می‌شود.

۱- به موجب اصلاحیه ۱۴۰۱/۱۰/۱۴ شماره تبصره (۳) ماده (۱۸۲) به

شماره تبصره (۵) تغییر یافت.

۲- ماده (۱۸۳) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره ۱- مجلس چند دوازدهم بودجه را بر مبنای آخرین قانون بودجه سالانه مصوب مجلس رسیدگی می‌نماید.
تبصره ۲- حداکثر مدتی که مجلس می‌تواند برای بودجه چند دوازدهم تصویب نماید سه دوازدهم است.^۱

مبحث هفتم - تفسیر قوانین

ماده ۱۸۵- رسیدگی به طرح‌ها و لوایح مربوط به شرح و تفسیر قوانین عادی یک شوری است و می‌تواند با فوریت مورد مذاکره قرارگیرد، در تفسیر قوانین بحث در کلیات و جزئیات از هم تفکیک نمی‌شود.^۲

ماده ۱۸۶- در صورتی که استفساریه به صورت عادی و یک فوریتی باشد، پس از گزارش کمیسیون و توضیح سخنگو، یک مخالف و یک موافق، هریک به مدت ده دقیقه صحبت خواهند کرد. با پیشنهاد رئیس و یا ده نفر از نمایندگان و تصویب مجلس مدت صحبت و تعداد مخالف و موافق تا دو برابر قابل تغییر است. در مورد تفسیر قوانین نماینده دولت هم می‌تواند صحبت کند.^۳

ماده ۱۸۷- در صورتی که گزارش کمیسیون و همین‌طور پیشنهادها دیگر که به کمیسیون رسیده است، به تصویب مجلس نرسد، هر نماینده می‌تواند نظر خود را کتباً به هیأت رئیسه بدهد. پیشنهادها به ترتیب وصول مورد بحث قرار می‌گیرد و اگر پیشنهادی به تصویب نرسید موضوع برای بحث بیشتر به کمیسیون ارجاع می‌شود.

ماده ۱۸۸- در صورتی که تفسیر به صورت دو فوریتی و سه فوریتی باشد همانند دیگر طرح‌ها و لوایح دو فوریتی و سه فوریتی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

۱- ماده (۱۸۴) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۱۸۵) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- ماده (۱۸۶) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

مبحث هشتم - طرحهای تنقیحی^۱

ماده ۱۸۹- متن پیشنهادی معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی که به منظور تنقیح قوانین تهیه شده است، با امضای حداقل پانزده نفر از نمایندگان به عنوان طرحهای تنقیحی به رئیس جلسه تقدیم می شود. هیأت رئیسه پس از اعلام وصول نسبت به ارجاع آن به کمیسیونهای مربوط اقدام می کند.^۲

ماده ۱۹۰- گزارش طرحهای تنقیحی به صورت یکشوری و بدون تفکیک کلیات و جزئیات در صحن مجلس مورد بحث و بررسی قرار می گیرد. پس از گزارش سخنگوی کمیسیون و صحبت سه مخالف و سه موافق به ترتیب یک مخالف و یک موافق و توضیح معاون قوانین مجلس هر کدام به مدت ده دقیقه و توضیحات نهائی سخنگوی کمیسیون به مدت پنج دقیقه، گزارش کمیسیون به رأی گذاشته می شود.

در صورت عدم تصویب گزارش مزبور، مجدداً به کمیسیون ارجاع می شود تا نسبت به اعمال اصلاحات اقدام و گزارش آن را به مجلس ارائه کند، تا حسب روال این ماده رسیدگی شود.

تبصره- در صورتی که گزارش کمیسیون دارای موارد (موضوعات) متعدد باشد، برای هر یک از موارد به تفکیک رأی گیری می شود.^۳

مبحث نهم^۴ - نکات مشترک مربوط به بررسی طرحها و لوایح

ماده ۱۹۱- در مواردی که طرح یا لایحه قانونی مربوط به امور داخلی مجلس نباشد، از طریق هیأت رئیسه به وزیر یا مسئول اجرایی مربوطه رسماً اطلاع داده می شود تا خود یا معاون او که رسماً به مجلس معرفی شده در جلسه علنی حاضر شود و در مذاکرات شرکت نماید. در صورت اطلاع و عدم حضور وزیر یا معاون بدون عذر موجه،

۱- مبحث هشتم الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- ماده (۱۸۹) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۳- ماده (۱۹۰) و تبصره ذیل آن الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۴- تغییر شماره های مبحث نهم تا یازدهم مصوب ۱۳۹۷/۵/۲۸

از طرف رئیس مجلس مؤاخذه خواهد شد. به هر صورت، در همان جلسه، حتی با عدم حضور وزیر یا مسئول اجرائی مربوطه، طرح یا لایحه مورد بررسی قرار خواهد گرفت و اتخاذ تصمیم خواهد شد.

ماده ۱۹۲- سؤالات توضیحی نمایندگان، در شور اول یا دوم طرح‌ها و لوایح که مربوط به موضوعات مورد بحث باشد، در مجلس کتباً به رئیس مجلس تقدیم می‌شود. رئیس این سؤالات را به سخنگوی کمیسیون مربوط یا به نماینده دولت می‌دهد تا به هنگام توضیح و یا توجیه به آن پاسخ داده شود.

ماده ۱۹۳- در صورتی که حداقل بیست و پنج نفر از نمایندگان تا قبل از اتمام رسیدگی نهائی در مجلس کتباً از مجلس تقاضا کنند که طرح یا لایحه قانونی واصل شده به مجلس برای مدت معینی مسکوت بماند، پس از توضیح یکی از پیشنهاددهندگان به مدت پنج دقیقه و پاسخ آن از طرف یک مخالف به مدت حداکثر پنج دقیقه، رأی گرفته می‌شود. تقاضای مسکوت ماندن لایحه بدون موافقت معاون حقوقی و امور مجلس رئیس‌جمهور یا وزیر یا معاون امور مجلس ذی‌ربط پذیرفته نخواهد شد.

تقاضای مسکوت ماندن در هر طرح و لایحه فقط برای یک مرتبه مجاز خواهد بود. هیأت رئیسه موظف است پس از گذشت مدت مسکوت ماندن، طرح یا لایحه را مجدداً در دستور کار مجلس قرار دهد.^۱

تبصره- چنانچه تقاضای مسکوت ماندن برای انجام اصلاحات طرح یا لایحه باشد پس از تصویب مسکوت ماندن به کمیسیون ذی‌ربط جهت انجام اصلاحات ارجاع می‌گردد. نحوه رسیدگی به اصلاحات همچون رسیدگی در شور دوم طرح‌ها و لوایح خواهد بود.

ماده ۱۹۴- اخطار راجع به منافی بودن طرح‌ها و لوایح و سایر موضوعات مورد بحث در مجلس با قانون اساسی مقدم بر اظهارات دیگر است و مذاکرات در موضوع اصلی را متوقف می‌کند. این اخطار باید قبل از رأی‌گیری و با استناد به اصل مربوطه حداکثر

۱- ماده (۱۹۳) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

ظرف سه دقیقه به عمل آید. در صورتی که رئیس مجلس اخطار را وارد بداند بدون بحث از مجلس نظرخواهی می‌نماید چنانچه مجلس اخطار را وارد دانست رئیس نسبت به پذیرش اصلاحات پیشنهادی یا حذف مورد اشکال یا ارجاع آن به کمیسیون گزارش‌دهنده جهت بررسی مجدد اقدام خواهد کرد.^۱

ماده ۱۹۵- در صورتی که نمایندگان نسبت به اجرای آیین‌نامه داخلی مجلس تخلفی را که مربوط به همان جلسه باشد مشاهده نمایند، حق دارند بلافاصله مورد تخلف را قبل از رأی‌گیری و با استناد به ماده مربوطه بدون خروج از موضوع حداکثر ظرف سه دقیقه تذکر دهند و اگر مربوط به آن جلسه نباشد بعد از نطق و یا پایان جلسه، قبل از اعلام ختم آن حداکثر ظرف سه دقیقه تذکر دهند چنانچه رئیس تذکر را وارد بداند موظف است به آن ترتیب اثر دهد.^۲

ماده ۱۹۶- اخطار و تذکر پس از رأی‌گیری در مجلس درباره موضوع رأی‌گیری شده پذیرفته نمی‌شود و مصوبات مجلس قابل تغییر یا اصلاح یا ارجاع به کمیسیون نیست و باید مراحل تعیین شده در این آیین‌نامه اجراء شود.^۳

مبحث دهم - ارجاع مصوبات مجلس به شورای نگهبان و مراحل رسیدگی به آنها

ماده ۱۹۷- کلیه مصوبات مجلس رسماً به شورای نگهبان فرستاده می‌شود. در صورتی که شورا ظرف ده روز پس از وصول یا پس از انقضای ده روز تمدید مذکور در اصل نود و پنجم (۹۵) قانون اساسی، مخالفت خود را اعلام نکرد، طبق اصل نود و چهارم (۹۴) قانون اساسی، مصوبات از طرف مجلس جهت امضاء و ابلاغ به ریاست جمهوری ارسال می‌شود.

۱- ماده (۱۹۴) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۱۹۵) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- ماده (۱۹۶) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره- روز وصول مصوبه و روز اعلام نظر شورای نگهبان به مجلس جزء مهلت‌های مقرر محسوب نمی‌گردد.

ماده ۱۹۸- مصوبات مجلس تا زمان اعلام نظر نهائی شورای نگهبان از دستور خارج نمی‌شود. شورای نگهبان، در صورت رد مصوبات مجلس، موظف است علت رد را صریحاً به مجلس گزارش نماید تا بلافاصله تکثیر و توزیع شود.

ماده ۱۹۹- مصوبات عادی و یک فوریتی مجلس که از طرف شورای نگهبان رد شده به کمیسیون مربوطه ارسال می‌شود و با اعلام وقت قبلی با حضور نماینده شورای نگهبان، موارد اعتراض برای اصلاح مورد بحث قرار می‌گیرد. در صورت عدم حضور نماینده شورای نگهبان در موعد اعلام شده، کمیسیون با ملحوظ نمودن نظر شورای نگهبان کار خود را انجام می‌دهد.

نمایندگان که پیشنهاد اصلاحی داده‌اند، در این مرحله می‌توانند در کمیسیون شرکت نمایند. نظر کمیسیون همراه پیشنهادهاى نمایندگان در مجلس مطرح می‌شود و طبق معمول شور دوم مورد بحث و رأی قرار می‌گیرد.

چنانچه در مورد ماده‌ای، کمیسیون نیز همراه پیشنهادهاى دیگر پیشنهاد داده باشد، اول پیشنهاد کمیسیون به رأی گذاشته می‌شود و در صورت عدم تصویب، پیشنهادهاى دیگر مطرح می‌شود.

در صورت عدم تصویب پیشنهاد کمیسیون و یا پیشنهادهاى قبلی نمایندگان در مجلس، پیشنهادهاى جدید پذیرفته می‌شود و درباره آنها بحث و رأی‌گیری به عمل می‌آید.^۱

تبصره ۱- پس از ایراد شورای نگهبان، دولت حق پیشنهاد اصلاح لایحه را ندارد مگر در موارد ایراد شورای نگهبان.

تبصره ۲- شورای نگهبان نمی‌تواند پس از گذشت مهلت‌های مقرر و رفع ایراد در نوبت اول، مجدداً مغایرت موارد دیگری را که مربوط به اصلاحیه نمی‌باشد بعد از گذشت مدت قانونی به مجلس اعلام نماید مگر در رابطه با انطباق با موازین شرعی.

۱- ماده (۱۹۹) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

تبصره ۳- اگر با اصلاح ماده مورد ایراد شورای نگهبان، ماده به کلی خاصیتش را از دست بدهد، می‌توان آن را حذف کرد.

ماده ۲۰۰- پس از بررسی گزارش کمیسیون که در آن نظر شورای نگهبان ملحوظ شده است و رأی‌گیری نسبت به آن، مصوبه مجدداً به شورای نگهبان ارسال می‌شود. اگر این مصوبه هنوز وافی به نظرات شورای نگهبان نباشد، مجدداً در مجلس مطرح می‌گردد، در صورتی که مجلس با در نظر گرفتن حفظ مصلحت نظام همچنان بر رأی خود باقی باشد رئیس مجلس مصوبه مذکور را به مجمع تشخیص مصلحت نظام ارسال می‌دارد. مجمع موظف است تنها در موارد اختلاف و دیگر موارد مربوط به آن اظهار نظر قطعی نموده و گزارش آن را جهت طی مراحل بعدی به رئیس مجلس اعلام نماید.

مبحث یازدهم- تقاضای همه‌پرسی

ماده ۲۰۱- برای بررسی تقاضای همه‌پرسی موضوع اصل پنجاه و نهم (۵۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران کمیسیون ویژه‌ای مرکب از پانزده نفر از نمایندگان با رأی مستقیم مجلس شورای اسلامی تشکیل می‌شود تا مطابق مقررات حاکم بر تشکیل و نحوه اداره کمیسیون‌های دیگر موضوع را بررسی و گزارش خود را به مجلس شورای اسلامی تقدیم نماید.

تبصره ۱- رسیدگی به درخواست همه‌پرسی یک شوری است. در صورت تقاضای فوریت برای آن مطابق مواد مربوطه مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

تبصره ۲- مدت زمان صحبت مخالفین و موافقین در صحن علنی مجلس حداکثر چهار ساعت و برای هر نفر حداکثر پانزده دقیقه خواهد بود.

نحوه ثبت نام و نطق مخالفین و موافقین مطابق ماده (۱۱۱) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی خواهد بود. نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون ویژه هر کدام می‌توانند تا یک ساعت توضیحات خود را ارائه دهند.

تبصره ۳- پس از پایان مذاکرات، رأی‌گیری علنی و با ورقه به‌عمل خواهد آمد. نحوه رأی‌گیری به ترتیب زیر خواهد بود:

الف- اصل مصوبه کمیسیون ویژه

ب- پیشنهاد جایگزین اصل درخواست اولیه

ج- پیشنهاد جایگزین کمیسیون‌های فرعی به ترتیب وصول

د- پیشنهاد جایگزین نمایندگان به ترتیب وصول

تبصره ۴- در مرحله طرح هریک از پیشنهادات علاوه بر پیشنهاد دهنده یک موافق و یک مخالف و نماینده دولت و سخنگوی کمیسیون هریک حداکثر به مدت ده دقیقه می‌توانند صحبت کنند.

تبصره ۵- مناط تصویب درخواست همه‌پرسی موضوع اصل پنجاه و نهم (۵۹) قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، رأی مثبت حداقل دوسوم مجموع نمایندگان خواهد بود.^۱

فصل دوم - نحوه بررسی و رأی اعتماد به هیأت وزیران

ماده ۲۰۲- رئیس‌جمهور موظف است حداکثر ظرف مدت دو هفته پس از انجام مراسم تحلیف یا سقوط دولت یا تغییر نیمی از وزراء از ابتدای شروع به‌کار دولت، ضمن تقدیم برنامه کلی، اسامی وزرای پیشنهادی وزارتخانه‌ها را که دارای تجربه و تخصص مرتبط هستند به همراه شرح حال، برنامه‌ها، سوابق و سمتهای علمی و اجرایی و سایر امتیازات قابل استناد، به مجلس تسلیم کند. رئیس مجلس مکلف است نامه معرفی هیأت وزیران و ضمائم آن را در اولین جلسه علنی اعلام وصول و قرائت کند، سپس معرفی‌نامه و مستندات را برای بررسی به کمیسیون یا کمیسیون‌های تخصصی مرتبط ارجاع دهد.

کمیسیون یا کمیسیون‌های مرتبط موظفند پس از بررسی صلاحیت، انطباق مدارک، سوابق و برنامه‌های وزیر پیشنهادی و تطبیق آنها با اسناد بالادستی ظرف مدت یک هفته گزارش خود را به هیأت‌رئیس ارائه کنند تا برای اطلاع نمایندگان چاپ و توزیع شود. گزارش مذکور قبل از صحبت مخالفان و موافقان توسط سخنگو قرائت می‌شود.

۱- ماده (۲۰۱) و تبصره‌های آن الحاقی ۱۳۸۲/۳/۲۵

تبصره- فرصت سخنگو برای ارائه گزارش در مورد هر وزیر ده دقیقه است. در صورتی که بررسی برنامه وزیر پیشنهادی به بیش از یک کمیسیون تخصصی ارجاع شده باشد، سخنگوی هر کمیسیون حداکثر به مدت پنج دقیقه گزارش خود را ارائه می‌کند.^۱

ماده ۲۰۳- یک هفته پس از معرفی دولت، برای بحث و بررسی خط‌مشی و اصول کلی برنامه دولت و أخذ رأی اعتماد برای هیأت وزیران جلسات مجلس به‌طور متوالی تشکیل می‌گردد. با پیشنهاد رئیس و تصویب مجلس، جلسات به صورت صبح و بعدازظهر برگزار خواهد شد. مجلس در این جلسات نطق^۲ نخواهد داشت.

ماده ۲۰۴- قبل از تشکیل اولین جلسه بررسی برنامه‌های دولت و أخذ رأی اعتماد هیأت وزیران، نمایندگان مخالف و موافق برنامه، خط‌مشی و اصول کلی و ترکیب هیأت وزیران و نیز نمایندگان مخالف و موافق هریک از وزیران به تفکیک برنامه و هر وزیر در برگیه‌های جداگانه یا دستگاه الکترونیک ثبت نام می‌نمایند.

هریک از نمایندگان حق دارند تمام یا قسمتی از وقت خود را در اختیار نماینده دیگر قرار دهد. در شروع بحث در مورد هیأت وزیران، رئیس‌جمهور برنامه دولت را تشریح و ضمن معرفی وزیران از ترکیب هیأت وزیران دفاع خواهد نمود. پس از آن مجلس، بررسی برنامه دولت و ترکیب هیأت وزیران را با اظهارات پنج نفر از نمایندگان مخالف و پنج نفر از نمایندگان موافق با حفظ ترتیب یک نفر مخالف و یک نفر موافق و هر کدام برای مدت پانزده دقیقه انجام خواهد داد.

رئیس‌جمهور یا کسانی که او تعیین خواهد نمود به سؤالات و اظهارات مخالفان پاسخ می‌دهند. مجموع مدت نطق اولیه رئیس‌جمهور و دفاعیات اخیر دوونیم ساعت خواهد بود. در پی اظهارات و دفاعیات رئیس‌جمهور، مجلس شور در مورد برنامه‌ها و صلاحیت هریک از وزیران را به صورت جداگانه آغاز خواهد نمود. در مورد هر وزیر دو نفر از نمایندگان مخالف و دو نفر از نمایندگان

۱- ماده (۲۰۲) و تبصره آن الحاقی ۱۳۹۸/۱۰/۲

۲- اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

موافق با حفظ ترتیب یک نفر مخالف و موافق هرکدام برای مدت پانزده دقیقه فرصت خواهند داشت. پس از آن وزیر و در صورت صلاحدید رئیس جمهور به مدت سی دقیقه برای دفاع از برنامه و صلاحیت وزیر مطروحه وقت خواهند داشت. بحث و بررسی برای تک تک وزیران به ترتیب حروف الفبای وزارتخانه به همین شیوه انجام می‌گیرد، رئیس جمهور می‌تواند با استفاده از وقت وزیران در پایان و به‌طور یکجا از آنان دفاع نماید. پس از آن رأی‌گیری به‌عمل می‌آید و شمارش و اعلام نتیجه آراء پس از رأی‌گیری برای همه وزرا صورت خواهد گرفت. سؤالات کتبی نمایندگان در طول مدتی که برنامه دولت مطرح است از طریق رئیس مجلس به رئیس جمهور یا وزیر مربوط داده خواهد شد.^۱

تبصره ۱- در موارد معرفی یک یا چند وزیر (کمتر از نصف مجموع وزرا) پس از نطق اولیه رئیس جمهور به مدت یک ساعت بدون بحث در کلیات برنامه‌ها و ترکیب هیأت‌وزیران تنها در مورد برنامه‌ها و صلاحیت وزیران پیشنهادی به‌ترتیب فوق‌الذکر اقدام خواهد شد.

تبصره ۲- چنانچه مجلس به یک یا چند وزیر رأی اعتماد نداد و یا وزارتخانه‌ای به هردلیل وزیر نداشته باشد رئیس جمهور موظف است با رعایت اصل یکصد و سی و پنجم (۱۳۵) قانون اساسی حداکثر قبل از سه ماه فرد یا افراد دیگری را برای اخذ رأی به مجلس معرفی نماید.^۲

ماده ۲۰۵- در مورد اصول هشتاد و هفتم (۸۷) و یکصد و سی و ششم (۱۳۶) قانون اساسی، کیفیت رأی اعتماد به وزیر یا هیأت وزیران و همه مسائل مربوط به آن طبق این آیین‌نامه خواهد بود. تشخیص مسائل مهم و مورد اختلاف مذکور در اصل هشتاد و هفتم (۸۷) که دولت می‌تواند در زمینه آنها از مجلس رأی اعتماد بگیرد، با هیأت وزیران است.

۱- ماده (۲۰۴) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- تبصره (۲) ماده (۲۰۴) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

فصل سوم - نظارت

مبحث اول - نحوه بررسی اصول هشتاد و هشتم (۸۸) و هفتاد و

ششم (۷۶) قانون اساسی

اول - تذکر و سؤال

الف - تذکر

ماده ۲۰۶- در کلیه مواردی که نماینده یا نمایندگان مطابق اصل هشتاد و هشتم (۸۸) قانون اساسی، از رئیس‌جمهور یا وزیر درباره یکی از وظایف آنان حق سؤال دارند، می‌توانند درخصوص موضوع مورد نظر به رئیس‌جمهور و وزیر مسئول کتباً تذکر دهند. هیأت رئیسه خلاصه تذکر را در جلسه علنی مجلس قرائت و متن کامل تذکر را به رئیس‌جمهور یا وزیر مربوط ابلاغ می‌نماید.^۱ تبصره- قبل از پایان هر جلسه علنی حداکثر پنج نفر از نمایندگان می‌توانند هر کدام به مدت دو دقیقه تذکر شفاهی دهند و در صورتی که متقاضیان بیش از پنج نفر باشند به قید قرعه تعیین می‌شوند. نمایندگان نمی‌توانند در مدت یک ماه بیش از یک بار تذکر شفاهی دو دقیقه‌ای فوق را بدهند و حق واگذاری به نماینده دیگر را ندارند و همچنین پس از اتمام تذکر دو دقیقه‌ای، به تناسب وقت باقیمانده از جلسه علنی در صورت درخواست هر یک از نمایندگان دیگر برای بیان تذکر موارد ضروری، رئیس جلسه می‌تواند حداکثر به هشت نماینده فرصت تذکر شفاهی یک دقیقه‌ای اختصاص دهد.^۲

ب - سؤال

ماده ۲۰۷- نحوه رسیدگی به سؤال نماینده از وزیر به شرح ذیل خواهد بود:

۱- هر نماینده می‌تواند راجع به مسائل داخلی و خارجی کشور از وزیر مسئول درباره وظایف او سؤال نماید. سؤال باید کتبی و صریح

۱- ماده (۲۰۶) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- تبصره ماده (۲۰۶) اصلاحی ۱۴۰۰/۱۲/۴

بوده و در فرم مخصوص که هیأت رئیسه تهیه می‌نماید توسط نماینده تنظیم و به هیأت رئیسه تسلیم شود.

هیأت رئیسه موظف است سؤال را فوری به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط ارسال نماید.

۲- کمیسیون موظف است حداکثر ظرف پانزده روز پس از وصول سؤال، جلسه‌ای با حضور وزیر و سؤال‌کننده تشکیل دهد و با استماع نظرات سؤال‌کننده و وزیر و بررسی‌های لازم، به موضوع رسیدگی کند.^۱

۳- چنانچه سؤال‌کننده، توضیحات وزیر را قانع‌کننده نداند، کمیسیون با تعیین قلمرو «ملی» یا «منطقه‌ای» سؤال، بلافاصله نسبت به ارجاع سؤال ملی به هیأت رئیسه جهت اعلام وصول در اولین جلسه علنی اقدام می‌نماید.

۴- در رابطه با سؤال منطقه‌ای، کمیسیون موظف است حداکثر ظرف مدت ده روز نسبت به ارائه راه‌حل و ارسال گزارش به هیأت رئیسه مجلس و رئیس‌جمهور (توسط رئیس مجلس) اقدام نماید.

هیأت رئیسه مساعی لازم نسبت به حل موضوع سؤال منطقه‌ای را به عمل می‌آورد.

چنانچه پس از پانزده روز از ارجاع نامه کمیسیون، نماینده سؤال‌کننده همچنان موضوع را حل و فصل نشده بداند، از هیأت رئیسه درخواست طرح سؤال منطقه‌ای در جلسه علنی را می‌نماید.

هیأت رئیسه موظف است در اولین جلسه علنی، سؤال منطقه‌ای را اعلام وصول و فوری به وزیر ابلاغ و به کمیسیون ذی‌ربط ارسال نماید. کمیسیون موظف است ظرف یک هفته گزارش نهائی را به هیأت رئیسه ارائه نماید.

۵- طبق اصل هشتاد و هشتم (۸۸) قانون اساسی، وزیر مورد سؤال مکلف است حداکثر ظرف مدت ده روز از تاریخ ابلاغ سؤال در مجلس حضور یافته و به سؤال پاسخ دهد مگر آنکه وزیر به صورت

۱- بند (۲) ماده (۲۰۷) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

رسمی و با عذر موجه تقاضای تأخیر حداکثر برای مدت ده روز داشته باشد.^۱

تبصره ۱- چنانچه نماینده یا نمایندگان سؤال کننده چهل و هشت ساعت قبل از زمان حضور وزیر درخواست تعویق بررسی سؤال خود را مکتوب به کمیسیون ذی ربط ارائه کنند، کمیسیون می تواند بررسی سؤال را فقط برای یکبار حداکثر به مدت یک ماه به تعویق بیندازد.^۲

تبصره ۲- هیأت رئیسه مکلف است هرگاه تعداد سؤالات قابل طرح در صحن علنی ایجاب نماید یک جلسه علنی در هفته را به پاسخگویی به سؤالات اختصاص دهد.

تبصره ۳- هیأت رئیسه می تواند کلیه سؤالات یک نماینده از یک وزیر را که آماده طرح در جلسه علنی باشد در یک جلسه در دستور قرار دهد. در این صورت حداکثر زمان اختصاص داده شده نباید از یک ساعت بیشتر شود که به همان ترتیب و تناسب طرح سؤال از وزیر در جلسه علنی، به نماینده و وزیر تخصیص می یابد.^۳

تبصره ۴- جهت رعایت حق نمایندگان برای ایفای وظایف نظارتی، هیأت رئیسه موظف است ترتیبی اتخاذ نماید تا سؤالات نمایندگان که در مجلس طرح نشده یا تعداد کمتری از سؤالات آنان در دستور قرار گرفته است، با اولویت بررسی و در دستور کار قرار گیرد.^۴

ماده ۲۰۸- در جلسه علنی ابتداء گزارش کمیسیون متضمن طرح سؤال و بررسی های انجام شده توسط سخنگوی کمیسیون به مدت حداکثر پنج دقیقه مطرح می شود سپس وزیر و نماینده سؤال کننده به ترتیب و هر کدام حداکثر به مدت پانزده دقیقه توضیحات خود را ارائه می دهند و در صورت قانع نشدن نماینده، رئیس جلسه نظر مجلس را در این مورد أخذ می کند.

۱- بند (۵) ماده (۲۰۷) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶

۲- تبصره (۱) ماده (۲۰۷) اصلاحی ۱۳۹۸/۱۰/۲

۳- تبصره های (۱، ۲ و ۳) ماده (۲۰۷) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۴- تبصره (۴) ماده (۲۰۷) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

در صورتی که اکثر نمایندگان حاضر از پاسخ وزیر قانع نشوند، به منزله وارد بودن سؤال است و رئیس مجلس موظف است موضوع را به رئیس‌جمهور جهت رسیدگی ارجاع دهد.^۱

تبصره ۱- عدم حضور وزیر در مجلس و کمیسیون به منزله وارد بودن سؤال می‌باشد.

تبصره ۲- سؤال کننده یا وزیر می‌توانند از وقت خود در جلسه علنی طی دونوبت استفاده نمایند.

تبصره ۳- گزارش کمیسیون حداقل بیست و چهار ساعت قبل از طرح سؤال در مجلس باید چاپ و بین نمایندگان توزیع شود.

تبصره ۴- در صورتی که سؤال توسط چند نماینده تنظیم گردد، نماینده منتخب سؤال‌کنندگان جهت توضیح سؤال در کمیسیون و صحن علنی باید در فرم مربوط به سؤال مشخص گردد در صورت عدم توافق سؤال‌کنندگان، نماینده آنها توسط یکی از اعضای هیأت رئیسه به قید قرعه انتخاب خواهد شد.

تبصره ۵- سؤال می‌تواند شامل اجزای متعدد باشد.

تبصره ۶- با تغییر وزیر، سؤالاتی که به تشخیص کمیسیون تخصصی مربوط به عملکرد فردی وزیر است از دستور کار خارج می‌شود و گزارش آن به هیأت رئیسه ارائه می‌گردد.^۲

ماده ۲۰۹- چنانچه در هر دوره مجلس، سه بار با رأی اکثریت نمایندگان حاضر، سؤالات نمایندگان از هر وزیر وارد تشخیص داده شود طرح استیضاح وزیر در صورت رعایت مفاد اصل هشتاد و نهم (۸۹) قانون اساسی با تأکید بر موضوع سؤالات مطرح شده بدون ارجاع به کمیسیون در اولین جلسه علنی اعلام وصول می‌شود.^۳

ماده ۲۱۰- براساس اصل هشتاد و هشتم (۸۸) قانون اساسی، در صورتی که حداقل یک چهارم کل نمایندگان بخواهند درباره یک یا چند وظیفه رئیس‌جمهور سؤال کنند، باید سؤال یا سؤالات خود را به‌طور صریح و روشن و مختصر همگی امضاء و به رئیس مجلس

۱- ماده (۲۰۸) اصلاحی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- تبصره (۶) ماده (۲۰۸) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- ماده (۲۰۹) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و ۱۳۹۸/۱۰/۲

تسلیم نمایند. رئیس مجلس موضوع را در اسرع وقت به کمیسیون‌های تخصصی مربوط، ارجاع می‌نماید. هر کمیسیون موظف است حداکثر ظرف یک هفته با حضور نماینده معرفی شده رئیس جمهور به آن کمیسیون و نماینده منتخب سؤال‌کنندگان تشکیل جلسه دهد. در این جلسه نماینده رئیس جمهور پاسخ مقتضی را از طرف رئیس جمهور ارائه خواهد نمود تا به نمایندگان سؤال‌کننده گزارش شود.

پس از یک هفته از طرح سؤال در کمیسیون یا کمیسیون‌ها چنانچه هنوز حداقل یک چهارم کل نمایندگان مجلس از سؤال خود منصرف نشده باشند رئیس مجلس موظف است در اولین جلسه سؤال یا سؤالات آنان را قرائت و فوراً برای رئیس جمهور ارسال کند. این سؤال یا سؤالات ظرف چهل و هشت ساعت تکثیر و در دسترس نمایندگان قرار می‌گیرد.

تبصره ۱- تعداد سؤالات نباید از پنج سؤال بیشتر باشد.

تبصره ۲- پس از ارسال سؤال یا سؤالات برای رئیس جمهور، کاهش امضاءها سبب خروج سؤال یا سؤالات از دستور نمی‌گردد.^۱

ماده ۲۱۱- رئیس جمهور موظف است ظرف یک‌ماه از تاریخ دریافت سؤال یا سؤالات، در جلسه علنی مجلس حضور یابد و به سؤال یا سؤالات مطروحه نمایندگان پاسخ گوید مگر با عذر موجه با تشخیص مجلس شورای اسلامی. مدت طرح سؤال یا سؤالات از طرف نمایندگان منتخب سؤال‌کنندگان حداکثر سی دقیقه و مدت پاسخ رئیس جمهور حداکثر یک ساعت است که طرفین می‌توانند وقت خود را به دو بخش تقسیم نمایند. در این صورت همه سؤالات و پاسخ‌ها در بخش اول وقت هریک از دو طرف بیان می‌شود و در بخش دوم ابهامات سؤال‌کنندگان و پاسخ‌های رئیس جمهور مطرح می‌گردد.

تبصره- پس از این مرحله، درباره پاسخ رئیس جمهور به هریک از سؤالات از نظر قانع‌کننده بودن به‌صورت جداگانه رأی‌گیری می‌شود.

۱- ماده (۲۱۰) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۱۹

چنانچه اکثریت نمایندگان حاضر در جلسه از پاسخ رئیس جمهور به سؤالی قانع نشده باشند و موضوع مورد سؤال، نقض قانون و یا استنکاف از قانون محسوب شود، آن سؤال به قوه قضائیه ارسال می شود.^۱

دوم- تحقیق و تفحص

ماده ۲۱۲- هرگاه نماینده‌ای، تحقیق و تفحص در هریک از امور کشور را لازم بداند تقاضای خود را به صورت کتبی به هیأت رئیسه مجلس تسلیم نموده و هیأت رئیسه ظرف چهل و هشت ساعت آن را به کمیسیون تخصصی ذی ربط جهت رسیدگی ارجاع می نماید. کمیسیون موظف است حداکثر ظرف دو هفته از تاریخ وصول، اطلاعاتی را که در این زمینه کسب نموده در اختیار متقاضی یا متقاضیان قرار دهد.

در صورتی که متقاضی یا متقاضیان، اطلاعات کمیسیون را کافی تشخیص ندهند، کمیسیون موظف است ظرف یک هفته از متقاضی یا متقاضیان و بالاترین مقام دستگاه اجرائی ذی ربط دعوت به عمل آورد و دلایل ضرورت تحقیق و تفحص و نظرات مقام فوق الذکر را استماع نماید و تا مدت ده روز گزارش خود را مبنی بر تصویب یا رد تقاضای تحقیق و تفحص به هیأت رئیسه مجلس ارائه دهد.

این گزارش خارج از نوبت در دستور هفته بعد مجلس قرار می گیرد و پس از توضیح سخنگوی کمیسیون و صحبت نماینده متقاضی تحقیق و تفحص هر کدام حداکثر به مدت ده دقیقه، گزارش کمیسیون بدون بحث به رأی گذاشته خواهد شد.

در صورت تصویب انجام تحقیق و تفحص، موضوع به همان کمیسیون تخصصی ذی ربط جهت رسیدگی ارجاع می گردد.

کمیسیون موظف است در مدت بیست روز اعضای هیأت تحقیق و تفحص را که حداقل یازده و حداکثر پانزده نفر خواهند بود از بین نمایندگان تعیین و به رئیس مجلس جهت صدور ابلاغ معرفی نماید. چنانچه متقاضیان تحقیق و تفحص کمتر از پنج نفر باشند کلیه

۱- ماده (۲۱۱) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۱۹

آنان عضو هیأت خواهند بود، در غیر این صورت حداقل پنج نفر از اعضای هیأت از میان متقاضیان تحقیق و تفحص انتخاب خواهند شد.

اعضای هیأت از میان خود یک رئیس، دو نایب رئیس و یک دبیر انتخاب می کنند.

هیأت حداکثر در مدت یک ماه پس از پایان مهلت تحقیق و تفحص، گزارش خود را به کمیسیون تسلیم می نماید. کمیسیون موظف است ظرف یک ماه گزارش هیأت را در جلسه مشترک اعضای کمیسیون و هیأت مطرح و گزارش نهائی را جهت قرائت در مجلس برای مدت نیم ساعت تنظیم و پس از تصویب به هیأت رئیسه ارسال نماید. قبل از رأی گیری در رابطه با گزارش نهائی، وزیر یا مقام مسئول از عملکرد خود دفاع خواهد نمود.

هیأت رئیسه موظف است گزارش کمیسیون را در دستور هفته بعد کاری مجلس قرار دهد تا توسط سخنگوی کمیسیون قرائت گردد.

تبصره ۱- موضوع تحقیق و تفحص با تشخیص هیأت رئیسه باید صریح و قابل رسیدگی باشد.

تبصره ۲- هیأت تحقیق و تفحص می تواند از کارشناسان مورد وثوق با تأیید هیأت رئیسه مجلس استفاده نماید. هیأت رئیسه موظف است تنخواه مورد درخواست هیأت را در اختیار رئیس هیأت قرار دهد تا براساس تصمیمات هیأت هزینه و با تأیید هیأت رئیسه به هزینه قطعی منظور شود.

تبصره ۳- چنانچه وزیر یا بالاترین مقام دستگاه مورد تحقیق و تفحص تغییر کرده باشد و تحقیق و تفحص مربوط به عملکرد دوران مسئولیت آنان باشد باید امکان دسترسی آنها به اسناد و مدارک جهت پاسخگویی فراهم گردد.

تبصره ۴- کلیه مکاتبات هیأت با امضای رئیس هیأت و در غیاب او نایب رئیس معتبر خواهد بود.

تبصره ۵- کمیسیون موظف است همزمان با ارائه گزارش نهائی به هیأت رئیسه، کلیه اسناد، مدارک و پرونده های تحقیق و تفحص و یک نسخه از گزارش نهائی را به کمیسیون اصل نودم (۹۰)

قانون اساسی جهت اقدام قانونی و نیز حفظ و بایگانی اسناد ارسال نماید.

تبصره ۶- ارائه و انتشار هرگونه اطلاعات مربوط به تحقیق و تفحص به هر شکل و عنوان از طرف اشخاص حقیقی و حقوقی و اعضای هیأت تحقیق و تفحص تا زمان چاپ گزارش جهت قرائت در صحن علنی ممنوع می‌باشد.

تبصره ۷- تحقیق و تفحص مجلس شامل شورای نگهبان، مجلس خبرگان رهبری، مجمع تشخیص مصلحت نظام و پرونده‌های جریانی مراجع قضائی و امور ماهیتی قضائی نمی‌شود و در مورد دستگاه‌هایی که زیر نظر مقام معظم رهبری هستند با اذن معظم‌له امکان تحقیق و تفحص توسط مجلس وجود دارد.^۱

تبصره ۸- مهلت انجام تحقیق و تفحص شش‌ماه از تاریخ صدور ابلاغ اعضای هیأت توسط رئیس مجلس می‌باشد. در صورت ضرورت با درخواست هیأت و تصویب هیأت رئیسه مجلس تا شش ماه دیگر قابل تمدید می‌باشد.^۲

ماده ۲۱۳- در صورتی که جلسه مشترک هیأت تحقیق و تفحص و کمیسیون تخصصی تخلفات موضوع تحقیق را مهم و مسئول دستگاه یا سازمان را مقصر تشخیص دهد، طرح استیضاح وزیر مربوطه در صورت رعایت مفاد اصل هشتماد و نهم (۸۹) قانون اساسی در دستور کار مجلس قرار خواهد گرفت.

هیأت رئیسه موظف است در اولین جلسه علنی موضوع استیضاح را اعلام وصول و حداکثر تا مدت ده روز در دستور جلسه علنی قرار دهد در این صورت سخنگوی کمیسیون حداکثر به مدت نیم ساعت گزارش می‌دهد و سپس طبق مواد مربوط به استیضاح عمل خواهد شد.^۳

۱- ماده (۲۱۲) و تبصره‌های (۱) الی (۷) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و

۱۳۸۰/۵/۲۰ مجمع تشخیص مصلحت نظام

۲- تبصره (۸) ماده (۲۱۲) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- ماده (۲۱۳) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

ماده ۲۱۴- در صورتی که در گزارش کمیسیون، تخلف احراز و درخواست تعقیب شود، متخلف توسط هیأت رئیسه مجلس حسب مورد به قوه قضائیه یا مرجع رسیدگی به تخلفات اداری معرفی می‌شود تا خارج از نوبت تقاضای کمیسیون را مورد رسیدگی قرار داده و نتیجه آن را به کمیسیون اعلام نماید.^۱

تبصره- در صورت ارجاع گزارش به قوه قضائیه، کمیسیون موظف است خلاصه گزارش را که در آن موضوع تخلف، نوع جرم، دلایل توجه اتهام به متهم و مستندات قانونی مشخص شده است، تهیه نماید. این گزارش در یکی از شعب دادگاه رسیدگی به امور کیفری تهران طبق مقررات به صورت خارج از نوبت مورد رسیدگی قرار می‌گیرد و حداکثر ظرف سه ماه رأی مقتضی صادر می‌شود.^۲

ماده ۲۱۵- مسئولان دستگاه مورد تحقیق و تفحص و کلیه دستگاه‌های اجرائی، قضائی و نهادهای انقلاب اسلامی موظف به فراهم نمودن امکانات و تسهیلات مورد نیاز هیأت و در اختیار گذاردن اطلاعات و مدارک درخواستی هیأت می‌باشند و در صورت عدم همکاری، مسئولان دستگاه ذی‌ربط متخلف و مجرم محسوب می‌گردند و با شکایت هیأت تحقیق و تفحص، مورد تعقیب قضائی قرار خواهند گرفت.

مبحث دوم - نمایندگان ناظر در مجامع، هیأت‌ها و شوراهای

ماده ۲۱۶- نحوه انتخاب نمایندگان ناظر برای عضویت و شرکت در جلسات مجامع، هیأت‌ها و شوراهای مذکور در قوانین و چگونگی اجرای وظایف نظارتی آنها به شرح زیر است:

۱- برای انتخاب ناظران کمیسیون‌های تخصصی و یا مجلس شورای اسلامی، کمیسیون ذی‌ربط موظف است حداقل به تعداد دوبرابر مورد نیاز از نمایندگان داوطلب واجد شرایط را به مجلس معرفی نماید تا مجلس نسبت به انتخاب تعداد مورد نیاز اقدام کند.

۱- ماده (۲۱۴) اصلاحی ۱۳۸۷/۹/۲۶ و ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- تبصره ماده (۲۱۴) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- نمایندگان هر استان، نماینده منتخب خود را از بین نمایندگان همان استان برای شرکت در مجامع و شوراها^۱ استانی تعیین و به کمیسیون ذی ربط اعلام می نماید تا به مجلس شورای اسلامی برای انتخاب معرفی شود.

۳- مدت عضویت نمایندگان ناظر تابع قانون ذی ربط است و در صورت عدم تعیین زمان در قانون، دو سال^۱ می باشد.

۴- دستگاه های ذی ربط مکلفند دعوتنامه و دستور جلسه را به همراه گزارش توجیهی حداقل یک هفته قبل از تشکیل جلسه به نماینده ناظر و همچنین معاونت نظارت مجلس ارسال نمایند.

۵- معاونت نظارت موظف است حداقل بیست و چهار ساعت قبل از تشکیل جلسه، گزارش توجیهی خود را درباره دستور جلسه به نماینده ناظر ارائه نماید.

۶- نماینده ناظر، عضو و تابع ضوابط مجمع یا هیأت یا شورا و از نظر حق رأی تابع قانون ذی ربط است.

۷- نماینده ناظر موظف است در کلیه جلسات ذی ربط شرکت نماید و حداکثر ظرف یک هفته پس از تشکیل جلسه، گزارش کتبی خود درباره موضوعات مطروحه در جلسه و تصمیمات متخذه و نیز رعایت آیین نامه داخلی آن جلسه و همچنین دیگر نقطه نظرات خود را به کمیسیون ذی ربط و معاونت نظارت ارائه نماید. رؤسای کمیسیون ها مکلفند گزارش ناظر را بررسی و ارزیابی نظارتی خود را ظرف یک هفته برای پیگیری به معاونت نظارت اعلام نمایند.

۸- معاونت نظارت موظف است گزارش نماینده ناظر و کمیسیون را بررسی و نظرات خود را حسب مورد به رئیس مجلس، دستگاه مربوط، دیوان محاسبات، کمیسیون ذی ربط و نماینده ناظر اعلام نماید.

۹- معاونت نظارت موظف است عدم شرکت نماینده ناظر در جلسات را به رئیس مجلس اعلام کند.

۱- طبق ماده (۵) قانون عضویت و لغو عضویت نمایندگان مجلس شورای اسلامی در برخی از شوراها^۱ عالی، شوراها، مجامع و سایر هیأتها مصوب ۱۳۹۳/۰۶/۱۵ مدت مقرر در این بند از یک سال به دو سال تغییر کرده است.

۱۰- حضور نماینده ناظر در جلسات موضوع این ماده مأموریت اداری محسوب می‌گردد. نماینده ناظر به تشخیص رئیس کمیسیون ذی‌ربط با غیبت غیرموجه در سه جلسه متوالی یا پنج جلسه غیرمتوالی مستعفی شناخته می‌شود. کمیسیون مکلف است نسبت به انتخاب فرد جدید طبق این آیین‌نامه اقدام نماید.^۱

۱۱- هر نماینده به‌عنوان ناظر به‌طور همزمان فقط می‌تواند حداکثر در دو مجمع، هیأت یا شورای غیراستانی عضویت داشته باشد.^۲

ماده ۲۱۷- معاونت نظارت مجلس موظف است حداکثر تا پایان اردیبهشت ماه هر سال گزارشی از اقدامات نظارتی مجلس شورای اسلامی در سال قبل را تهیه و به هیأت رئیسه ارسال کند تا در صورت صلاحدید در جلسه علنی قرائت شود.^۳

مبحث سوم- نحوه رسیدگی دیوان محاسبات به اجرای بودجه

سالانه کل کشور

ماده ۲۱۸- براساس اصول پنجاه و چهارم (۵۴) و پنجاه و پنجم (۵۵) قانون اساسی، نظارت مجلس شورای اسلامی بر اجرای بودجه سالانه کل کشور برعهده دیوان محاسبات کشور است که زیر نظر مجلس شورای اسلامی می‌باشد. سازمان و اداره امور آن به موجب قانون خاص می‌باشد.

ماده ۲۱۹- رئیس دیوان محاسبات کشور موظف به اجرای موارد زیر است:

۱- گزارش تفریغ بودجه سالانه کشور را حداکثر تا پایان دی ماه سال بعد تهیه و برای رسیدگی به مجلس شورای اسلامی تسلیم نماید.

۲- پیشنهاد بودجه سالانه دیوان محاسبات را تا پایان شهریور ماه هر سال و گزارش تفریغ بودجه سالانه دیوان را تا پایان شهریور ماه سال

۱- ماده (۲۱۶) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- بند (۱۱) ماده (۲۱۶) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

۳- ماده (۲۱۷) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

بعد تهیه و برای رسیدگی به کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات تسلیم نماید.

۳- در اجرای وظایف نظارتی مجلس شورای اسلامی پاسخ درخواست‌های رئیس مجلس، رؤسای کمیسیون‌ها، نمایندگان مجلس، هیأت‌های تحقیق و تفحص و معاونت نظارت را که به صورت مکتوب دریافت می‌نماید در چهارچوب قانون دیوان محاسبات کشور تهیه و به صورت رسمی تسلیم نماید.

تبصره ۱- رئیس دیوان هنگام تقدیم گزارش تفریغ بودجه سالانه کشور حداکثر به مدت یک ساعت درباره آن در جلسه علنی توضیح می‌دهد. هیأت رئیسه گزارش کامل تفریغ بودجه را به کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات به عنوان کمیسیون اصلی و بخش‌های مرتبط با کمیسیون‌های دیگر را به عنوان کمیسیون فرعی ارجاع می‌نماید تا حداکثر ظرف یک ماه گزارش خود را به کمیسیون اصلی تقدیم نمایند. کمیسیون اصلی موظف است حداکثر ظرف سه ماه از تاریخ تسلیم گزارش به مجلس با توجه به گزارش کمیسیون‌های فرعی و اخذ توضیحات از دستگاه‌های اجرایی، گزارش بررسی نهائی خود را تهیه و به هیأت رئیسه تسلیم نماید. این گزارش خارج از نوبت در دستور هفته بعد مجلس قرار می‌گیرد و قرائت می‌شود.

تبصره ۲- کمیسیون برنامه و بودجه و محاسبات موظف است کلیه گزارش‌های واصله از دیوان محاسبات را بررسی و نتیجه آن را به اطلاع نمایندگان برساند.

تبصره ۳- رئیس دیوان محاسبات موظف است چگونگی برخورد با متخلفین و پیگیری قانونی موارد تخلف را برای رئیس مجلس گزارش نماید.^۱

۱- ماده (۲۱۹) الحاقی ۱۳۹۱/۲/۳۰

مبحث چهارم - استیضاح

اول - استیضاح وزیران

ماده ۲۲۰ - نمایندگان مجلس می‌توانند، با در نظر گرفتن اصل هشتاد و نهم (۸۹) قانون اساسی، وزیر یا هیأت وزیران را استیضاح کنند. استیضاح وقتی قابل طرح در مجلس است که به امضای حداقل ده نفر از نمایندگان برسد.

ماده ۲۲۱ - در استیضاح باید موضوع به صورت صریح و با ذکر مورد یا موارد، معین شود و به صورت کتبی تنظیم و به هیأت رئیسه تسلیم گردد.

هیأت رئیسه موظف است بلافاصله طرح استیضاح را به کمیسیون تخصصی ذی‌ربط ارجاع نماید. کمیسیون مکلف است حداکثر ظرف یک هفته ضمن اطلاع‌رسانی به استیضاح‌کنندگان و دعوت کتبی وزیر مربوطه موارد استیضاح را بررسی نماید. پس از مدت مذکور در صورتی که حداقل ده نفر از امضاءکنندگان استیضاح از طرح آن منصرف نشوند استیضاح در اولین جلسه علنی طرح می‌شود و پس از طرح استیضاح در جلسه علنی کاهش امضای نمایندگان تأثیری در مطرح شدن استیضاح ندارد و وزیر موظف است ظرف ده روز در مجلس حاضر شود هیأت رئیسه در همان روز متن استیضاح را برای وزیر یا وزیران مورد استیضاح ارسال و همزمان چاپ و بین نمایندگان توزیع کند.^۱

تبصره ۱ - علاوه بر امضاءکنندگان استیضاح، سایر نمایندگان می‌توانند تا قبل از طرح استیضاح در جلسه علنی استیضاح را امضاء نمایند.

تبصره ۲ - هیأت رئیسه موظف است در روز برگزاری استیضاح، متن استیضاح و نام آخرین متقاضیان استیضاح را چاپ و توزیع نماید.^۲

۱- ماده (۲۲۱) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰، ۱۳۹۲/۳/۸ و ۱۳۹۷/۵/۲۸

۲- تبصره‌های (۱) و (۲) ماده (۲۲۱) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

ماده ۲۲۲- چنانچه استیضاح نمایندگان مرتبط به حوزه فعالیت نهادهای انقلابی باشد که از بودجه دولت استفاده می‌نمایند و قانوناً وابسته به قوه مجریه می‌باشند، آن استیضاح خطاب به رئیس‌جمهور یا وزیری که نهاد مورد بحث در حوزه مسئولیت او قرار گرفته است، خواهد بود.

ماده ۲۲۳- وزیر یا هیأت وزیران موظفند ظرف ده روز پس از طرح استیضاح در مجلس حاضر شوند و توضیحات لازم را بدهند، تعیین وقت استیضاح در مهلت مقرر با پیشنهاد وزیر یا هیأت وزیران و تصویب هیأت رئیسه مجلس در دستور هفتگی قرار می‌گیرد. حضور وزیر یا هیأت وزیران در این وقت مقرر الزامی است.

ماده ۲۲۴- در جلسه استیضاح، پس از بیانات استیضاح کنندگان، رئیس‌جمهور می‌تواند به دفاع از وزیر یا وزیران مورد استیضاح بپردازد، همچنین وزیر یا وزیران مورد استیضاح نیز می‌توانند به دفاع از خود بپردازند. حداکثر وقت دفاع از استیضاح برای رئیس‌جمهور یا چند وزیر پنج ساعت و برای یک وزیر سه ساعت خواهد بود.

تبصره ۱- وزیر یا وزیران مورد استیضاح می‌توانند حداکثر یک ساعت از وقت دفاع خود را در اختیار یک یا دو نفر از نمایندگان موافق قرار دهند.

تبصره ۲- بیانات استیضاح کنندگان و پاسخ آنها در یک یا چند جلسه باید به‌طور متوالی صورت گیرد.

تبصره ۳- استیضاح کنندگان مجاز نخواهند بود در ضمن ارائه دلایل و توضیحات خود، موضوعات دیگری را که به مورد استیضاح مربوط نیست مورد بحث قرار دهند.

ماده ۲۲۵- پس از پاسخ وزیر یا وزیران مورد استیضاح و یا پاسخ رئیس‌جمهور از طرف هیأت وزیران مورد استیضاح، حداکثر دو نفر از نمایندگان استیضاح کننده حق دارند توضیحات تکمیلی بدهند، به شرطی که صحبت هر کدام از ربع ساعت تجاوز ننماید. <https://ketabesjekhdam.ir>
رئیس‌جمهور می‌تواند حداکثر یک ساعت به دفاع از هیأت وزیران بپردازد و وزیر مورد استیضاح هم می‌تواند حداکثر نیم ساعت مجدداً از خود دفاع کند.

ماده ۲۲۶- پس از انجام استیضاح، رئیس جلسه عدم اعتماد وزیر یا وزیران را به رأی می‌گذارد.^۱

ماده ۲۲۷- در صورتی که وزیر یا هیأت وزیران مورد استیضاح در مجلس حاضر نشوند، استیضاح‌کنندگان مطالب خود را بیان می‌کنند و رئیس جلسه اعلام أخذ رأی عدم اعتماد می‌کند.^۲

ماده ۲۲۸- هنگامی که استیضاح در دستور مجلس است به‌هیچ‌وجه نمی‌توان دستور را تغییر داد مگر در موارد طرح‌ها و لوایح سه فوریتی.

دوم - استیضاح و عدم کفایت رئیس‌جمهور

ماده ۲۲۹- براساس اصل هشتاد و نهم (۸۹) قانون اساسی نمایندگان مجلس می‌توانند رئیس‌جمهور را در مقام اجرای وظایف مدیریت قوه مجریه و اداره امور اجرائی کشور مورد استیضاح قرار دهند. این استیضاح وقتی قابل طرح است که حداقل به امضای یک‌سوم نمایندگان برسد.

ماده ۲۳۰- تقاضای استیضاح رئیس‌جمهور که باید با ذکر موارد صریح و روشن و مستدل باشد، به رئیس‌مجلس داده می‌شود. این تقاضا باید در اولین جلسه قرائت شود و ضمن چاپ و توزیع بین نمایندگان برای رئیس‌جمهور ارسال گردد. در این صورت، رئیس‌جمهور باید ظرف یک ماه در مجلس حاضر شود و درخصوص مسائل مطرح شده توضیحات کافی بدهد.

ماده ۲۳۱- حداکثر وقت برای مذاکره موافقین و مخالفین استیضاح پنج ساعت است که به تساوی و متناوباً انجام می‌شود. مدت صحبت برای هریک از موافقین و مخالفین استیضاح حداکثر نیم ساعت خواهد بود که با رأی مجلس تا یک ساعت قابل تمدید می‌باشد.^۳

۱- ماده (۲۲۶) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۲- ماده (۲۲۷) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

۳- ماده (۲۳۱) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰

ماده ۲۳۲- وقت برای توضیحات و پاسخ‌های رئیس‌جمهور جمعاً پنج ساعت می‌باشد. رئیس‌جمهور می‌تواند قسمتی از وقت خود را به نمایندگان موافق واگذار کند. این وقت اضافه بر فرصتی است که به موجب ماده قبل به آنان تعلق می‌گیرد.

ماده ۲۳۳- در صورتی که پس از بیانات نمایندگان موافق و مخالف و پاسخ رئیس‌جمهوری اکثریت دوسوم کل نمایندگان، به عدم کفایت رئیس‌جمهور رأی دادند، مراتب جهت اجرای بند (۱۰) اصل یکصد و دهم (۱۱۰) قانون اساسی به اطلاع مقام رهبری می‌رسد. این رأی‌گیری مخفی و با ورقه خواهد بود.

ماده ۲۳۴- هرگاه حداقل ده نفر از نمایندگان و یا هرکدام از کمیسیون‌ها، عدم رعایت شؤونات و نقض یا استتکاف از اجرای قانون یا اجرای ناقص قانون توسط رئیس‌جمهور و یا وزیر و یا مسئولین دستگاه‌های زیرمجموعه آنان را اعلام نمایند، موضوع بلافاصله از طریق هیأت رئیسه جهت رسیدگی به کمیسیون ذی‌ربط ارجاع می‌گردد.

کمیسیون حداکثر ظرف مدت ده روز موضوع را رسیدگی و در صورت وارد بودن با اظهارنظر صریح، گزارش خود را از طریق هیأت رئیسه به مجلس ارائه می‌دهد.

تبصره ۱- چنانچه نظر مجلس بر تأیید گزارش باشد موضوع جهت رسیدگی به قوه قضائیه و سایر مراجع ذی‌صلاح ارسال می‌شود تا خارج از نوبت و بدون تشریفات دادرسی رسیدگی نمایند.

تبصره ۲- در صورتی که مجلس در مورد رئیس‌جمهور یا هریک از وزیران سه نوبت رأی به وارد بودن گزارش بدهد طرح استیضاح در صورت رعایت مفاد اصل هشتاد و نهم (۸۹) قانون اساسی در دستورکار مجلس قرار خواهد گرفت.^۱

ماده ۲۳۵- هر یک از کمیسیون‌ها، گزارش موضوع مرتبط با مواد (۲۱۱)، (۲۱۴) و (۲۳۴) این قانون را پس از تصویب در مجلس تهیه و فوراً از طریق هیأت‌رئیسه حسب مورد به قوه قضائیه یا مراجع قانونی ذی‌ربط ارسال می‌کند. گزارش‌های ارسالی به قوه قضائیه

۱- ماده (۲۳۴) و تبصره‌های آن الحاقی ۱۳۸۷/۹/۲۶

به صورت خارج از نوبت مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. معاونت نظارت مجلس ملزم به پیگیری اداری موارد مذکور است و گزارش پرونده‌ها را هر سه ماه یکبار به اطلاع نمایندگان می‌رساند.

تبصره ۱- موارد مذکور در مواد (۲۱۵) و (۲۳۴) این قانون طبق ماده (۵۷۶) قانون مجازات اسلامی (کتاب پنجم- تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ با اصلاحات و الحاقات بعدی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد. عزل یا برکناری مقاماتی که در قانون اساسی احکام خاصی دارد، مطابق همان قانون اقدام می‌شود.

تبصره ۲- گزارش ماده (۲۳۴) در مورد رئیس جمهور، بر اساس بند (۱۰) اصل یکصد و دهم (۱۱۰) قانون اساسی مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.^۱

مبحث پنجم- گزارش رئیس جمهور و وزرا به مجلس شورای

اسلامی^۲

ماده ۲۳۶- رئیس جمهور و هر یک از وزرا موظف هستند در مردادماه هر سال براساس برنامه‌های ارائه شده در زمان تشکیل دولت و أخذ رأی اعتماد وزرا، اسناد و قوانین بالادستی و شاخصهای عملکردی متناسب با حوزه وظایف خود، که هیأت رئیسه مجلس تعیین می‌کند، گزارش عملکرد سال گذشته و برنامه سال آینده خود را به صورت کمی و مقایسه‌ای به مجلس شورای اسلامی تقدیم کنند.^۳

ماده ۲۳۷- گزارش مذکور پس از اعلام وصول، ظرف مدت چهل و هشت ساعت چاپ می‌شود و در اختیار نمایندگان قرار می‌گیرد و همزمان توسط رئیس مجلس مطابق با ماده (۱۴۱) آیین‌نامه داخلی جهت بررسی به کمیسیون یا کمیسیون‌های ذی‌ربط، معاونت نظارت و مرکز پژوهش‌های مجلس ارجاع می‌شود. کمیسیون اصلی

۲- ماده (۲۳۵) و تبصره‌های آن الحاقی ۱۳۹۸/۱۰/۲

۲- مبحث پنجم الحاقی ۱۳۹۷/۴/۵

۳- ماده (۲۳۶) الحاقی ۱۳۹۷/۴/۵

موظف است پس از وصول گزارش‌ها نسبت به بررسی و جمع‌بندی آن اقدام و ظرف مدت یک‌ماه گزارش نهائی را به هیأت رئیسه ارائه کند تا خارج از نوبت در دستور کار مجلس قرار گیرد.

تبصره- کمیسیون‌های فرعی، معاونت نظارت و مرکز پژوهش‌های مجلس باید ظرف مدت پانزده روز گزارش خود را به کمیسیون اصلی ارائه کنند.^۱

ماده ۲۳۸- در جلسه علنی، گزارش هر کمیسیون در مورد عملکرد رئیس‌جمهور یا وزیر مربوط همراه با توضیحات لازم توسط سخنگو به مدت بیست دقیقه و اظهارات دو مخالف هر یک به مدت ده دقیقه استماع می‌شود. سپس حسب مورد، رئیس‌جمهور برای دفاع از عملکرد خود حداکثر سی دقیقه و هر یک از وزرا حداکثر بیست دقیقه فرصت صحبت دارند.^۲

ماده ۲۳۹- پس از ارائه گزارش کمیسیون، در مورد اقتناع نمایندگان از عملکرد وزیر مربوط رأی‌گیری به صورت مخفی با ورقه به عمل می‌آید. چنانچه عملکرد هر یک از وزرا به تأیید مجلس نرسید، طرح استیضاح با رعایت اصل هشتاد و نهم (۸۹) قانون اساسی و قانون آیین‌نامه داخلی در دستور کار مجلس قرار می‌گیرد.^۳

مبحث ششم^۴ - سایر مقررات

ماده ۲۴۰- هیأت رئیسه مجلس موظف است پس از تصویب قوانین مربوط به اصلاح آیین‌نامه داخلی، اقدام لازم را جهت اعمال مصوبات در متن آیین‌نامه، تعیین شماره مواد و تبصره‌های الحاقی و

۱- ماده (۲۳۷) و تبصره آن الحاقی ۱۳۹۷/۴/۵

۲- ماده (۲۳۸) الحاقی ۱۳۹۷/۴/۵

۳- ماده (۲۳۹) الحاقی ۱۳۹۷/۴/۵

۴- تغییر شماره مبحث ششم مصوب ۱۳۹۷/۴/۵

اصلاح شماره آنها به عمل آورد و با کسب نظر کمیسیون آیین نامه داخلی چاپ و توزیع نماید.^۱

ماده ۲۴۱- مصوبات مربوط به آیین نامه داخلی مجلس شورای اسلامی بلافاصله پس از تصویب نهائی لازم الاجراء و از شمول ماده (۲) قانون مدنی مستثنی است.^۲

ماده ۲۴۲- کلیه قوانین و مقررات دیگر در خصوص آیین نامه داخلی مجلس لغو می گردد.

۱- ماده (۲۴۰) اصلاحی ۱۳۹۱/۲/۳۰، ۱۳۹۲/۳/۸

۲- ماده (۲۴۱) الحاقی ۱۳۹۷/۵/۲۸

**قوانین مرتبط با قانون آیین‌نامه داخلی
مجلس شورای اسلامی**

۱- قانون اجازه مکاتبه و تحقیق مستقیم به کمیسیون اصل (۹۰) با دستگاه‌های دولتی جهت رسیدگی به شکایات مردم

مصوب ۱۳۵۹/۱۱/۱ با اعمال اصلاحات بعدی

ماده واحده- کمیسیون اصل (۹۰) می‌تواند با قوای سه‌گانه جمهوری اسلامی و تمام وزارتخانه‌ها و ادارات و سازمان‌های وابسته به آنها و بنیادها و نهادهای انقلابی و مؤسساتی که به نحوی از انحاء به یکی از قوای فوق‌الذکر مربوط می‌باشند، مستقیماً مکاتبه یا به آنها مراجعه نمایند و برای رسیدگی به شکایاتی کتبی که از طرف مسئولین مربوطه بدون جواب مانده و یا جواب قانع‌کننده بدانها داده نشده و رفع مشکلات توضیح بخواهد و آنها مکلفند در اسرع وقت جواب کافی بدهند.

تبصره- مسئولین و مأمورین مذکور در ماده واحده مصوبه ۱۳۵۹/۱۱/۱ مجلس شورای اسلامی مکلفند پاسخ کافی و مستند خود را حداکثر ظرف یک ماه از تاریخ وصول کتباً به کمیسیون اصل نود اعلام دارند، تخلف از این قانون جرم محسوب و متخلف به مجازات حبس از سه ماه تا یک سال و انفصال از خدمات دولتی از شش ماه تا یک سال محکوم خواهد شد و موضوع تخلف در مراجع صالحه قضائی با درخواست کمیسیون قابل رسیدگی است و مراجع مذکور موظفند به آن گونه جرائم به صورت فوق‌العاده و خارج از نوبت رسیدگی و بلافاصله پس از ثبوت جرم و صدور حکم اعمال مجازات نموده و مراتب را به کمیسیون مزبور اعلام دارند.^۱

۲- قانون نحوه اجرای اصل نودم (۹۰) قانون اساسی

جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۶۵/۸/۲۵

فصل اول- تشکیلات کمیسیون

ماده ۱- تشکیلات کمیسیون اصل نود، که بر اساس آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی تشکیل می‌شود دارای دو واحد می‌باشد:

الف- واحد رسیدگی به شکایات که اعضای آن کلاً از نمایندگان خواهد بود و طبق آیین‌نامه داخلی انجام وظیفه می‌نمایند.
ب- واحد دفتر که افراد آن از طرف هیأت رئیسه مجلس معین می‌شوند. حدود وظایف و اختیارات کارکنان واحد به وسیله هیأت رئیسه کمیسیون تعیین می‌شود و زیر نظر رئیس کمیسیون انجام وظیفه می‌نمایند.

تبصره- هیأت رئیسه کمیسیون اصل نود می‌تواند برای هر یک از واحدهای فوق به تعداد مورد نیاز بخش‌هایی را تشکیل دهد.

فصل دوم- صلاحیت و حدود اختیارات کمیسیون

ماده ۲- علاوه بر اختیارات مصرحه در ماده واحده مصوب ۱۳۵۹/۱۱/۱ و تبصره الحاقی آن مصوب ۱۳۶۴/۲/۵، این کمیسیون می‌تواند جهت کسب اطلاعات کافی از مسئولین مذکور در آن ماده دعوت یا مستقیماً با آنها مکاتبه نمایند و آنها مکلف به اجابت هستند و در صورت تخلف و ثبوت جرم عدم پاسخگویی توسط کمیسیون و اعلام آن، دادگاه صالح موظف است خارج از نوبت رسیدگی و در صورت ثبوت جرم مقدار کیفر مذکور در تبصره ماده واحده را مشخص و نتیجه را به کمیسیون اعلام نماید و در این پرونده دادگاه رسیدگی‌کننده به جرم عدم پاسخگویی حق رسیدگی به اصل شکایتی را که در کمیسیون مطرح است ندارد.

تبصره ۱- هر بخش می‌تواند با موافقت رئیس کمیسیون در صورتی که مقتضی بداند از شاکی و مشتکی‌عنه برای ادای توضیحات و روشن شدن چگونگی موضوع دعوت به عمل آورد و عدم اجابت مشتکی‌عنه تخلف محسوب و لیکن مجازات مذکور در ماده (۲) این قانون را نخواهد داشت.

تبصره ۲- دبیرخانه موظف است نامه‌های طبقه‌بندی شده و مستقیم را بدون گشودن، ثبت و در اختیار هیأت رئیسه کمیسیون قرار دهد.

ماده ۳- چنانچه شکایتی نیاز به تحقیق و بررسی داشته باشد کمیسیون می‌تواند بازرس یا بازرسانی را از میان نمایندگان مجلس شورای اسلامی به‌انتخاب هیأت رئیسه کمیسیون اعزام نماید. در این صورت مسئولین ذی‌ربط موظفند همکاری لازم را از هر جهت با آنان معمول دارند.

تبصره- بازرس یا بازرسان اعزامی می‌توانند در صورت لزوم فرد یا افراد متخصصی را هر چند غیرنماینده باشد، با تصویب هیأت رئیسه کمیسیون همراه خود برای بازرسی دعوت نماید.

ماده ۴- بازرس یا بازرسان موظفند کلیه موازین شرعی را رعایت و گزارش مأموریت خود را به انضمام نظریات کتبی فرد یا افراد متخصص در مواردی که همراه باشند، با امضاء حداکثر ظرف مدتی که هیأت رئیسه کمیسیون معین می‌نماید تسلیم کمیسیون نمایند.

ماده ۵- کمیسیون صرفاً به شکایاتی که از روش و طرز کار مجلس یا قوای مجریه و قضائیه باشد رسیدگی می‌نماید.

تبصره- کمیسیون پس از بررسی لازم و احراز تخلف از دادگاه صالح تقاضای رسیدگی قضائی خارج از نوبت را می‌نماید. دادگاه مکلف است پس از صدور حکم نتیجه را به کمیسیون اطلاع دهد.

ماده ۶- تغییر شغل و پست در وضعیت مسئول و یا مأمور متخلف از نظر رسیدگی تأثیری نخواهد داشت.

ماده ۷- مسئولین مذکور در ماده واحده مصوب ۱۳۵۹/۱۱/۱ در صورتی که عمداً جواب خلاف واقع به کمیسیون داده باشند، موضوع با اعلام کمیسیون در مراجع قضائی رسیدگی خواهد شد.

ماده ۸- رسانه‌های عمومی از قبیل صدا و سیما و روزنامه‌ها در صورت تمایل به اعلان گزارشاتی را که مربوط به عموم باشد و کمیسیون اصل نود از طریق تریبون مجلس اعلام می‌کند بدون هر نوع تغییر و تفسیری به اطلاع عامه برسانند. متخلف طبق قوانین مربوطه مجازات خواهد شد.

ماده ۹- کلیه مقررات مغایر با این قانون از تاریخ لازم‌الاجراء شدن ملغی خواهد شد.

۳- قانون تدوین و تنقیح قوانین و مقررات کشور مصوب

۱۳۸۹/۳/۲۵ با اعمال اصلاحات بعدی

فصل اول- کلیات

ماده ۱- به موجب این قانون تدوین و تنقیح قوانین کشور به عهده معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی که به اختصار معاونت نامیده می‌شود به شرح مندرج در این قانون می‌باشد.

تبصره- اعمال وظایف این معاونت شامل حیطه اختیارات تقنینی نمایندگان مجلس شورای اسلامی نمی‌باشد.

ماده ۲- کلیه دستگاه‌های حکومتی که مقررات وضع می‌کنند از قبیل هیأت دولت، شورای عالی انقلاب فرهنگی، هیأت عمومی دیوان عالی کشور، هیأت عمومی دیوان عدالت اداری همچنین دستگاه‌هایی که مقررات آنها لزوم اجراء دارد، موظفند تمام مصوبات خود را جهت اعمال این قانون به مجلس شورای اسلامی ارسال نمایند.

تبصره- مجلس خبرگان، مجمع تشخیص مصلحت نظام، شورای عالی امنیت ملی و شورای نگهبان از شمول این ماده مستثنی می‌باشند.

فصل دوم - وظایف

ماده ۳- وظایف معاونت در امور تنقیح به شرح زیر است:

۱- تنقیح کلیه قوانین کشور و اعلام قوانین معتبر و حاکم از راه‌های زیر:

۱-۱- جمع‌آوری و تفکیک و طبقه‌بندی موضوعی قوانین کشور و تهیه و تنظیم فهرست‌های موضوعی؛ تاریخی و سایر موارد.

۱-۲- تشخیص تعارضات موجود در مقررات و اعلام آن به مرجع تصویب کننده جهت اقدام قانونی

۱-۳- تشخیص مقرراتی که موضوع آنها منتفی شده است و اعلام آنها به مرجع تصویب‌کننده جهت اقدام قانونی

۱-۴- تهیه پیشنهاد جهت نسخ قوانینی که موضوع آنها منتفی یا نسخ ضمنی شده و ارائه آن به هیأت رئیسه مجلس جهت طی مراحل قانونی

- ۵-۱- شناسایی موارد نسخ صریح شخصی و اعمال آنها در مجموعه‌های تنقیح‌شده و ارسال به روزنامه رسمی جهت انتشار
- ۶-۱- اعلام قوانین و مقررات مغایر با سیاست‌های کلی نظام که توسط مقام معظم رهبری ابلاغ شده یا می‌شود به مجمع تشخیص مصلحت نظام و هیأت رئیسه مجلس جهت اطلاع و اقدام قانونی
- ۷-۱- تهیه شناسنامه برای کلیه قوانین و مقررات کشور تبصره- کلیه دستگاه‌های موضوع مواد (۵) و (۱۱۷) قانون مدیریت خدمات کشوری مصوب ۱۳۸۶/۷/۸ و قوه قضائیه به استثنای مراجع مذکور در تبصره ماده (۲) این قانون موظفند اقدامات زیر را درخصوص تنقیح قوانین و مقررات انجام دهند:
- الف- تا پایان تیرماه ۱۳۹۰ کلیه قوانین مرتبط با حوزه فعالیت خود را که تا پایان سال ۱۳۸۹ تصویب شده است تنقیح نمایند و توسط بالاترین مقام دستگاه خود قوانین معتبر، منسوخ صریح و ضمنی، قوانین معارض و مغایر با یکدیگر و یا موضوع منتفی شده را به تفکیک و با ذکر دلایل آن به معاونت ارائه نمایند.
- ب- تا پایان مهرماه ۱۳۹۰ قوانین مربوط به حوزه فعالیت خود را که با سیاست‌های کلی ابلاغی از سوی مقام رهبری مغایر است با ذکر دلایل به معاونت اعلام نمایند.
- ج- با همکاری معاونت حقوقی ریاست جمهوری تا پایان اسفند ۱۳۹۰ کلیه تصویب‌نامه‌ها، آیین‌نامه‌ها و دستورالعمل‌ها و به‌طور کلی مقررات مربوط به خود را تنقیح نمایند و با شناسایی موارد نسخ صریح، آنها را از مجموعه مقررات حذف و موارد نسخ ضمنی، زائد، متروک و موضوع منتفی شده را مشخص و برای تنقیح به مراجع تصویب‌کننده ارسال کنند.
- د- کلیه دستگاه‌های مشمول این تبصره موظف به همکاری با معاونت قوانین مجلس شورای اسلامی برای تنقیح قوانین مرتبط با حوزه فعالیت خود می‌باشند و نیز معاونت و دستگاه‌های مشمول می‌توانند برای تنقیح قوانین و مقررات از ظرفیت کارشناسی

دستگاه‌های اجرایی و قضائی و همچنین اشخاص حقیقی و حقوقی غیردولتی با تمایل آنها استفاده کنند.^۱

۲- پاسخ به استعلامات هیأت رئیسه مجلس شورای اسلامی؛ نمایندگان؛ دولت و شورای عالی استان‌ها

تبصره- مهلت پاسخ به استعلامات در مورد طرح‌ها و لوایح دوفوریتی بیست و چهار ساعت و یک فوریتی چهل و هشت ساعت و در موارد عادی یک هفته خواهد بود.

۳- تدوین شیوه‌نامه نگارش طرح‌ها و لوایح بر اساس چهارچوب‌های علمی و تعریف لغات تخصصی مورد استفاده در موضوعات مختلف جهت استفاده قانونی دستگاه‌های حکومتی به‌گونه‌ای که تغییر در مراد مقنن نباشد.

۴- انتشار مجموعه‌های تنقیح شده موضوعی تخصصی به صورت کتب و نسخ الکترونیکی

۵- ویراستاری مصوبات مجلس و کمیسیون‌ها قبل از تصویب نهائی بدون تغییر در مراد مقنن برابر آیین‌نامه داخلی مجلس

۶- اطلاع رسانی قوانین

۷- شناسه گذاری (کدگذاری) قوانین و اصلاح فصول و شماره مواد آن بدون تغییر در متن آن بعد از اقدامات تنقیحی

۸- ارائه مشاوره حقوقی و تقنینی به رئیس؛ اعضای هیأت رئیسه؛ کمیسیون‌ها و نمایندگان مجلس

ماده ۴- نمایندگان مجلس شورای اسلامی، دولت و شورای عالی استان‌ها قبل از تقدیم طرح یا لایحه به مجلس درخصوص امور زیر از معاونت استعلام می‌نمایند این استعلام مانع طی مراحل تصویب طرح‌ها و لوایح نخواهد شد:

۱- وجود قوانین متعارض یا مرتبط با طرح و لایحه پیشنهادی

۲- انطباق طرح و لایحه پیشنهادی از نظر شیوه نگارش

تخصصی قوانین

۳- لزوم یا عدم لزوم قانونگذاری در موضوع یاد شده

۱- تبصره بند (۱) ماده (۳) و ردیف‌های مربوطه اصلاحی ۱۳۸۹/۱۲/۱۸

۴- انطباق طرح ولایحه با آیین‌نامه داخلی مجلس؛ قانون

برنامه؛ سند چشم‌انداز؛ سیاست‌های کلی نظام و اسناد بالا دستی
تبصره ۱- نظر معاونت در مورد طرح‌ها و لوایح به همراه طرح
یا لایحه پیشنهادی تقدیم مجلس خواهد شد تا نمایندگان در جریان
آن واقع شوند.

تبصره ۲- چنانچه در مورد موضوعات فوق استعلام نشده
باشد هیأت رئیسه نظر معاونت را استعلام می‌نماید.

ماده ۵- معاونت موظف است حداکثر یکسال پس از اجرایی
شدن هر قانون گزارشی از نحوه اجراء و موارد ابهام، اجمال،
تعارض، نقص و هرگونه ایراد اجرایی آنرا به رئیس مجلس؛ دولت،
شورای عالی تنفیج و کمیسیون‌های ذی‌ربط مجلس تقدیم و پیشنهاد
اصلاحی لازم برای رفع نقایص یاد شده جهت اقدامات قانونی ارائه
نماید.

ماده ۶- از ابتدای سال ۱۳۹۱، چاپ و انتشار مجموعه قوانین
تنها با تأیید معاونت قوانین مجلس امکان‌پذیر است.

تبصره- روزنامه رسمی جمهوری اسلامی ایران از شمول این
ماده مستثنی می‌باشد.

ماده ۷- به منظور اطلاع رسانی عمومی درباره آخرین قوانین و
مقررات مصوب، پایگاه اطلاع رسانی در مجلس شورای اسلامی
تشکیل می‌شود این معاونت موظف است در اسرع وقت اقدام به
انتشار قوانین از طریق پایگاه اطلاع‌رسانی مجلس نماید.

فصل سوم - مسائل متفرقه

ماده ۸- به منظور اجرای صحیح این قانون شورای عالی تنفیج
قوانین مرکب از اشخاص زیر تشکیل می‌گردد:

الف- رئیس مجلس شورای اسلامی به‌عنوان رئیس

ب- معاون حقوقی رئیس‌جمهور

ج- یکی از معاونان رئیس قوه قضائیه

د- معاونان قوانین و نظارت مجلس

دبیرخانه شورا بر عهده معاونت می‌باشد.

تصمیمات شورا جنبه مشورتی برای رئیس مجلس خواهد داشت.

ماده ۹- وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی و سایر وزارتخانه‌ها، دستگاه‌ها و مؤسسات دولتی موظفند دونسخه از کتب و نسخ الکترونیکی منتشر شده حقوقی و مجموعه قوانین و مقررات خود را برای معاونت ارسال نمایند.

ماده ۱۰- قانون تشکیل سازمان تنقیح و تدوین قوانین و مقررات کشور مصوب ۱۳۵۰/۱۲/۲۹ و اصلاحات بعدی و آیین‌نامه‌های آن نسخ می‌گردد.

ماده ۱۱- دستورالعمل اجرایی این قانون به تصویب رئیس مجلس می‌رسد.

ماده ۱۲- این قانون از تاریخ تصویب لازم‌الاجراء می‌باشد.

۴- قانون نظارت مجلس بر رفتار نمایندگان مصوب

۱۳۹۱/۱/۱۵

ماده ۱- به منظور حفظ شأن و منزلت نمایندگان و نظارت درباره امور مربوط به دوران نمایندگی در ابتدای هر دوره مجلس شورای اسلامی و حداکثر سه ماه پس از انتخاب هیأت رئیسه، هیأت نظارت که از این پس هیأت نامیده می‌شود مرکب از افراد زیر برای همان دوره تشکیل می‌گردد:

الف- یکی از نواب رئیس به انتخاب هیأت رئیسه برای هر سال

ب- یک نفر از اعضای کمیسیون اصل نودم (۹۰) به انتخاب مجلس

پ- یک نفر از اعضای کمیسیون قضائی و حقوقی به انتخاب مجلس

ت- چهار نفر از سایر نمایندگان به انتخاب مجلس

تبصره ۱- هیأت رئیسه مکلف است برای ثبت‌نام متقاضیان عضویت در هیأت یک هفته مهلت تعیین نماید.

تبصره ۲- هیأت رئیسه مجلس از بین داوطلبان کمیسیون‌های یاد شده و نمایندگان مجلس به‌جز اعضای هیأت رئیسه شش نفر را انتخاب و به مجلس معرفی می‌نماید.

ملاک انتخاب رأی اکثریت مطلق نمایندگان حاضر در مجلس است و در صورت عدم انتخاب، افراد دیگری توسط هیأت رئیسه معرفی می‌شوند.

در صورت انتخاب افراد در هر مرحله با رأی اکثریت مطلق نمایندگان حاضر در مجلس است.

تبصره ۳- هیأت از بین اعضای خود یک رئیس و دو نایب‌رئیس و دو دبیر انتخاب می‌نماید.

۱- به موجب مصوبه مورخ ۱۳۹۷/۵/۲۸ عبارت «هیأت رئیسه» جایگزین «هیأت رئیسه دائمی» گردید.

تبصره ۴- در صورت غیبت غیرموجه هریک از اعضای انتخابی در سه جلسه متوالی و یا یک چهارم جلسات متناوب در مدت شش ماه، یا ضرورت تغییر هریک از اعضای هیأت به تشخیص اعضای جلسه موضوع تبصره (۲) این ماده فرد جایگزین مطابق تبصره مذکور انتخاب می‌شود.

ماده ۲- هیأت صلاحیت رسیدگی به امور زیر را دارد:

الف- گزارش‌های واصله درباره سوء استفاده و تخلف مالی یا اخلاقی نماینده و درآمدها و هزینه‌های غیرمعارف وی
ب- گزارش‌های مربوط به رفتار خلاف شؤون نمایندگی
پ- گزارش‌های واصله درباره اعمال خلاف امنیت ملی کشور و سایر اعمال مجرمانه از بعد انتظامی
ت- گزارش‌های هیأت رئیسه درباره غیبت، تأخیر و بی‌نظمی نماینده موضوع مواد (۷۴) تا (۷۷) و (۸۴) تا (۸۷) آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی

تبصره ۱- منظور از موارد خلاف شؤون نمایندگی، رفتار خلاف عرف مسلم نمایندگی است به نحوی که نوعاً نمایندگان آن را خلاف شأن بدانند.

تبصره ۲- گزارش‌هایی در هیأت قابل رسیدگی است که مشخصات کامل ارسال کننده را دارا باشد مگر اینکه مستندات ارائه شده کافی بوده یا اعتبار و هویت گزارش‌دهنده توسط هیأت احراز شود.

تبصره ۳- هرگاه هیأت احراز نماید گزارش‌دهنده جهت هتک حرمت نماینده یا تشویش اذهان عمومی یا مسئولین اقدام به تنظیم و ارسال گزارش کرده مکلف است مراتب را همراه با مدارک مربوط جهت پیگیری قضائی به مرجع قضائی ارسال نماید و رونوشتی از آن را در اختیار نماینده قرار دهد.

تبصره ۴- تعقیب کیفری نماینده مانع رسیدگی هیأت به تخلفات موضوع این قانون و شؤون نمایندگی نیست.

تبصره ۵- هیأت ضمن رسیدگی به تخلفات موضوع این قانون، مراتب کیفری آنرا به مرجع قضائی ذیصلاح اعلام می‌نماید.

ماده ۳- دریافت هرگونه هدیه نقدی یا غیرنقدی غیرمتعارف از اشخاص حقیقی یا حقوقی خصوصی یا عمومی و دولتی داخلی یا خارجی تحت هر عنوان توسط نمایندگان ممنوع و مرتکب مستوجب اعمال مجازات ماده (۶) این قانون است.

ماده ۴- سوء استفاده از اختیارات نمایندگی و اخذ هر نوع امکانات و امتیازات از بخش‌های دولتی، عمومی و خصوصی به هر عنوان و هر شکل، توسط نماینده به نفع خود و اقرای وی به ناحق و اعمال نفوذ و استفاده از سمت نمایندگی برای این منظور و سوء استفاده از اطلاعات و اسناد در دسترس وی ممنوع و مرتکب مستوجب اعمال مجازات ماده (۶) این قانون است.

ماده ۵- هیأت به گزارش‌های واصله درباره هریک از نمایندگان به صورت محرمانه رسیدگی می‌نماید و در صورتی که تخلف را متوجه نماینده بداند در اولین جلسه از نماینده دعوت و پس از مذاکره با وی و نیز استعلام از مراجع ذی‌ربط تصمیم لازم را اتخاذ می‌نماید.

تبصره- هیأت موظف است قبل از صدور رأی، دفاعیات نماینده را استماع نماید.

ماده ۶- هیأت با توجه به اهمیت تخلفات و شرایط و موقعیت ارتکاب آنها نسبت به اعمال یک یا چند مجازات ذیل که طبق ماده (۶) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی قابل اجراء است، تصمیم می‌گیرد:

- الف- تذکر شفاهی بدون درج در پرونده
- ب- تذکر کتبی با درج در پرونده
- پ- اخذ تعهد کتبی مبنی بر عدم تکرار تخلف
- ت- کسر حقوق از یک ماه تا یکسال به میزان یک دوم
- ث- محرومیت از عضویت در مجامع و شوراها یا کمیته‌های تحقیق و تفحص

ج- محرومیت از نامزدی برای عضویت در هیأت رئیسه مجلس و هیأت رئیسه کمیسیون‌ها

چ- اعلام یک یا چند تخلف نماینده در جلسه غیرعلنی توسط رئیس مجلس

ح- اعلام یک یا چند تخلف نماینده در جلسه علنی توسط رئیس مجلس

تبصره ۱- در صورتی که هیأت تشخیص دهد دارایی نماینده به ناحق افزایش یافته است، تا قبل از انتخابات دوره بعد موضوع را به اطلاع شورای نگهبان میرساند و جهت رسیدگی به دستگاه قضائی ارسال می‌نماید.

تبصره ۲- کلیه امور مربوط به حقوق نمایندگی ملت که در قانون اساسی به آن تصریح شده است اعم از اظهار نظر و اعلام مواضع در مسائل داخلی و خارجی کشور و آزادی در انجام وظایف قانونی و اعمال رأی خود و کسب اخبار و اطلاعات مورد نیاز وظایف نمایندگی و قانونگذاری و تحقیق و تفحص در تمام امور کشور و سؤال و استیضاح وزرا و رئیس‌جمهور و رأی اعتماد و رأی عدم اعتماد و مأموریت‌های محوله که همه آنها در راستای ایفای وظایف نمایندگی به عمل می‌آید از شمول مجازات موضوع این ماده مستثنی است.

ماده ۷- هرگاه موضوع رسیدگی هیأت، گزارش‌های واصله علیه یکی از اعضای هیأت مذکور باشد وی حق شرکت در جلسه مربوط را ندارد.

ماده ۸- تصمیمات هیأت در خصوص اعمال بندهای (الف)، (ب) و (ت) ماده (۶) این قانون قطعی است و در سایر موارد ظرف ده روز توسط نماینده مربوط قابل اعتراض می‌باشد. در این صورت موضوع در جلسه هیأت تجدیدنظر متشکل از اعضای هیأت رئیسه و رؤسای کمیسیون‌های دائمی مجلس مورد رسیدگی قرار می‌گیرد.

ماده ۹- نمایندگان مجلس در مقام ایفای وظایف نمایندگی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی‌توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده‌اند یا آرائی که در مقام ایفای وظایف نمایندگی خود داده‌اند تعقیب یا توقیف کرد.

تبصره ۱- تشخیص مصادیق موضوع اصل هشتاد و ششم (۸۶) قانون اساسی و ماده (۷۳) آیین‌نامه داخلی مجلس با هیأت است.

تبصره ۲- تخلف از مفاد این ماده از سوی مراجع قضائی حسب مورد مستوجب مجازات انتظامی از درجه پنج تا هفت است.

ماده ۱۰- قوه قضائیه موظف است در اجرای این قانون شعبه خاصی را جهت رسیدگی به موضوعات ارسالی تشکیل دهد و خارج از نوبت رسیدگی و نهایتاً رأی قطعی را ظرف سه ماه به هیأت اعلام نماید.

ماده ۱۱- نمایندگان مجلس مشمول قانون ممنوعیت تصدی بیش از یک شغل مصوب ۱۳۷۳/۱۰/۱۱ می‌باشند.

ماده ۱۲- دستورالعمل اجرایی این قانون و مصادیق آن به پیشنهاد هیأت نظارت به تصویب کمیسیون آیین‌نامه داخلی^۱ مجلس شورای اسلامی می‌رسد.

۱- به موجب مصوبه مورخ ۱۳۹۷/۵/۲۸ عبارت «کمیسیون آیین‌نامه داخلی» جایگزین «کمیسیون تدوین آیین‌نامه داخلی» گردید.

۵- قانون عضویت و لغو عضویت نمایندگان مجلس شورای اسلامی در برخی از شوراهای عالی، شوراها، مجامع و سایر هیأتها مصوب ۱۳۹۳/۰۶/۱۵ مجمع تشخیص مصلحت نظام

ماده ۱- از تاریخ تصویب این قانون علاوه بر سایر شوراهای عالی، شوراها، مجامع و هیأتهایی که برابر قانون مربوط نمایندگانی از مجلس شورای اسلامی در آنها عضویت دارند، در هر یک از شوراهای زیر به تعداد تعیین شده نماینده مجلس با معرفی کمیسیون تخصصی ذی ربط و انتخاب مجلس شورای اسلامی به عنوان ناظر عضویت می‌یابد:

الف- شوراهای دارای یک نماینده ناظر:

۱- شورای اجرایی فناوری اطلاعات موضوع ماده (۴) قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مصوب ۱۳۸۲/۹/۱۹

۲- شورای عالی فضایی موضوع ماده (۸) قانون وظایف و اختیارات وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات مصوب ۱۳۸۲/۹/۱۹

۳- شورای عالی انرژی موضوع ماده (۳) قانون اصلاح مواد (۲) و (۴) قانون برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران و تشکیل شورای عالی انرژی کشور مصوب ۱۳۸۱/۴/۳۰

۴- شورای عالی میراث فرهنگی و گردشگری موضوع ماده (۳) قانون تشکیل سازمان میراث فرهنگی و گردشگری مصوب ۱۳۸۲/۱۰/۲۳

۵- شورای عالی حفاظت محیط زیست موضوع بند (۱) قانون اصلاح قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۷۱/۸/۲۴

۶- شورای عالی انفورماتیک کشور موضوع ماده (۲) لایحه قانونی تشکیل شورای عالی انفورماتیک کشور مصوب ۱۳۵۹/۴/۴ شورای انقلاب

- ۷- شورای عالی هماهنگی ترافیک شهرهای کشور موضوع ماده (۱) قانون تأسیس شورای عالی هماهنگی ترافیک شهرهای کشور مصوب ۱۳۷۲/۱۲/۸
- ۸- شورای عالی صنایع دریایی کشور موضوع ماده (۹) قانون توسعه و حمایت از صنایع دریایی مصوب ۱۳۸۷/۲/۱۵
- ب- شوراهاى داراى دو نماینده ناظر:
- ۱- شورای عالی بیمه موضوع ماده (۱۰) قانون تأسیس بیمه مرکزی ایران و بیمه‌گری مصوب ۱۳۵۰/۳/۳۰
- ۲- شورای اقتصاد موضوع ماده (۲) قانون برنامه و بودجه مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰
- ۳- شورای عالی بورس و اوراق بهادار موضوع ماده (۳) قانون بازار اوراق بهادار مصوب ۱۳۸۴/۹/۱
- ۴- شورای عالی سلامت و امنیت غذایی موضوع ماده (۳۲) قانون برنامه پنجساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹/۱۰/۱۵
- ۵- شورای عالی استاندارد موضوع ماده (۱۹) قانون اصلاح قوانین و مقررات مؤسسه استاندارد و تحقیقات صنعتی ایران مصوب ۱۳۷۱/۱۱/۲۵
- ماده ۲- از تاریخ تصویب این قانون عضویت نمایندگان مجلس در شوراها، مجامع و هیأت‌های زیر لغو می‌شود:
- ۱- شورای عالی انطباق اداری و فنی مؤسسات پزشکی با موازین شرع مقدس موضوع بندهای (۷) و (۸) ماده (۳) قانون انطباق امور اداری و فنی مؤسسات پزشکی با موازین شرع مقدس اسلام مصوب ۱۳۷۷/۸/۱۰
- ۲- شورای عالی آموزش مداوم جامعه پزشکی موضوع بند (۷) ماده (۳) قانون آموزش مداوم جامعه پزشکی کشور مصوب ۱۳۷۵/۲/۱۲

- ۳- هیأت مرکزی نظارت بر انتخابات پرستاری موضوع بند (۲) ماده (۱۸) قانون ایجاد سازمان نظام پرستاری جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۰/۹/۱۱
- ۴- کمیسیون تعیین سهمیه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی از مشمولان وظیفه موضوع تبصره (۱) ماده (۱) قانون نحوه تشکیل پیام آوران بهداشت مصوب ۱۳۷۵/۸/۶
- ۵- کمیسیون نظارت بر حسن اجرای احداث نود و شش بیمارستان موضوع تبصره (۵) قانون نحوه ایجاد تسهیلات لازم برای تسریع در احداث و تکمیل بیمارستان‌های نود و شش شهر کشور مصوب ۱۳۶۹/۶/۲۵
- ۶- کمیته مد و لباس موضوع ماده (۱) قانون ساماندهی مد و لباس مصوب ۱۳۸۵/۱۰/۱۲
- ۷- شورای آموزش و پرورش استثنائی موضوع بند (۱۱) ماده (۵) قانون اساسنامه سازمان آموزش و پرورش استثنائی مصوب ۱۳۷۰/۵/۲۹
- ۸- هیأت مرکزی گزینش آموزش و پرورش موضوع تبصره (۱) بند (الف) ماده (۷) قانون گزینش معلمان و کارکنان آموزش و پرورش مصوب ۱۳۷۴/۶/۱۴
- ۹- ستاد چگونگی هزینه کرد اعتبار تخصیصی به منظور مشارکت جمهوری اسلامی ایران در بازسازی کشور افغانستان موضوع ماده واحده قانون مشارکت جمهوری اسلامی ایران در بازسازی کشور افغانستان مصوب ۱۳۸۱/۵/۱۳
- ۱۰- هیأت نظارت بر حسن اجرای قانون تعیین تکلیف معلمان حق‌التدریسی و آموزشیاران نهضت سوادآموزی در وزارت آموزش و پرورش مصوب ۱۳۸۸/۷/۱۵ موضوع ماده (۱۳) قانون مذکور

- ۱۱- مجمع عمومی صندوق ضمانت صادرات ایران موضوع جزء (۸) بند (الف) ماده (۴) قانون چگونگی اداره صندوق ضمانت صادرات ایران مصوب ۱۳۷۵/۷/۱۵
- ۱۲- هیأت نظارت بر اجرای قانون تأمین اعتبار کنترل و انسداد مرزهای شرقی کشور مصوب ۱۳۷۹/۲/۲۸ موضوع تبصره (۳) ماده واحده قانون مذکور
- ماده ۳- رؤسای کمیسیون‌ها و نیز نمایندگان مجلس شورای اسلامی که در مجامع، شوراها و هیأتها به عنوان عضو حضور دارند وظایف نماینده ناظر مجلس شورای اسلامی را نیز برعهده داشته و موظف به انجام آن وظایف طبق آیین‌نامه داخلی مجلس می‌باشند.
- ماده ۴- در صورتی که هر یک از شوراها، مجامع و هیأت‌های که طبق قانون دارای نماینده ناظر می‌باشند، اقدام به تشکیل کمیته یا شورای فرعی نمایند، موظفند مراتب را به نماینده ناظر و مجلس شورای اسلامی اطلاع دهند. نماینده مذکور، عضو ناظر کمیته یا شورای فرعی است و عنداللزوم در جلسات آن شرکت می‌نماید.
- ماده ۵- کلیه نمایندگان ناظر طبق آیین‌نامه داخلی مجلس از ابتدای هر دوره برای مدت دو سال انتخاب می‌شوند و روشهای تعیین شده برای انتخاب نمایندگان ناظر در سایر قوانین و مقررات به روش پیش بینی شده در آیین‌نامه مذکور اصلاح می‌شود.
- ماده ۶- در قوانینی که برای انتخاب نماینده ناظر، کمیسیون تخصصی تعیین نشده است، هیأت رئیسه مجلس، کمیسیون تخصصی ذی ربط را تعیین می‌نماید.